

การเมืองของการใกล้เคียงข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษา
อำเภออย่างชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

นายทวี ทองคำ

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกการเมืองการปกครอง
สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. 2566

Politics of the Mediation of Village Committees: A Case Study of Yang
Chum Noi District, Sisaket Province

Mr. Tawee Thongkam

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Political Science in Political Groverment
School of Political Science Sukhothai Thammathirat Open University

2023

หัวข้อการศึกษาค้นคว้าอิสระ การเมืองของการใกล้เคียงข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน
กรณีศึกษาอำเภออย่างชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

ชื่อและนามสกุล นายทวี ทองคำ

แขนงวิชา / วิชาเอก วิชาเอกการเมืองการปกครอง

สาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวลัญช์ วัฒนเดชไพศาล

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2567

คณะกรรมการสอบการศึกษาค้นคว้าอิสระ

(รองศาสตราจารย์ ดร.นราธิป ศรีราม)

รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายการศึกษา สนับสนุนการ

เรียนรู้ และวิจัย

รักษาการแทนประธานกรรมการประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์

ชื่อการศึกษาค้นคว้าอิสระ การเมืองของการไล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน
 กรณีศึกษาอำเภอชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ
 ผู้ศึกษา นายทวี ทองคำ รหัสนักศึกษา 2608000952
 ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
 อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวลัญช์ วัฒนเดชไพศาล ปีการศึกษา 2566

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าอิสระเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการไล่เกลี่ยข้อพิพาทของ
 คณะกรรมการหมู่บ้านกรณีศึกษาอำเภอชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ 2) ศึกษาการเมืองของการ
 ไล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ และ 3)
 เพื่อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาการเมืองของการไล่เกลี่ยของคณะกรรมการหมู่บ้าน
 กรณีศึกษาอำเภอชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

การค้นคว้าอิสระครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จาก
 ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย คณะกรรมการหมู่บ้าน บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี บุคคลทั่วไปในชุมชน
 รวมจำนวนทั้งสิ้น 15 คน การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบบเก็บเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก การ
 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) การไล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นไปตาม
 ข้อบังคับของกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาทของกรรมการ
 หมู่บ้าน พ.ศ. 2530 มีความสะดวกเป็นประโยชน์ต่อประชาชนสามารถยุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้นใน
 หมู่บ้าน 2) การเมืองของการไล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน มี 2 มิติ 2.1) ระบบ
 อุปถัมภ์ เนื่องจากคณะกรรมการหมู่บ้านมาจาก ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์กร
 ปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำกลุ่มต่างๆในหมู่บ้าน เป็นต้น ต้องการให้ผู้รับอุปถัมภ์(ประชาชน)
 สนับสนุนคะแนนเสียง เพื่อตนจะได้เป็นหัวหน้าคณะให้แก่นักการเมืองในระดับต่างๆจึงให้ความ
 อุปถัมภ์โดยการช่วยเหลือเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นในหมู่บ้านสามารถเจรจาไล่เกลี่ยข้อพิพาทให้เป็น
 ประโยชน์กับฝ่ายผู้รับอุปถัมภ์เป็นอย่างดี 2.2) ผู้มีอิทธิพล คณะกรรมการหมู่บ้านจะควบการดำรง
 ตำแหน่งอื่นๆหรือเป็นตัวแทนเครือข่ายของภาครัฐในพื้นที่มีฐานะทางสังคมมีเงินมีทอง มีลูกหลาน
 ดำรงตำแหน่งในราชการสูง เป็นคนตระกูลกว้างขวางในหมู่บ้านชุมชน เมื่อเป็นเครือญาติของ
 คู่พิพาทในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จึงให้เกิดความเป็นพวกเป็นพ้องกัน จะใช้อำนาจบาตรมีในตำแหน่งหน้าที่
 บังคับแก่คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยอมความแก่อีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมในการประนอม

ข้อพิพาท 3) แนวทางในการแก้ปัญหาการเมืองของการไกล่เกลี่ยของคณะกรรมการหมู่บ้าน 3.1) แก้ไขระเบียบฯให้คู่พิพาทมีสิทธิเลือกกรรมการหมู่บ้านคนใดคนหนึ่งเพื่อดำเนินการประนอมข้อพิพาทของตน 3.2) กรมการปกครอง จังหวัด อำเภอกวราให้ความสำคัญในการฝึกอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการหมู่บ้าน และ 3.3) มีหลักสูตรฝึกอบรมทักษะในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้แก่คณะกรรมการหมู่บ้านให้ครบทุกคน ทุกหมู่บ้าน

คำสำคัญ ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ระบบอุปถัมภ์ ผู้มีอิทธิพล คณะกรรมการหมู่บ้าน ศรีสะเกษ

Independent Study title: “Politics of the Mediation of Village Committees: A Case Study of Yang Chum Noi District, Sisaket Province”

Author: “Mr. Tawee Thongkam”; ID: “2608000952”;

Degree: Master of Political Science

Independent Study Advisor: Assistant Professor Dr. Wornwaluncha

Wattanadejpaisan; Academic year: 2023

Abstract

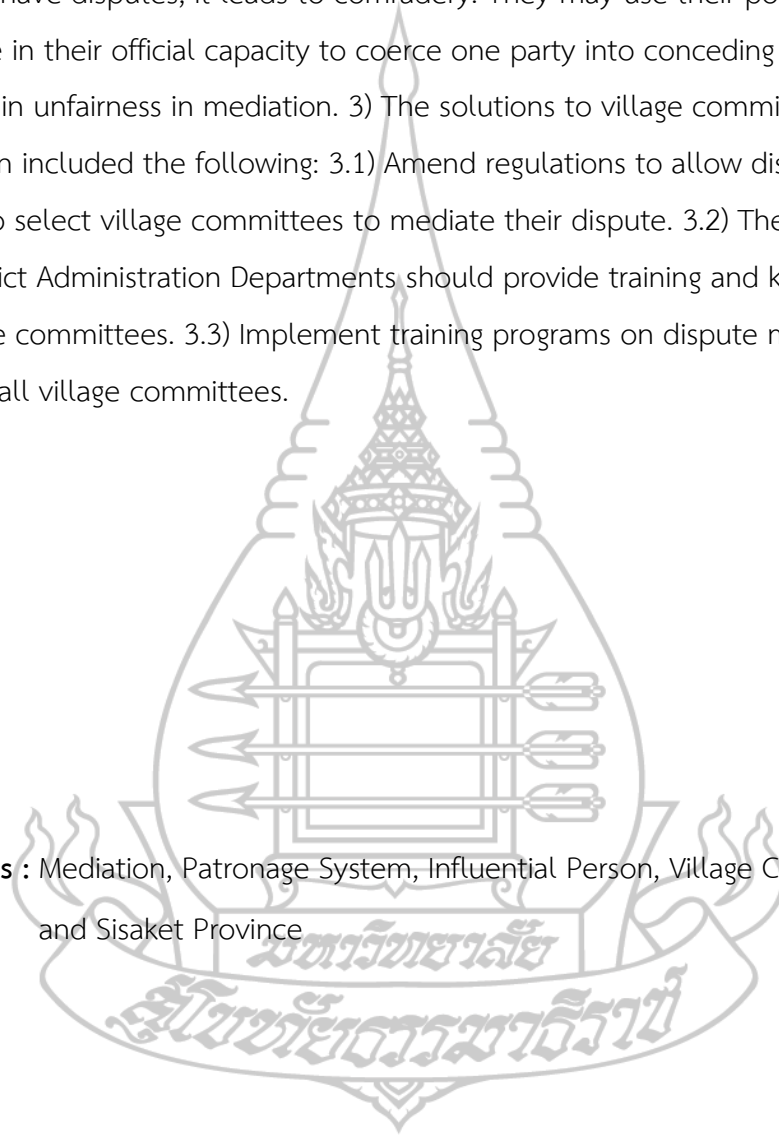
The objectives of this independent study were 1) to study the mediation of village committees in a case study of Yang Chum Noi District, Sisaket Province, 2) to study the politics of the mediation of village committees in a case study of Yang Chum Noi District, Sisaket Province, and 3) to suggest solutions for the politics of the mediation of village committees in a case study of Yang Chum Noi District, Sisaket Province.

This independent study was qualitative research that incorporated a purposive sampling of key informants consisting of village committees, former disputants, and local people, totaling 15 people. Data was collected through a literature review and in-depth interviews, and then the data was analyzed using descriptive data analysis.

This study found that 1) the mediation of village committees complied with the regulations of the Ministry of Interior pertaining to the conciliation of the village committee of B.E. 2530. It is convenient and beneficial to the people, and capable of resolving local disputes. 2) The politics of mediation village committees had two dimensions: 2.1) Patronage system: The village committees came from the village headman, assistant village headman, local government organization members, village leaders of various groups, etc. They required their patrons to support their votes so that they could work as canvassers for politicians at all levels. As a result, it provided assistance when disputes arose in the village and was also capable of conciliation for the advantage of the receiving group. 2.2)

Influential people : The village committees often hold other positions or act as representatives of government networks in the area, possessing significant social status and wealth or having a relative in a high government position. When relatives have disputes, it leads to comradery. They may use their power and influence in their official capacity to coerce one party into conceding to the other, resulting in unfairness in mediation. 3) The solutions to village committee mediation included the following: 3.1) Amend regulations to allow disputing parties to select village committees to mediate their dispute. 3.2) The Provincial and District Administration Departments should provide training and knowledge to all village committees. 3.3) Implement training programs on dispute mediation skills for all village committees.

Keywords : Mediation, Patronage System, Influential Person, Village Committees and Sisaket Province

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสามารถของท่าน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรพลญช์ วัฒนเดชไพศาล ซึ่งท่านได้ให้ความกรุณาอย่างสูงรับเป็นอาจารย์ ที่ปรึกษาการศึกษาค้นคว้าอิสระ และเป็นประธานกรรมการสอบการศึกษาค้นคว้าอิสระ ทั้งได้สละเวลาอันมีค่าในการให้คำแนะนำปรึกษา ตลอดจนชี้แนะแนวทางในการจัดทำการศึกษาค้นคว้าอิสระ ซึ่งท่านได้เอาใจใส่และติดตามความคืบหน้าในการจัดทำการศึกษาค้นคว้าอิสระมาโดยตลอด ผู้ศึกษา จึงกราบขอบพระคุณในความกรุณาของท่านอาจารย์เป็นอย่างสูง ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณท่าน อาจารย์ รองศาสตราจารย์ ดร.ธโสธร ตู๋ทองคำ เป็นอย่างสูงที่ได้กรุณารับเป็นกรรมการสอบ การศึกษาค้นคว้าอิสระ โดยท่านได้ให้คำแนะนำทั้งในด้านขององค์ความรู้ข้อมูลเอกสารในการจัดทำ การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ญาติ พี่น้อง เพื่อนร่วมสถาบันทุกท่านรวมถึง เจ้าหน้าที่สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชทุกท่าน ที่ให้ความช่วยเหลือสนับสนุน แนะนำและคอยให้กำลังใจให้การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ท้ายนี้หากการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ประโยชน์และมีคุณค่าทางการศึกษา ประการใดแล้วผู้ศึกษาขอมอบเป็นกตเวทิตาคุณแก่บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้ให้ความกรุณาต่อผู้ศึกษา แต่ถ้การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ยังมีความบกพร่องไม่สมบูรณ์ไม่ว่าโดย ประการใด ผู้ศึกษาขอน้อมรับความบกพร่องนั้นไว้แต่เพียงผู้เดียว

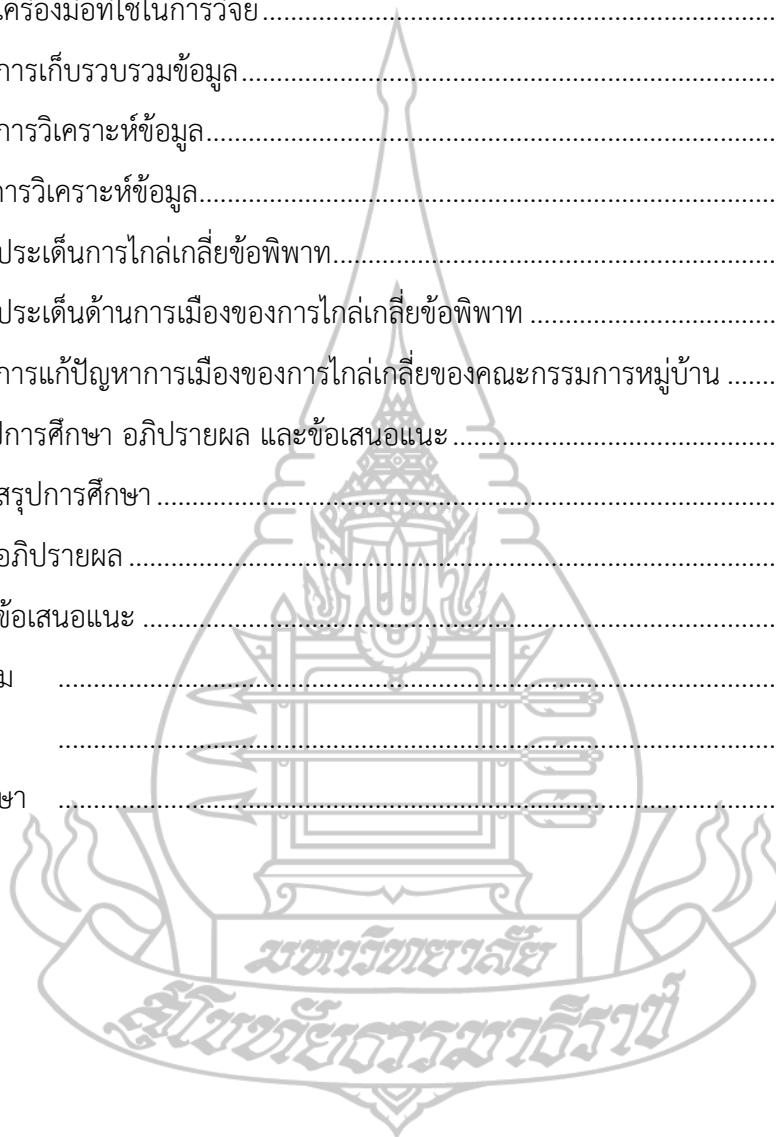

นายทวี ทองคำ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ	ฌ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
2. ประเด็นปัญหาการวิจัย.....	4
3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
4. กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	5
5. ขอบเขตของการวิจัย	7
6. นิยามศัพท์เฉพาะ	7
7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	1
1. การปกครองท้องถิ่น.....	1
2. คณะกรรมการหมู่บ้าน.....	3
3. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท	4
4. แนวคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์.....	10
5. แนวความคิดเกี่ยวกับผู้มีอิทธิพล.....	18
6. แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจ	22
7. ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของ คณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530	25
8. ข้อมูลพื้นฐานอำเภออย่างชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ.....	27
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	28

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	31
1. วิธีการวิจัย.....	31
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	32
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	33
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	34
5. การวิเคราะห์ข้อมูล.....	35
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	36
1. ประเด็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท.....	36
2. ประเด็นด้านการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท	43
3. การแก้ปัญหาการเมืองของการไกล่เกลี่ยของคณะกรรมการหมู่บ้าน	48
บทที่ 5 สรุปการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	50
1. สรุปการศึกษา	50
2. อภิปรายผล	54
3. ข้อเสนอแนะ	58
บรรณานุกรม	61
ภาคผนวก	64
ประวัติผู้ศึกษา	71

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันปัญหาการฟ้องร้องคดีที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลทั่วราชอาณาจักร มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น โดยปริมาณคดีที่เข้าสู่การพิจารณาในปี พ.ศ. 2564 และ พ.ศ. 2565 พบว่าแนวโน้มปริมาณคดีในศาลมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง โดยมีปริมาณการเพิ่มขึ้นคิดเป็น 20.14 เปอร์เซ็นต์ (สำนักงานศาลยุติธรรม, 2565) กระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative dispute resolution-ADR) จึงเป็นทางเลือกที่สามารถนำมาแก้ไขปัญหาการฟ้องร้องคดีจำนวนมากในศาล กล่าวคือ กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยประนีประนอมระงับข้อพิพาทเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้คู่พิพาทได้พูดคุยกัน เพื่อหาแนวทางระงับข้อพิพาทที่ทุกฝ่ายพึงพอใจโดยมีคนกลางทำหน้าที่ช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวกให้คู่พิพาทได้มีโอกาสพูดคุยเสนอทางออกร่วมกันนำไปสู่การแก้ไขข้อพิพาทด้วย ความพึงพอใจของคู่พิพาท อันถือเป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาล โดยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนมีการฟ้องร้องคดีต่อศาล หรือแม้จะฟ้องร้องคดีต่อศาลแล้ว แต่คู่ความดำเนินการให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกันเอง โดยไม่ดำเนินการในศาล รัฐบาลจึงได้มีการกำหนดนโยบายในการจัดตั้งหน่วยงานของรัฐให้มีอำนาจหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งและการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวน การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยเจ้าพนักงานปกครอง การไกล่เกลี่ยภาคประชาชน ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งศูนย์ดำรงธรรมจังหวัด ศูนย์ดำรงธรรมอำเภอศูนย์ยุติธรรมชุมชน ตลอดจนกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระดับหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) โดยมีอำนาจในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในหมู่บ้านตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 28 ตรี ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยกำหนดให้หมู่บ้านหนึ่งมีคณะกรรมการหมู่บ้านคณะหนึ่ง ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนาในหมู่บ้าน ผู้นำหรือผู้แทนกลุ่มหรือองค์กรในหมู่บ้านเป็นกรรมการหมู่บ้านโดยตำแหน่ง และกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งนายอำเภอแต่งตั้งจากผู้ซึ่งเป็นราษฎรในหมู่บ้านเลือกเป็นกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่น้อยกว่าสองคนแต่ไม่เกินสิบคน จากการกำหนดโครงสร้างของคณะกรรมการหมู่บ้าน จึงเห็นได้ว่า บทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านมีความใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างดี

มาก ซึ่งกำเนิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือมีกระบวนการคัดเลือกมาจากประชาชนในหมู่บ้าน ดังนั้น บทบาทในการไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน จึงถือว่าเป็นการไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทของประชาชนในหมู่บ้านโดยตัวแทนของประชาชนในหมู่บ้านเอง ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในปัญหาในหมู่บ้านเป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการหมู่บ้านยังคงมีข้อจำกัดในการปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ ซึ่งอาจทำให้การปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทไม่ประสบความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยเท่าที่ควร เนื่องจากปัญหาสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ปัญหาประการแรก คือ ระบบอุปถัมภ์ในชุมชน เป็นระบบของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคม ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ที่เคยดำรงอยู่ในสังคมจารีตยังคงแฝงเร้นอยู่ในสังคมไทย เพราะความสัมพันธ์ดังกล่าวมีความยืดหยุ่นในการปรับตัวให้เข้ากับลักษณะทางสังคมในแต่ละช่วงยุคสมัย จึงสามารถแฝงเร้นอยู่ในสังคมสมัยใหม่มาจนถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ความสัมพันธ์ส่วนตัวจึงแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ระหว่างคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ต่างกัน คนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่สูงกว่า กล่าวคือ ผู้อุปถัมภ์ (Patron) จะใช้อิทธิพลและสิ่งที่ตนมีอยู่คุ้มครองหรือให้ผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างแก่ผู้รับอุปถัมภ์ (Client) ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำกว่า โดยผู้รับอุปถัมภ์จะตอบแทนด้วยการให้ความจงรักภักดี แรงงาน การรับใช้ การรับเอาวัตถุหรือบริการโดยไม่สามารถตอบแทนคืนได้เต็มที่ โดยจะสร้างหนี้สินทางใจที่ผูกพันผู้นั้นเข้ากับผู้อุปถัมภ์ ซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์แบบเฉพาะบุคคล คือตัวต่อตัวที่รู้สึกเป็น หนี้บุญคุณ เกิดมิติทางอารมณ์ที่ผู้รับมีหนี้สินทางวัตถุหรือทางใจได้สะสมเอาไว้และจะต้องชดใช้คืนอย่างไม่มีวัน จบสิ้น (ธีรยุทธ บุญมี, 2533, น. 199) ปัญหาประการที่สอง คือ ผู้มีอิทธิพลในชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในด้านที่ไม่เป็นทางการและเป็นผู้ที่มีความสามารถให้ผู้อื่นปฏิบัติตามโดยการโน้มน้าวชักจูง เช่น อำนาจบารมีที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ด้วยพฤติกรรมความเชื่อ หรือบุคลิกภาพทางสังคมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เช่น ความเป็นนักเลง ใจถึงฟังได้ พูดจริงทำใจจริง กล้าใช้ความรุนแรง มีฐานะทางเศรษฐกิจในระดับแนวหน้าของชุมชน และมีสายสัมพันธ์ที่ดีกับกลไกภายนอกชุมชน เช่น ข้าราชการ นักการเมือง นักธุรกิจ ผู้มีอิทธิพลจะสามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนได้ทั้งในแง่สังคม เศรษฐกิจ จิตวิญญาณ และมี บทบาททางการเมืองสูงในระดับชุมชน

ตามระเบียบข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 ข้อ 5 ได้กำหนดว่า เมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นและคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด หรือทั้งสองฝ่ายประสงค์จะให้ข้อพิพาทนั้นยุติลงในระดับหมู่บ้าน ก็ให้แจ้งผู้ใหญ่บ้านให้ทราบ และผู้ใหญ่บ้านแจ้งคู่กรณีทั้งสองฝ่ายมาตกลงทำบันทึกยินยอมให้คณะกรรมการหมู่บ้านประนีประนอมข้อพิพาทฯ อันจะเห็นได้ว่า ปัญหาสำคัญทั้ง 2 ประการดังกล่าว หากเกิดขึ้นในชุมชนใดแล้ว ย่อมทำให้เกิดการเมืองภายในชุมชนนั้น ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของ

คณะกรรมการหมู่บ้านได้ เพราะหากในชุมชนมีระบบอุปถัมภ์หรือมีผู้มีอิทธิพลในชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านอาจไม่สามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้แก่คู่กรณีได้อย่างถูกต้องเป็นธรรม เนื่องจากเกิดความเกรงกลัวในระบบอุปถัมภ์หรืออำนาจของผู้มีอิทธิพลในชุมชน อันถือได้ว่าเป็น การเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านจึงเป็นคณะ บุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้น บทบาทและหน้าที่ที่สำคัญของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่มีความ สำคัญ คือ เป็นคนกลางคอยประสานความเข้าใจช่วยเหลือสนับสนุนการเจรจาให้ความให้บรรลุถึง แนวทางในการแก้ไขปัญหา เพื่อนำไปสู่การระงับข้อพิพาทและผู้ไกล่เกลี่ยต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความ ซื่อสัตย์สุจริต เป็นกลาง ปราศจากอคติประพฤติดนุกต้องตามกฎหมายและทำนองคลองธรรม อยู่ในกรอบศีลธรรม มีความรู้และความเข้าใจในปรัชญาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างถ่องแท้ และมีความพร้อมที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ ผู้ไกล่เกลี่ยจึงต้องตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตนว่าเป็นผู้สนับสนุน อำนวยความสะดวก ช่วยเหลือ และส่งเสริมให้คู่ความสามารถตกลงกันได้ ทั้งนี้ ต้องไม่ทำตนเป็นตัวแทนของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด มีความรอบคอบ รวดเร็ว โปร่งใส ตรวจสอบได้เพื่อเป็นที่ เชื่อถือศรัทธาแก่ประชาชน และให้ปรากฏด้วยว่าตนไม่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับคดีความเรื่องนั้นๆ ไม่ว่าในทางใดทางหนึ่ง เพื่อไม่ให้เกิดการเมืองที่มีผลกระทบต่อ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

อำเภออย่างชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ เดิมเป็นพื้นที่บ้านยางชุมน้อยที่ได้ยกฐานะขึ้นเป็น ตำบลยางชุมน้อย อยู่ในความปกครองของอำเภอคง (ปัจจุบัน คือ อำเภอราชีไศล) จังหวัดศรีสะเกษ ต่อมาได้โอนมาขึ้นกับอำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ และในปี พ.ศ. 2512 ทางราชการได้ พิจารณาเห็นว่าอำเภอเมืองศรีสะเกษมีอาณาเขตกว้างใหญ่ยากแก่การปกครอง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2514 กระทรวงมหาดไทยจึงประกาศตั้งเป็นกิ่งอำเภออย่างชุมน้อย และต่อมา ปี พ.ศ.2522 กิ่งอำเภอ งามชุมน้อย ก็ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภออย่างชุมน้อย แบ่งการปกครองออกเป็น 7 ตำบล 80 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลยางชุมน้อย ตำบลลิ้นฟ้า ตำบลคอนกาม ตำบลโนนคูณ ตำบลกุดเมืองฮาม ตำบล บึงบอน และ ตำบลยางชุมใหญ่ การดำเนินการขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับหมู่บ้านโดยใช้กลไกของ คณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภออย่างชุมน้อย ถือว่าเป็นที่น่าสนใจ เนื่องจากคณะกรรมการหมู่บ้าน มีความเข้มแข็ง มีการแสดงบทบาทในด้านต่างๆ ในการขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทในด้านการอำนวยความสะดวกเป็นธรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน จะเห็นได้ ว่าการอำนวยความสะดวกเป็นธรรมในระดับอำเภอจะไม่ค่อยมีเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์เข้าสู่ระบบการไกล่ เกลี่ยในระดับอำเภอมากนัก นั่นแสดงให้เห็นว่าคณะกรรมการหมู่บ้านสามารถแก้ไขปัญหาความ เตือร้อนระงับข้อพิพาทในระดับหมู่บ้านได้

ดังนั้น บทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน จึงถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ในการ ขับเคลื่อนการดำเนินงานภายในหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นกลุ่มบุคคลในหมู่บ้านเอง ที่จะเข้ามาทำหน้าที่

ซึ่งจะรู้จักกันในพื้นที่ รู้วัฒนธรรมประเพณี รู้ความต้องการของประชาชนในหมู่บ้านเป็นอย่างดี คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ถือเป็นกลไกของหมู่บ้านที่ใกล้ชิดประชาชน รู้และเข้าถึงข้อมูลสภาพพื้นที่ที่ดีที่สุด คณะกรรมการหมู่บ้านจึงมีบทบาทในด้านการอำนวยความสะดวก การไกล่เกลี่ย ประนีประนอมข้อพิพาทภายในหมู่บ้าน ถึงแม้ว่าในบางหมู่บ้านหรือบางตำบล คณะกรรมการหมู่บ้านจะเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้าน แต่ในสภาพปัจจุบันในทางปฏิบัติคณะกรรมการหมู่บ้านบางหมู่บ้านนั้น ก็ยังไม่มีบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านเท่าที่ควร แม้ว่ากฎหมายได้กำหนดบทบาทหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน หรือกรณีที่ไม่มีการร้องเรียนร้องทุกข์มากนัก อาจเกิดจากปัญหาสำคัญ 2 ประการที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ได้แก่ ปัญหาระบบอุปถัมภ์ในชุมชน และปัญหาผู้มีอิทธิพลในชุมชน ทำให้ประชาชนไม่ต้องการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกับคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 ศึกษาการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อค้นหาข้อจำกัด ปัญหา อุปสรรคในปัญหา ระบบอุปถัมภ์ในชุมชนและผู้มีอิทธิพลในชุมชน ในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อนำเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ประเด็นปัญหาการวิจัย

2.1 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ เป็นไปตามหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือไม่ อย่างไร

2.2 การเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ มีสภาพปัญหาและอุปสรรคต่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่ดังกล่าวอย่างไร

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.1 เพื่อศึกษาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

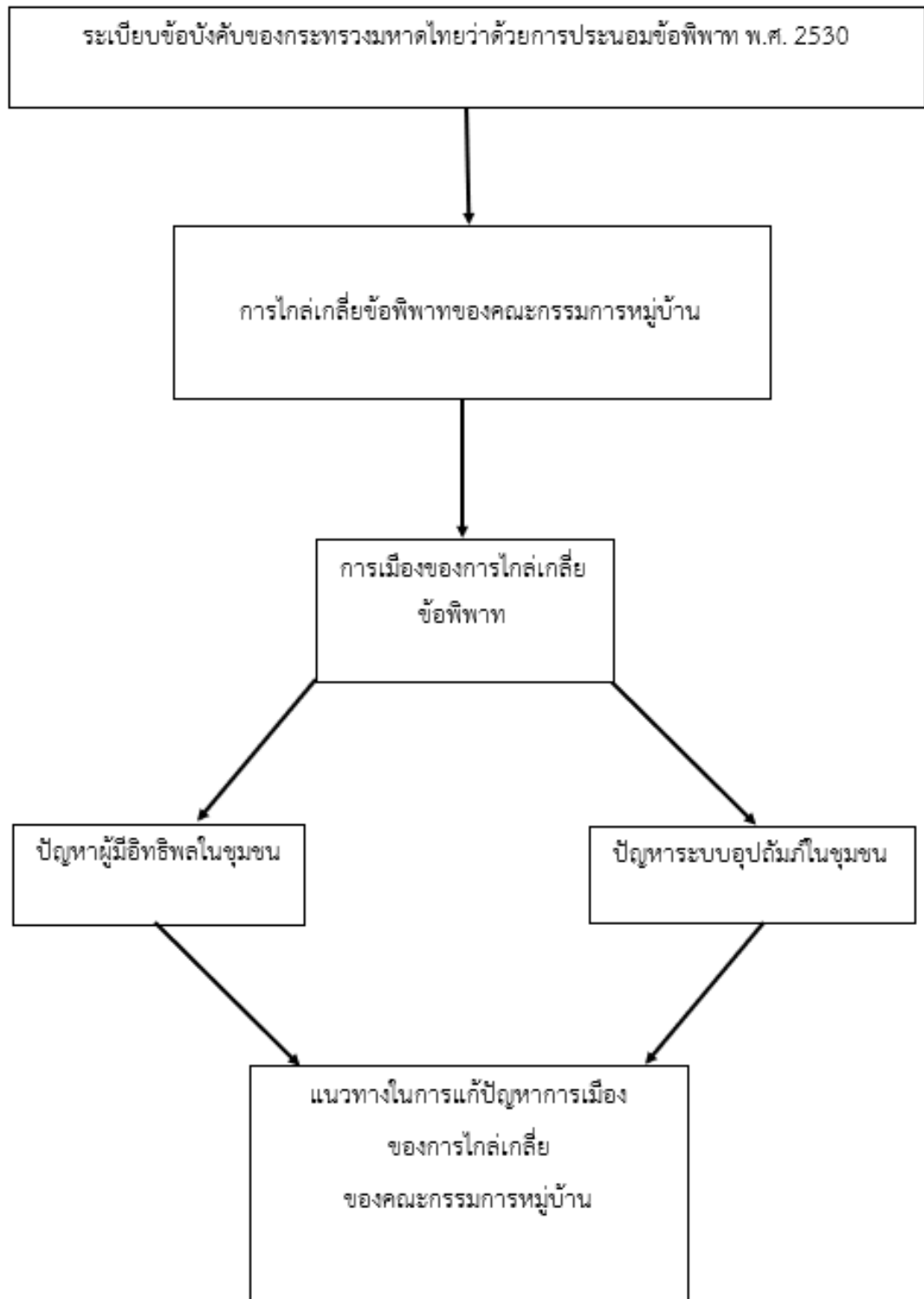
3.2 เพื่อศึกษาการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

3.3 เพื่อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาการเมืองของการใกล้เคียงของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การใกล้เคียงข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับของกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 ในการใกล้เคียงข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านดังกล่าว ในพื้นที่ที่มีการเมืองของการใกล้เคียงข้อพิพาทเข้ามา ได้แก่ ปัญหาผู้มีอิทธิพลในชุมชน และปัญหาระบบอุปถัมภ์ในหมู่บ้าน ชุมชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การใกล้เคียง ข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน จึงต้องศึกษากรณีดังกล่าว เพื่อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาการเมืองของการใกล้เคียงของคณะกรรมการหมู่บ้าน

5. ขอบเขตของการวิจัย

5.1 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ศึกษาได้กำหนดตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยจากประชากรในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) คณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 5 คน 2) บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่อริ จำนวน 5 คน 3) บุคคลทั่วไปในชุมชน จำนวน 5 คน รวมทั้งหมด 15 คน

5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้ศึกษาทำการวิจัยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน ในอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ความคิดเห็นของบุคคลซึ่งเคยเป็นคู่อริและบุคคลทั่วไปในชุมชนในปัญหาการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ และข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

5.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาในครั้งนี้ทำการศึกษาในอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

5.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาในครั้งนี้ทำการศึกษาและเก็บข้อมูลวิจัยจากคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งดำรงตำแหน่งภายในปี พ.ศ. 2566 และบุคคลซึ่งเคยเป็นคู่อริไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน ภายในปี พ.ศ. 2566 เท่านั้น

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจความหมายที่ชัดเจน ถูกต้อง ตรงกันของผู้ศึกษางานวิจัย ดังนั้นจึงขอนิยามคำศัพท์ไว้ดังนี้

6.1 การเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หมายถึง ปัญหาระบบอุปถัมภ์ในชุมชนและปัญหาผู้มีอิทธิพลในชุมชนซึ่งอาจเป็นปัญหาหรือมีผลต่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน

6.2 กระบวนการยุติธรรม หมายถึง การดำเนินการเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นระหว่างผู้เสียหายร้องทุกข์ต่อเจ้าพนักงานมีการสืบสวนหาความจริงกับผู้กระทำผิด จนถึงการฟ้องร้องต่อศาลทั้งในกรณีของคดีแพ่งและอาญา

6.3 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หมายถึง การดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ.2530

6.4 คณะกรรมการหมู่บ้าน หมายถึง คณะกรรมการหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 ที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในพื้นที่อำเภอชุมฉิมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

6.5 คู่พิพาท หมายถึง คู่กรณีที่มีข้อพิพาทและได้ยินยอมนำข้อพิพาทดังกล่าวไปสู่การไกล่เกลี่ยของคณะกรรมการหมู่บ้าน

6.6 ระบบอุปถัมภ์ หมายถึง ลักษณะความสัมพันธ์ที่เป็นญาติและที่มีใช้ญาติและทั้งสองฝ่ายมีฐานะไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายที่เหนือกว่าจะอยู่ในฐานะผู้อุปถัมภ์และฝ่ายที่อยู่ต่ำกว่าจะเป็นผู้รับอุปถัมภ์ ทั้งสองฝ่ายมีความผูกพันกันเพื่อผลประโยชน์ของตน

6.7 ผู้มีอิทธิพล หมายถึง ผู้มีอำนาจในด้านที่ไม่เป็นทางการและเป็นผู้ที่มีความสามารถให้ชักจูงผู้อื่นปฏิบัติตามโดยการมีบารมี มีฐานะทางสภาพสังคมที่ดี รู้จักมีพรรคพวกนักเลงจำนวนมาก

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ทราบถึงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอชุมฉิมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

7.2 ทราบถึงการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอชุมฉิมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

7.3 ได้มาซึ่งข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอชุมฉิมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การเมืองของการใกล้เคียงข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอ
อย่างชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
เอกสารตำราที่เกี่ยวข้องรวมถึงการทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลที่
ศึกษามารวบรวมกำหนดกรอบแนวคิดงานวิจัย และสามารถอธิบายแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
เรื่องนี้โดยแนวคิดดังกล่าว ประกอบด้วย

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคณะกรรมการหมู่บ้าน
3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการใกล้เคียงข้อพิพาท
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์
5. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้มีอิทธิพล
6. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอำนาจ
7. ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาทของ
คณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530
8. ข้อมูลพื้นฐานอำเภออย่างชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การปกครองท้องถิ่น

การปกครองท้องถิ่น คือ การปกครองในตำบลและหมู่บ้าน ในตำบลจะมีนายตำบล คือกำนัน
ในระดับหมู่บ้าน จะมีผู้ใหญ่บ้าน เป็นหัวหน้าราษฎรในหมู่บ้าน เป็นการปกครองที่มีความใกล้ชิดกับ
ราษฎรในการปฏิบัติงานตามกฎหมายและแนวนโยบายของรัฐ เป็นผู้ช่วยเหลือนายอำเภอซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของราชการบริหารส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะในการเป็นผู้ประสานงานระหว่างราชการส่วนภูมิภาค
กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การรักษาความสงบเรียบร้อย การป้องกันและแก้ไขปัญหากรณีต่าง ๆ
นอกจากนี้ ยังทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย ประนีประนอม และจัดการระงับปัญหาความ
ขัดแย้งในท้องถิ่น และยังมีฐานะเป็นตัวแทนของรัฐ ตัวแทนของราษฎรเกี่ยวกับเรื่องร้องทุกข์ ความ
เดือดร้อนของราษฎรเพื่อนำเสนอต่อส่วนราชการ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมี
พระราชดำรัสกับหลวงเทศาภิบาล (เส็ง วิริยศิริ) ที่ต่อมาได้เป็นปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย ว่า

“เรามีหลักมาแต่โบราณแล้วว่า มีเจ้าบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กำนันแขวงตามบ้านนอกหรือหัวเมือง เวลานี้มีเป็นบ้านๆ กำนันแขวงอยู่บ้างแล้วการที่เราจะจัดใหม่ต่อไปนั้น เห็นว่าควรจะอนุโลมจัดท้องที่คล้ายคลึงกับที่เราจัดมืออยู่บ้างแล้วบางเมือง คือ กำหนดหลายๆ เจ้าบ้าน ที่อยู่ใกล้ชิดติดต่อกันเป็นกลุ่มๆหนึ่งเข้าเป็นหมู่บ้านในกลุ่มนี้เรียกว่า “หมู่บ้าน” แล้ว ให้มีผู้ใหญ่บ้านปกครองคนหนึ่ง หลากๆ หมู่บ้านที่อยู่ในระยะใกล้เคียงกันมากน้อยพอสมควร ตั้งขึ้นเป็น“ตำบล” ให้มีกำนันเป็นหัวหน้าตำบล หลากๆ ตำบล รวมเป็นแขวงหรืออำเภอหนึ่ง การรวบรวมบ้านขึ้นเป็นหมู่บ้านเป็นตำบลเป็นอำเภอ เช่นนี้ คงมีเล็กบ้างใหญ่บ้างต้องถือเอาภูมิประเทศท้องที่เป็นหลัก (สำนักบริหารการปกครองท้องที่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, การปกครองท้องที่ [ออนไลน์])

การจัดการปกครองท้องที่ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ประกอบไปด้วย 1. หมู่บ้าน 2. ตำบล และ 3. อำเภอและกิ่งอำเภอ โดยหมู่บ้านตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ มี 2 ประเภท คือ หมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ และหมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นเป็นการชั่วคราว

หมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ การจัดตั้งทำโดยประกาศจังหวัด ภายใต้หลักเกณฑ์ตาม พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ได้วางหลักเกณฑ์การตั้งหมู่บ้านขึ้นไว้กว้าง ๆ 2 ประการ คือ 1) โดยจำนวนประชากร ถ้ามีประชากร 200 คนให้จัดเป็นหมู่บ้าน และ 2) ในกรณีที่ผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างไกลกัน ถึงจำนวนประชากรจะน้อย แต่ถ้ามีจำนวนบ้านไม่ต่ำกว่า 5 บ้านแล้วให้จัดเป็นหมู่บ้าน ต่อมาได้มีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2539 ได้วางหลักเกณฑ์การจัดตั้งหมู่บ้านไว้ดังนี้ 1) กรณีเป็นชุมชนหนาแน่น ต้องเป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 1,200 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 240 บ้าน และเมื่อแยกหมู่บ้านใหม่แล้ว หมู่บ้านใหม่จะต้องมีราษฎรไม่น้อยกว่า 600 คน หรือมี จำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 120 บ้าน รวมทั้งต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล หรือสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ 2) กรณีเป็นชุมชนห่างไกล ต้องเป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 600 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 120 บ้าน และเมื่อแยกหมู่บ้านใหม่แล้ว หมู่บ้านใหม่จะต้องมีราษฎรไม่น้อยกว่า 200 คน หรือมี จำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 40 บ้าน ชุมชนใหม่ห่างจากชุมชนเดิมไม่น้อยกว่า 6 กิโลเมตร และต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล หรือสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ 2) หมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นเป็นการชั่วคราว เป็นหมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นในกรณีที่ท้องที่อำเภอใดมีราษฎรไปตั้งชุมชนทำการหาเลี้ยงชีพแต่ในบางฤดูและจำนวนราษฎรซึ่งไปตั้งทำการอยู่มากพอสมควร จะจัดเป็นหมู่บ้านตามหลักเกณฑ์การตั้งหมู่บ้านปกติได้ เพื่อความสะดวกแก่การปกครอง ให้นายอำเภอประชุมราษฎรในหมู่บ้านนั้นๆ เลือกว่าที่ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจและหน้าที่เหมือนผู้ใหญ่บ้านปกติ

การจัดระเบียบการปกครองหมู่บ้าน ตามกฎหมายลักษณะการปกครองท้องที่การบริหารงานของหมู่บ้าน มีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

1) ผู้ใหญ่บ้าน ในหมู่บ้านหนึ่งมีผู้ใหญ่บ้าน 1 คน ทำหน้าที่ปกครองราษฎรในเขตหมู่บ้าน โดยมีที่มาจากการเลือกของราษฎรในหมู่บ้านนั้น มีอำนาจหน้าที่ในทางปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย อำนวยความเป็นธรรมและดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยให้แก่ราษฎรในหมู่บ้าน สร้างความสามัคคีและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน รวมทั้งส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีในท้องที่ รับฟังปัญหาและนำความเดือดร้อน ทุกข์สุขและความต้องการที่จำเป็นของ ราษฎรในหมู่บ้าน แจ้งต่อส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การแก้ไขหรือช่วยเหลือ ประสานหรืออำนวยความสะดวกแก่ราษฎรในหมู่บ้านในการติดต่อหรือรับบริการกับส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควบคุมดูแลราษฎรในหมู่บ้านให้ปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ โดยกระทำการให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎรตามที่ทางราชการได้แนะนำ และมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับความอาญา เป็นต้น

2) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ในหมู่บ้านหนึ่งนอกจากจะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านแล้วยังมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้าน โดยผู้ใหญ่บ้านและกำนันร่วมกันพิจารณาคัดเลือก อยู่ในตำแหน่งคราวละ 5 ปี แต่เมื่อผู้ใหญ่บ้านต้องออกจากตำแหน่งไม่ว่าด้วยเหตุใด ให้ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านต้องออกจากตำแหน่งด้วย

3) คณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งจะได้กล่าวในหัวข้อถัดไป

2. คณะกรรมการหมู่บ้าน

คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือ กม. จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 โดยถือกำหนดขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2486 กฎหมายกำหนดให้มีคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือ กม. เป็นผู้เสนอแนะและให้คำปรึกษาผู้ใหญ่บ้านในการปฏิบัติหน้าที่ จึงถือได้ว่า คณะกรรมการหมู่บ้านเกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ โดยเริ่มแรกกฎหมายกำหนดให้ กม. ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน เป็นประธานผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นกรรมการ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอีก ไม่น้อยกว่า 2 คน แต่ปัจจุบันกระทรวงมหาดไทย โดยกรมการปกครองได้เสนอให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2551) เกี่ยวกับโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยยึดหลัก “การบูรณาการคนและบูรณาการงานในหมู่บ้าน” โดยโครงสร้างของคณะกรรมการหมู่บ้าน ประกอบด้วย คณะกรรมการ

หมู่บ้านโดยตำแหน่ง ได้แก่ 1) ผู้ใหญ่บ้าน เป็นประธาน คณะกรรมการหมู่บ้าน 2) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 3) สมาชิกสภาองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนาในหมู่บ้าน (ส.อบต., สท., สจ.) 4) ผู้นำ หรือผู้แทนกลุ่มองค์กรในหมู่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านโดยการเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่ประชาชนในหมู่บ้านเลือก หมู่บ้านละอย่างน้อย 2 คน แต่ไม่เกิน 10 คน (ส่วนพัฒนาและ ส่งเสริมการบริหารงานท้องถิ่น สำนักบริหารการปกครองท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2557)

3. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

การไกล่เกลี่ย คือ กระบวนการยุติหรือระงับข้อพิพาทด้วยความตกลงยินยอมของคู่ความเอง โดยที่มีบุคคลที่สามเข้ามาเป็นคนกลางคอยช่วยเหลือแนะนำ เสนอแนะหาทางออกในการยุติหรือระงับข้อพิพาทเพื่อให้คู่ความต่อรองกันได้สำเร็จ นอกจากนี้ คำว่า "การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท" ตรงกับภาษาอังกฤษว่า "Mediation" ซึ่งมีผู้ได้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ดังนี้

ปรัชญา อยู่ประเสริฐ (2546, น.125-135) ได้ให้ความหมายว่า การไกล่เกลี่ยหรือการประนีประนอมข้อพิพาท (Coniliation or Mediation) คือการที่คู่พิพาทตกลงยินยอมให้บุคคลที่สามซึ่งเป็นคนกลางที่มีความอิสระและเป็นกลางแต่ไม่มีอำนาจชี้ขาดข้อพิพาททำการช่วยเหลือในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ทั้งสองฝ่ายยินยอมลดหย่อนผ่อนปรนให้แก่กันจนกระทั่งสามารถตกลงกันได้ โดยทำสัญญาประนีประนอมยอมความเพื่อระงับข้อพิพาทกันไป

ภาณุ รุ่งสีหัท (2548, น.1-41) ได้ให้ความหมายว่า การไกล่เกลี่ย คือ กระบวนการระงับข้อพิพาทที่มีบุคคลที่สามมาช่วยเหลือให้คู่ความเจรจาต่อรองกันได้สำเร็จโดยเป็นผลผลิตผลประการหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นจากความล้มเหลวของการเจรจาต่อรองแต่มิใช่เป็นสิ่งที่เข้ามาแทนที่การเจรจาต่อรอง

โชติช่วง ทัพวงศ์ (2548, น.45-56) ได้ให้ความหมายว่า การไกล่เกลี่ย หมายถึง กระบวนการแก้ปัญหาข้อพิพาทโดยมีบุคคลที่สามที่เป็นคนกลางเข้าช่วยเหลือแนะนำในการเจรจาต่อรองของคู่ความเพื่อระงับข้อพิพาท

สำนักระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม (2547, น.10-16) มีเนื้อหาอธิบายว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายว่า "ไกล่เกลี่ย" ไว้ว่า พุดจาให้ปรองดองกัน พุดจาให้ตกลงกัน ทำให้เรียบร้อยทำให้เสมอกัน แสดงให้เห็นว่า บทบาทของ ผู้ไกล่เกลี่ย หรือคนกลางนั้นไม่ได้เป็นผู้ชี้ขาดตัดสินให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายแพ้หรือฝ่ายชนะ แต่ผู้ไกล่เกลี่ยหรือคนกลางเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือให้คู่พิพาทตกลงระงับข้อพิพาทด้วยตัวของคู่พิพาทเอง

ดังนั้น การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จึงหมายถึง วิธีการระงับข้อพิพาทโดยบุคคลที่สาม ซึ่งเรียกว่า "ผู้ไกล่เกลี่ย" ในการทำหน้าที่ช่วยเหลือเสนอแนะแนวทางและหาทางออกให้กับคู่พิพาท เพื่อ ตกลงประนีประนอมยอมความกันนั่นเอง

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

รูปแบบหนึ่งของกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือก (alternative dispute resolution) ซึ่งหมายถึงวิธีการระงับข้อพิพาทที่นอกเหนือไปจากการฟ้องร้องต่อศาล (litigation) สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม (2547, น. 76) ได้แบ่งประเภทของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ โดยปัจจุบันกระบวนการระงับข้อพิพาททางแพ่งที่ใช้ในประเทศไทยประกอบด้วย 3 วิธี ดังต่อไปนี้

3.1.1 การเจรจาต่อรอง (negotiation) หมายถึง การที่คู่พิพาทสมัครใจเจรจาต่อรองเพื่อหาข้อตกลงกันเองโดยไม่มีบุคคลที่สามเข้ามาเกี่ยวข้อง การตัดสินใจต่างๆ ในการยุติข้อพิพาท ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของคู่ความ กล่าวคือ เป็นวิธีการระงับข้อพิพาทโดยทั้งสองฝ่ายเจรจากกลงกันเอง

3.1.2 การไกล่เกลี่ยหรือประนอมข้อพิพาท (mediation หรือ conciliation) หมายถึง การที่คู่พิพาทสมัครใจให้มีบุคคลที่สามซึ่งเรียกว่า "ผู้ไกล่เกลี่ย" หรือ "ผู้ประนีประนอมข้อพิพาท" เข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยเพื่อยังให้เกิดการประนีประนอมยอมความกัน ผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยหรือประนอมข้อพิพาทไม่มีอำนาจบังคับให้คู่พิพาทตกลงกันหรือกำหนดผลลัพธ์ของกระบวนการไม่มีอำนาจตัดสินใจหรือกำหนดผลลัพธ์แห่งการเจรจาให้แก่คู่ความ แต่อาจเสนอแนะแนวทางในการตกลงกันให้แก่คู่พิพาทได้

3.1.3 การอนุญาโตตุลาการ (arbitration) หมายถึง การที่คู่พิพาทสมัครใจให้อนุญาโตตุลาการซึ่ง หมายถึง บุคคลหรือคณะบุคคลที่เป็นกลาง โดยมีที่มาจากการเลือกร่วมกันระหว่างคู่พิพาท หรือได้รับการแต่งตั้งตามวิธีการที่คู่พิพาทตกลงกันหรือตามที่กฎหมายกำหนด เพื่อมาทำหน้าที่พิจารณาชี้ขาดข้อพิพาทระหว่างกันแก่คู่พิพาท เมื่ออนุญาโตตุลาการมีคำชี้ขาดเป็นอย่างไรแล้วย่อมผูกพันให้คู่พิพาทต้องปฏิบัติตาม โดยหากมีการละเมิดคำชี้ขาดในภายหลัง คู่พิพาทฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดสามารถใช้สิทธิฟ้องร้องต่อศาลได้

3.2 องค์ประกอบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม (2547, น. 13) ได้แบ่งองค์ประกอบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอันมีความสำคัญ และอาจประกอบไปด้วย

- 1) มีข้อพิพาทหรือข้อขัดแย้งเกิดขึ้น
- 2) มีคู่พิพาทตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป
- 3) มีคนกลางช่วยเหลือในการเจรจา

- 4) คู่พิพาทสมัครใจให้มีคนกลางช่วยเหลือในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
- 5) ผลการไกล่เกลี่ยเกิดจากการตัดสินใจของคู่พิพาทเอง

3.3 ประโยชน์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ความสำคัญของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อาจกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยเป็นช่องทางที่มีสอดคล้องกับสภาพปัญหา เนื่องจากในปัจจุบันข้อพิพาทมีจำนวนมากขึ้น นอกจากนี้ การช่วยรักษาความสัมพันธ์หรือผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างคู่พิพาทยังเป็นจุดเด่นในกระบวนการไกล่เกลี่ยได้ดีกว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาในชั้นศาล เพราะเป็นการมุ่งหาทางออกสำหรับอนาคต มากกว่ามุ่งหาข้อสรุปเรื่องในอดีต เพื่อทำการแก้ไขปัญหาหรือชดเชยกันระหว่างคู่กรณีซึ่งหลายครั้ง กระบวนการพิจารณาในชั้นศาลไม่ได้ช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นไปแล้ว กล่าวโดยสรุป กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ดี จะสามารถสร้างประโยชน์ต่อคู่ความและระบบยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ

- 1) ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย (Saving of Time and Money) เนื่องจากกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการที่ต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกระบวนการพิจารณาคดีในชั้นศาล ซึ่งหากพิจารณาถึงระยะเวลาการดำเนินการแล้ว เวลาที่ใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรืออนุญาโตตุลาการอาจใช้เวลาเพียงสัปดาห์ วันหรือชั่วโมงเท่านั้น อันเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายของทั้งคู่พิพาทหรือคู่ความ และประหยัดเวลาของหน่วยงานราชการ ซึ่งเป็นทางเลือกที่มีเหมาะสม อันจะส่งผลให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- 2) ส่งเสริมการบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันระหว่างคู่พิพาท (win-win situation) เนื่องจากลักษณะของกระบวนการที่สนับสนุนให้คู่พิพาทเจรจาหันหน้าเข้าหากันนั้น มีแนวทางในการดำเนินการที่ทำให้คู่พิพาทเกิดความรู้สึกผ่อนคลาย และทำให้คู่พิพาทสามารถร่วมกันหาทางออก ซึ่งมีความแตกต่างกันเมื่อเปรียบเทียบกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีในชั้นศาล ที่เป็นวิธีการแบบปฏิปักษ์ (adversary system) อันเป็นการให้คู่พิพาทหรือคู่ความต้องเอาชนะแข่งขันกันเอง เพื่อหาผู้แพ้-ผู้ชนะซึ่งถือได้ว่า เป็นที่ยุติ (Finality) คดีที่คู่พิพาทสามารถตกลงกันได้โดยวิธีการไกล่เกลี่ยนั้น ทำให้ข้อพิพาทได้ข้อยุติอย่างรวดเร็ว ลดปัญหาของการอุทธรณ์ในชั้นศาล ต่อไป นอกจากนี้ คู่พิพาทยังยอมรับในผลของข้อตกลงมากกว่าการที่ศาลมีคำพิพากษาอันจะต้องมีการบังคับคดีกันต่อไป แต่ข้อยุติที่ได้จากการไกล่เกลี่ยนั้น มีความเหมาะสมกับคู่พิพาท (Custom Made Solution) เนื่องจากคู่พิพาทสามารถเลือกที่จะทำข้อตกลงอย่างไรก็ได้ トラบเท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและเกิดความพึงใจต่อกันทั้งสองฝ่าย

3) เป็นความลับ (Confidentiality) เพราะกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะต้องดำเนินการให้เป็นความลับ และมักมีข้อบังคับให้บุคคลที่เกี่ยวข้องต้องรักษาความลับ ไม่สามารถเปิดเผยข้อมูลที่ได้รับจากกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นต่อบุคคลภายนอก

4) การควบคุมกระบวนการระงับข้อพิพาท (Process Control) เป็นกระบวนการที่คู่พิพาทสามารถควบคุมกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้มากกว่าการดำเนินคดีในศาล โดยคู่พิพาทสามารถคัดเลือกบุคคลที่เป็นกลางให้เข้ามาเป็นบุคคลที่สาม เพื่อทำหน้าที่กำหนดประเด็นหรือความต้องการที่แท้จริงในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และช่วยดำเนินการแสวงหาทางออกเพื่อยุติข้อพิพาทโดยคู่พิพาทจะสามารถมีโอกาสที่จะได้พูดคุย และตัดสินใจว่าผลข้อยุติที่ได้รับจะผูกพันคู่พิพาทกันหรือไม่อย่างไร ซึ่งจะเป็นการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอนที่อาจเกิดขึ้นได้

5) ข้อตกลงระหว่างคู่พิพาทจะต้องสามารถบังคับได้ (Enforceable Agreement) เนื่องจาก ผลของการระงับข้อพิพาทจากวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นข้อตกลงร่วมกันอันมีลักษณะเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความที่คู่พิพาทลงนามมาและมีผลผูกพันเป็นสัญญาต่อกัน และแม้ว่าอาจมีการตรวจสอบจากศาลในบางกรณี ซึ่งอาจใช้บังคับได้หรือใช้สิทธิเรียกร้องได้หากมีการผิดสัญญาเกิดขึ้น

6) รักษาความสัมพันธ์ระหว่างกันได้ หรือก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในระยะยาวระหว่างคู่พิพาท (Preservation or Enhancement of Longterm Relationships) การระงับข้อพิพาทเปิดโอกาสให้คู่พิพาทสามารถหาข้อยุติในปัญหาที่แท้จริงได้ และคู่พิพาทย่อมสามารถแก้ไขปัญหาระหว่างกันได้

7) ความยืดหยุ่น (Flexibility) คู่พิพาทสามารถเลือกใช้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั้งหมดหรือในประเด็นใดประเด็นหนึ่งในคดีก็ได้ ส่วนที่เหลืออาจให้มีการดำเนินคดีในศาลต่อไป

8) คุณภาพ (Quality) บุคคลที่ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมักเป็นบุคคลที่มีความสามารถหรือเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ โดยมีการควบคุมการทำงานโดยประมวลจริยธรรมหรือการควบคุมด้านจรรยาบรรณ

9) มีสิทธิในการดำเนินคดีในศาล (Right to Trial) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นเพียงส่วนเสริมสำหรับการดำเนินคดีในศาลไม่ใช่เป็นการแทนที่ อันถือได้ว่าเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกหนึ่งเท่านั้น คู่พิพาทยังคงมีสิทธิในการดำเนินคดีในศาลหากคู่พิพาทไม่สามารถตกลงไกล่เกลี่ยกันได้

10) ช่วยแบ่งเบาภาระคดีจากศาล ส่งผลให้ศาลสามารถดำเนินการพิจารณาสำนวนอื่นๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

3.4 แนวคิดการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง

การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง เป็นการแก้ปัญหาข้อพิพาทระหว่างบุคคลซึ่งมีใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วทั้งโลก ในหลายหลายกลุ่ม อาทิ องค์กร ธุรกิจการค้า กฎหมาย ชุมชน สาธารณชน เชื้อชาติ และระหว่างประเทศ และแม้ว่าเทคนิควิธีการแก้ไข เมื่อมีการนำไปใช้ในกรณีต่างๆจะมีการบันทึกไว้ก็ตาม การศึกษาอย่างเป็นทางการก็ยังมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น กล่าวคือ การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง ยังไม่ค่อยมีคำอธิบายที่เกี่ยวกับยุทธวิธีเฉพาะ และเทคนิคต่างๆ ที่ผู้ไกล่เกลี่ย หรือคนกลางนำกลยุทธ์มาใช้ดำเนินการ ซึ่งการวิเคราะห์ที่เคยปรากฏนั้น เป็นการนำเสนอในลักษณะทั่วไป หรือมีฉะนั้น ก็จะเป็นการเฉพาะมากเกินไป จนเป็นการจำกัดการนำไปใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น "การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง" อาจอธิบายโดยทั่วไปไม่ได้ว่า คนกลางหรือบุคคลที่สามนั้น เป็นการเข้าไปมีบทบาทในการเจรจาต่อรองหรือในความขัดแย้งของบุคคลที่เป็นคู่พิพาท ซึ่งเป็นที่ยอมรับระหว่างคู่พิพาททั้งสองฝ่าย และเป็นบุคคลที่มีอำนาจการตัดสินใจที่จำกัดหรือไม่มีเลย แต่เป็นคนที่ช่วยให้คู่พิพาทสามารถหาทางออกเพื่อนำไปสู่ข้อตกลงเพื่อยุติในประเด็นความขัดแย้งร่วมกันโดยสมัครใจ

นอกจากนี้ กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยยังอาจจะเสริมสร้างสัมพันธภาพของความไว้วางใจ เชื่อใจ ความเคารพนับถือของคู่พิพาท และยุติความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดผลเสียทางจิตใจต่อกัน และทำให้ลดค่าใช้จ่ายลงไป และลดการใช้เวลาในการดำเนินการด้วย (วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, ผู้แปล 2542, น. 17) ผู้ไกล่เกลี่ยหรือคนกลางจะเป็นบุคคลที่สาม ซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับข้อพิพาทข้อนี้ เป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารและการแก้ไขความขัดแย้ง เนื่องจากเป็นการมีส่วนร่วมของบุคคลภายนอกที่ช่วยให้คู่กรณีได้เห็นมุมมองใหม่ ๆ ในประเด็นที่เห็นต่างกัน และใช้กระบวนการที่มีประสิทธิภาพมากกว่าเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในการแก้ปัญหา

ความสำคัญอีกอย่างของการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง คือ "การยอมรับ" คือ การที่คู่พิพาทจะต้องเต็มใจที่จะให้บุคคลที่สามเข้าไปช่วยพิจารณากรณีที่มีการพิพาท และช่วยให้คู่พิพาทสามารถหาแนวทางของการแก้ไขข้อขัดแย้งได้ โดยการยอมรับไม่จำเป็นต้องหมายถึง การที่คู่พิพาทแสดงความต้องการในการที่จะให้ผู้เจรจาเข้ามาเกี่ยวข้อง และไม่จำเป็นต้องหมายถึงความเต็มใจที่จะทำตามที่ผู้ไกล่เกลี่ยบอกให้ทำตามทุกอย่าง แต่หมายถึงว่า การยินยอมให้มีผู้เจรจาไกล่เกลี่ยอยู่ด้วย และเต็มใจที่จะ ฟังคนกลาง และพิจารณาตามคำแนะนำของผู้ไกล่เกลี่ยอย่างจริงจัง ทั้งนี้ การเจรจาไกล่เกลี่ยจะเกิดขึ้นได้เมื่อคู่กรณีที่จะพูดกันหรือเจรจาต่อรองกันนั้น กรรมการและผู้บริหารต้องเต็มใจที่จะจัดการประชุมต่อรอง นักธุรกิจทั้งหลายที่เกี่ยวข้องต้องเห็นพ้องที่จะจัดหาปรึกษาหารือต่อกัน รัฐบาลและสาธารณชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียต้องสร้างเวทีร่วมกัน และครอบครัวเองก็ต้องเต็มใจที่จะหันหน้าพูดคุยกัน อันจะเห็นได้ว่า การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง ก็คือ การเจรจาหรือการต่อรองโดยมีบุคคลที่สามเข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินการ ซึ่งการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง คือ ส่วนหนึ่งของ

กระบวนการเจรจาต่อรอง และมีพลังที่จะร่วมกันแก้ปัญหาข้อพิพาท แต่ถ้าไม่มีการเริ่มเจรจากัน ก็ไม่มีทางเกิดการเจรจาไกล่เกลี่ยต่อกันที่จะอาศัยคนกลางนี้ได้ กล่าวโดยสรุป คือ การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลางนี้ เป็นกระบวนการที่เกิดโดยความสมัครใจ เพื่อนำไปสู่การยอมรับร่วมกันระหว่างคู่พิพาทที่จะนำไปสู่ข้อตกลงของเนื้อหาข้อพิพาทด้วยการสมัครใจ อันหมายถึงความมีอิสระที่จะเลือกเข้ามามีส่วนร่วมและอิสระที่จะทำความตกลงคู่พิพาทจะไม่ถูกบังคับให้เจรจาต่อรอง หรือไม่ถูกข้อบังคับให้ตกลงในการระงับข้อพิพาท โดยทั้งกลุ่มภายในหรือภายนอกอย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมโดยสมัครใจนี้ ไม่ได้หมายความว่าจะไม่มีความกดดันให้คู่พิพาทต้องหันมาตกลงใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลางหรือบุคคลภายนอก เช่น เพื่อนผู้ร่วมงาน คนในชุมชน ผู้นำที่มีอำนาจหน้าที่ หรือผู้พิพากษา อาจจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้คู่กรณียอมเจรจาต่อกันโดยความช่วยเหลือจากผู้ไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง

3.5 บทบาทและหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

- 1) ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องจัดเตรียมสถานที่ไกล่เกลี่ยให้อยู่ในลักษณะที่เหมาะสมกับการเจรจา
- 2) ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องเปิดการไกล่เกลี่ย โดยอธิบายให้คู่พิพาทรับทราบว่าผู้ไกล่เกลี่ยเป็นเพียงคนกลางที่来帮助ให้คู่พิพาททั้งสองฝ่าย สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยนำคู่พิพาททั้งสองฝ่ายมาเจรจาและสื่อสารร่วมกัน ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจที่จะตัดสินชี้ขาดข้อพิพาท
- 3) ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องสร้างความไว้วางใจให้แก่คู่พิพาท ซึ่งอาจเป็นทางคำพูดและการกระทำก็ได้ โดยแนะนำตัวเองและคู่พิพาททุกฝ่ายให้รู้จักกัน เพื่อให้คู่พิพาทผ่อนคลายความเครียด และทำให้คู่พิพาททั้งสองฝ่าย ยอมเผยข้อข้องใจที่จะทำให้ยุติข้อพิพาทระหว่างกันได้
- 4) ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องตั้งคำถามเพื่อให้ทราบข้อมูลที่จำเป็นต่อการกำหนดประเด็นปัญหาและผลประโยชน์ของคู่พิพาท เพื่อให้การเจรจาคืบหน้าต่อไป และสามารถช่วยให้คู่พิพาทหาข้อสรุปที่อาจเป็นไปได้จากการเจรจากัน
- 5) ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องฟังคู่พิพาท และรับรู้ว่าคุณพิพาทเข้าใจข้อมูลที่อีกฝ่ายหนึ่งได้พูด และขจัดข้อยุ่งยากที่ขัดขวางการเจรจา รวมทั้ง การแปลความในเรื่องที่เจรจาให้แก่คู่พิพาท อันจะทำให้อีกฝ่ายเข้าใจในสิ่งที่อีกฝ่ายต้องการจะพูด
- 6) ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องจับประเด็นให้ได้ว่าคุณพิพาททั้งสองฝ่ายต้องการเจรจา ในปัญหาใดบ้าง รวมทั้งจัดลำดับการเจรจา และจัดกลุ่มของปัญหาที่สามารถเจรจาไปได้พร้อมกัน
- 7) ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องทำให้คู่พิพาททั้งสองฝ่าย สามารถมองเห็นได้ว่า ผู้ไกล่เกลี่ยมีความเป็นกลางและอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการเจรจาให้แก่คู่พิพาททั้งสองฝ่ายเท่า ๆ กัน

8) ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องให้อำนาจแก่คู่พิพาทในการตัดสินใจเกี่ยวกับผลของการไกล่เกลี่ยและควรแจ้งให้คู่พิพาททราบว่า คู่พิพาททั้งสองฝ่ายเป็นผู้ควบคุมการตัดสินใจทุกเรื่องของข้อพิพาทหรือประเด็นปัญหานั้น

9) ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องช่วยคู่พิพาทในการกำหนดว่า ข้อตกลงที่มีการเสนอเป็นทางเลือกนั้น สามารถทำได้จริงหรือไม่ และตรงตามที่คู่พิพาทต้องการหรือไม่

3.6 จรรยาบรรณของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

1) ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องเคารพและสนับสนุนให้คู่พิพาทสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการตัดสินใจอย่างมีข้อมูล ถูกต้อง เพื่อตกลงระงับข้อพิพาทด้วยความสมัครใจ รวมทั้ง ต้องละเว้นไม่ออกคำสั่งหรือคำตัดสินใด ๆ ที่เกี่ยวกับประเด็นข้อพิพาทและทางเลือกในการตกลงระงับข้อพิพาท ตลอดจนผู้ไกล่เกลี่ยต้องไม่พยายามบังคับหรือโน้มน้าวให้คู่พิพาทเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือให้ทำการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

2) ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องดำเนินการด้วยความเป็นกลาง ไม่ปล่อยให้อิทธิพลของบุคคลภายนอกมากดันผู้ไกล่เกลี่ยให้เสียความเป็นกลาง แต่หากผู้ไกล่เกลี่ยทราบว่า ตนจะไม่มีความเป็นกลางในกรณีต่างๆ ไม่ว่าจะด้วยเหตุความสัมพันธ์ระหว่างคู่พิพาทและผู้ไกล่เกลี่ย หรือด้วยเหตุอันใดอันจะต้องเปิดเผยสิ่งที่ทำให้เกิดความไม่เป็นกลางนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องดำเนินการถอนตัวออกจากการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยนั้น

3) ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องเปิดเผยความขัดแย้งในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นและที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่งระหว่างไกล่เกลี่ยจะต้องไม่ทำงานใด ๆ ของคู่พิพาท รวมทั้งจะต้องไม่กระทำการใด ๆ ให้กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งภายหลังการไกล่เกลี่ยสิ้นสุดลงในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วย

4) ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องเก็บรักษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้เป็นความลับ

4. แนวคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์

ระบบอุปถัมภ์ คือ เป็นลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลที่ยึดถือความสูงต่ำของฐานะตำแหน่งโดยมีลักษณะเป็นแนวตั้ง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกันทั้งสองฝ่าย ระหว่างผู้อุปถัมภ์ฝ่ายหนึ่งกับผู้รับการอุปถัมภ์อีกฝ่ายหนึ่ง (patron client relationship) คำว่าผู้อุปถัมภ์ (patron) เป็นคำที่มาจากภาษาสเปน หมายถึง บุคคลผู้มีอำนาจ สถานภาพ ฉันทานุมัติ และอิทธิพลคำนี้อาจใช้เรียกนายจ้างหรือผู้สนับสนุนการจัดพิธีกรรมต่างๆ หรือแม้แต่ักบุญองค์

อุปถัมภ์ โดยที่บุคคลเหล่านี้ จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจด้อยกว่าหรือเป็นผู้รับอุปถัมภ์ (client) ที่ต้องการความช่วยเหลือและการปกป้อง โดยผู้อุปถัมภ์จะให้ประโยชน์โดยมุ่งหวังจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนในรูปของสินค้า ความรักดี การสนับสนุนทางการเมือง และบริการแบบต่าง ๆ จากผู้รับอุปถัมภ์ของตนโดยทั่วไปในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่าย คือ ผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ฝ่ายผู้รับอุปถัมภ์มักจะตกเป็นผู้เสียเปรียบ เพราะโดยคำจำกัดความแล้ว ผู้รับอุปถัมภ์เป็นผู้ที่อ่อนแอกว่า ทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง แม้ว่าผู้อุปถัมภ์อาจต้องอาศัยผู้ที่ได้รับอุปถัมภ์ของตนอย่างเป็นกลุ่มก้อนในบางสถานการณ์ เช่น การหาเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น (อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธุ์, 2543 น. 27-28)

4.1 ความหมายของระบบอุปถัมภ์

คำว่า "ระบบอุปถัมภ์" ได้มีนักวิชาการอธิบายความหมายและหลักการไว้ในมุมมองต่างๆ ดังต่อไปนี้

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536, น.171-172) ได้อธิบายว่า ระบบอุปถัมภ์เป็นระบบความสัมพันธ์ของคนสองฝ่าย ซึ่งมีความไม่เท่าเทียมกันในหลาย ๆ ด้าน ต่างฝ่ายต่างก็มาแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการของกันและกัน แต่เป็นการแลกเปลี่ยนที่ไม่เหมือนกัน โดยผู้ใหญ่อาจให้สินค้าแก่ผู้น้อย ในขณะที่ผู้น้อยให้บริการแก่ผู้ใหญ่หรือกลับกันตามแต่กรณี ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ดำรงอยู่ได้ไม่ใช่เพียงเพราะต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์เท่านั้นแต่จำเป็นต้องมีอุดมการณ์ที่ช่วยเข้ามาจรรโลงความสัมพันธ์อย่างนี้ไว้ด้วย

เกษียร เตชะพีระ (2543) ได้ให้ความหมายระบบอุปถัมภ์ ว่าเป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลที่มีอำนาจไม่เท่ากันมาสัมพันธ์กัน แล้วฝ่ายหนึ่งวางตัวเป็นนายผู้อุปถัมภ์ (patron) และอีกฝ่ายยอมเป็นบ่าวผู้รับการอุปถัมภ์ (client) คู่ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นระหว่างผู้อุปถัมภ์ฝ่ายหนึ่ง กับผู้รับการอุปถัมภ์อีกฝ่ายหนึ่ง โดยมีการแลกเปลี่ยนตอบแทนซึ่งกันและกันระหว่างสองฝ่าย กล่าวโดยทั่วไปแล้วมูลนายจะแบ่งปันเงินจอบานทรัพย์ากร อภิสิทธิ์ และการปกป้องคุ้มครองช่วยเหลือเกื้อกูลต่างๆภายใต้อำนาจกำกับควบคุมของตนให้ ข้างฝ่ายผู้รับการอุปถัมภ์ก็จะสนองตอบด้วยการบริการ วัตถุ สิ่งของ และความรักดีตามแต่จะหาได้ตั้งที่นายเรียกร้องต้องการ

อคิน รพีพัฒน์ (2545, น. 229) ให้คำนิยามระบบอุปถัมภ์ว่า เป็นความสัมพันธ์ (dyadic relationship) ในลักษณะที่ผู้อุปถัมภ์มีฐานะเหนือกว่าผู้รับอุปถัมภ์ คุณลักษณะของความสัมพันธ์อยู่ที่ความเป็นมิตรต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

Scott (อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธุ์, 2539, น. 47) ได้ให้ความหมายว่า ระบบอุปถัมภ์เป็นกรณีของความสัมพันธ์ระหว่าง 2 คน ที่เป็นกลไกของความสัมพันธ์ ในลักษณะที่บุคคลหนึ่งจะมีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับสูงจะเป็นผู้อุปถัมภ์ ที่จะใช้อิทธิพลและทรัพยากรของตนในการช่วยปกป้องคุ้มครองหรือให้ประโยชน์หรือทั้งสองอย่างแก่บุคคลที่

มีสถานภาพต่ำกว่า คือ ผู้รับอุปถัมภ์ผู้ซึ่งจะต้องตอบแทนโดยให้การสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือตลอดจนให้บริการแก่ผู้อุปถัมภ์

ปิยพจน์ สามีตติยากร (2551) ศึกษาเรื่อง ทศนะของพนักงานค้ำระบบอุปถัมภ์ต่อผลของประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ได้สรุปความหมายของคำว่า ระบบอุปถัมภ์หมายถึง การใช้ความสัมพันธ์รูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบเครือ-ญาติ ความสนิทสนมส่วนตัว หรือการเป็นหนี้บุญคุณเข้ามาเกี่ยวข้องในการบริหารงานด้านต่าง ๆ ภายในองค์กร โดยเฉพาะด้านงานบริหารงานบุคคล เช่น การคัดเลือกบุคคลเข้าทำงาน การเลื่อนตำแหน่ง การประเมินผลการปฏิบัติงาน เป็นต้น

ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล (2538, น. 101-102) กล่าวว่าไว้ว่า ระบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคน 2 คน ที่มีโชฎะและมิชานะไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายที่อยู่เหนือกว่าจะอยู่ในฐานะอุปถัมภ์ ฝ่ายที่อยู่ต่ำกว่าจะเป็นผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ ทั้งสองฝ่ายจะมีความผูกพันกันเป็นการส่วนตัว และการแสวงหาแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน ผู้อุปถัมภ์จะให้ประโยชน์ในความคุ้มครอง ส่วนผู้ที่รับอุปถัมภ์ก็จะให้ผลประโยชน์ตอบแทนในรูปของความจงรักภักดี แรงงาน และของกำนัล

สนธิ สมัครการ (2533, น. 25) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ระบบอุปถัมภ์เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ทางสังคมประการหนึ่ง ซึ่งแต่ละฝ่ายมีบทบาท หน้าที่ และความคาดหวังต่อกัน บางประการซึ่งเป็นที่รับรู้หรือยอมรับกันตามธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมของสังคม

กล่าวโดยสรุป คือ ลักษณะความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์ เป็นความสัมพันธ์ที่มีโชฎะและทั้งสองฝ่ายมีฐานะไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายที่เหนือกว่าจะอยู่ในฐานะผู้อุปถัมภ์และฝ่ายที่อยู่ต่ำกว่าจะเป็นผู้รับอุปถัมภ์ ทั้งสองฝ่ายจะมีความผูกพันกันเป็นการส่วนตัวมีการแสวงหาผลประโยชน์ต่างฝ่ายต่างสามารถแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน ผู้อุปถัมภ์จะให้ประโยชน์ในความคุ้มครองสนับสนุน ส่วนผู้รับอุปถัมภ์จะให้ผลประโยชน์ตอบแทน ในรูปของความจงรักภักดี ใจแรงงาน และของกำนัล เป็นที่รับรู้หรือยอมรับกันตามธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมของสังคม

4.2 ความเป็นมาของระบบอุปถัมภ์

ระบบอุปถัมภ์ (the patron-client system) เป็นระบบที่อยู่ในสังคมจารีตนิยม ได้แก่ ประเทศจีน ประเทศอินเดีย ประเทศไทย ประเทศอินโดนีเซีย ฯลฯ ระบบอุปถัมภ์เกิดจากความเหลื่อมล้ำของมนุษย์ในแง่ทรัพย์สินศฤงคาร สถานะ และอำนาจ แต่ยังมีอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งได้แก่ จิตใจ ศีลธรรม และจริยธรรม ผู้อุปถัมภ์จะเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะเอื้ออำนวยประโยชน์ได้ทั้งในอำนาจการเมือง ตำแหน่งหน้าที่ราชการ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม และสำหรับบางกรณีผู้อุปถัมภ์คือ บุคคลเป็นที่เคารพนับถือในคุณความดี สามารถให้ความรู้สึกที่ดีกับผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ มีลักษณะคล้ายเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ส่วนผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องอาศัยผู้อุปถัมภ์เพื่อผลประโยชน์ดังกล่าว รวมทั้งส่วนที่เป็นผลบวกในทางจิตใจ เป็นทั้งที่พึ่งในทางวัตถุและในทางจิตใจ

(ลิขิต ชีวเวคิน, 2559) ส่วนทางยุโรป คำเรียกขานว่า "ผู้อุปถัมภ์" (patron) เป็นคำที่มาจากภาษาสเปน หมายถึง บุคคลผู้มีอำนาจ สถานภาพ ฉันทานุมัติ และอิทธิพล คำนี้อาจใช้เรียกนายจ้างหรือผู้สนับสนุน การจัดพิธีกรรมต่าง ๆ และแม้กระทั่งนักบุญองค์อุปถัมภ์ โดยบุคคลเหล่านี้จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับผู้ที่มีอำนาจด้อยกว่า หรือเป็น "ผู้รับอุปถัมภ์" (client) ที่ต้องการความช่วยเหลือและการป้องกัน ซึ่งผู้อุปถัมภ์ให้ประโยชน์โดยหวังจะได้ประโยชน์ตอบแทนในรูปของสินค้า ความภักดี การสนับสนุนทางการเมืองและบริการในรูปแบบต่าง ๆ จากผู้รับอุปถัมภ์ของตน

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่าย คือ ผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ฝ่ายหลังมักจะเป็นผู้เสียเปรียบเพราะโดยจำกัดความแล้ว ผู้รับอุปถัมภ์เป็นผู้ที่อ่อนแอกว่าทั้งในด้าน เศรษฐกิจและการเมือง แม้ว่าผู้อุปถัมภ์อาจจะต้องอาศัยผู้ได้รับอุปถัมภ์ของตนอย่างเป็นกลุ่มก้อนใน บางสถานการณ์ เช่น การหาเสียงเลือกตั้ง หรือกรณีพิพาทที่มีการแบ่งกันเป็นพวกเป็นก๊ก เป็นเหล่า ทั้งนี้ แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์จะมีประวัติยาวนานก็ตาม ปรากฏการณ์ ดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นเนื่องมาจากการเจริญเติบโตของระบบศักดินาในยุโรปตะวันตก ซึ่งความสัมพันธ์ ส่วนตัวและการฝากตัวเป็นผู้รับอุปถัมภ์ศักดินาในยุโรปตะวันตก ซึ่งความสัมพันธ์ส่วนตัวและการฝาก ตัวเป็นผู้รับอุปถัมภ์ระหว่างเจ้านายกับข้าวนา ได้กลายมาเป็นรากฐานของการจัดระเบียบองค์กร ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ภายใต้ระบบศักดินา ข้อผูกพันระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์เป็น พื้นฐานของระบบเช่าที่นาและการผลิตทางการเกษตร และยังคงมีอยู่ในชนบททั่วไป แม้ว่าระบบศักดินาที่แท้จริงจะสูญสลายไปแล้ว แต่ประโยชน์ของระบบอุปถัมภ์ยังมีผลให้เจ้าของที่ดินสามารถใช้ แรงงานราคาถูก การส่งเสริมระบบดังกล่าวจึงเท่ากับเป็นการลดค่าใช้จ่ายในระบบการเพาะปลูกขนาดใหญ่ ซึ่งโดยเนื้อแท้แล้ว ก็คือ ระบบทุนนิยมที่เชื่อมโยงกับระบบการค้าในระดับโลก

4.3 ประเภทระบบอุปถัมภ์

ระบบอุปถัมภ์อาจมีความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ใน 2 ระบบใหญ่ ๆ คือ

1) ระบบบิดาอุปถัมภ์ เป็นความสัมพันธ์ที่ผู้รับอุปถัมภ์จะยอมรับฐานะที่ด้อยกว่า ของตน เนื่องจากความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในลักษณะนี้เป็นทางเลือกของชาวไร่ชาวนา (ผู้รับอุปถัมภ์) ในอดีตที่ต้องการการคุ้มครองจากผู้อุปถัมภ์ ในทำนองเดียวกัน ผู้อุปถัมภ์ที่สามารถปกป้องคุ้มครอง ชาวไร่ชาวนาย่อมได้รับการยอมรับและสนับสนุนทางการเมืองจากผู้รับการอุปถัมภ์ ซึ่งในสังคม ปัจจุบันประชากรส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาระบบอุปถัมภ์โดยมีค่านิยมบางอย่างเป็นตัวสนับสนุน ทำให้มี โอกาสที่ผู้มีอำนาจจะกดขี่ เบียดบังยอมรับเป็นได้

2) ระบบการใช้อำนาจกดขี่ เป็นลักษณะที่ผู้อุปถัมภ์ได้ใช้วิธีการกดขี่ ควบคุมและใช้ ความรุนแรงกับผู้รับอุปถัมภ์มากขึ้น ซึ่งไม่ได้เกิดเฉพาะการทำร้ายร่างกาย แต่เป็นการพึ่งผู้มีอำนาจอัน เกิดจากความอ่อนแอของผู้รับอุปถัมภ์ เพื่อให้พ้นจากความยากจนโดยยอมรับค่านิยมที่สร้าง

ความชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจนั้น ๆ เช่น การพึ่งพาในเรื่องหนี้สินที่ผู้รับการอุปถัมภ์ยอมให้มีการคิดอัตราดอกเบี้ยเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด เป็นต้น

4.4 ลักษณะความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์

Scott (อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธุ์, 2539, น. 49-50) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ว่ามีเงื่อนไข 3 ประการ คือ

1) มีความไม่สมดุลกันในการแลกเปลี่ยนระหว่างคู่สัมพันธ์สองฝ่ายที่แสดงและสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในแง่ของทรัพย์สิน อำนาจ และสถานภาพผู้รับอุปถัมภ์ในความหมายนี้ คือ ใครก็ตามที่เข้าไปมีส่วนในการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่ากันที่ผู้รับอุปถัมภ์ไม่สามารถตอบแทนได้เต็มที่การติดหนี้บุญคุณได้ผูกมัดเขาไว้กับผู้อุปถัมภ์

2) เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้ที่เห็นหน้ากันอยู่เสมอ ๆ การสืบทอดของรูปแบบของการตอบแทนกัน ช่วยสร้างและทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์แน่นแฟ้นขึ้น โดยเฉพาะช่วยสร้างความไว้วางใจและรักใคร่ระหว่างคู่สัมพันธ์ทั้งสอง เมื่อผู้รับอุปถัมภ์ต้องการกู้ยืมเงินหรือต้องการใครสักคนที่จะช่วยไกล่เกลี่ยระหว่างเขาและผู้มีอำนาจคนอื่น เขารู้ว่าเขาต้องพึ่งพาอาศัยผู้อุปถัมภ์ของเขาผู้อุปถัมภ์รู้เช่นเดียวกันว่า คนของเขาจะช่วยเหลือเขาในเรื่องที่เขาต้องการเมื่อยามจำเป็นยิ่งไปกว่านั้น ความคาดหวังต่อกันและกันของคู่สัมพันธ์จะได้รับการสนับสนุนจากค่านิยม และพิธีกรรมประเพณีของชุมชน

3) ความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ สะท้อนให้เห็นถึงความรักใคร่ที่ทำให้ลักษณะของความสัมพันธ์เป็นแบบไม่เฉพาะเจาะจงเฉพาะในบางเรื่อง แต่จะยอมรับบุคคลทั้งตัวตน (whole person) มากกว่าที่จะเป็นความสัมพันธ์เฉพาะบางส่วนและขาดความเป็นกันเอง ความสัมพันธ์แบบนี้เป็นความสัมพันธ์เชิงซ้อน (multiplex relationship) สามารถครอบคลุมการแลกเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง ผู้อุปถัมภ์อาจขอร้องให้ผู้รับอุปถัมภ์ช่วยในการเตรียมการหมั้น ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งหรือคอยสอดส่องคู่แข่งว่าเขาทำอะไรอยู่ ผู้รับอุปถัมภ์อาจขอผู้อุปถัมภ์ให้ช่วยส่งเสริมการเรียนของลูกชาย ช่วยกรอกข้อมูลให้กับทางการ หรือให้อาหารและยารักษาโรคเมื่อประสบความยากลำบาก ดังนั้น สายสัมพันธ์จึงมีความยืดหยุ่นมาก

นอกจากนั้น Scott (อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธุ์, 2539, น. 51-53) ยังได้กล่าวถึงการแปรเปลี่ยนของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ทางการเมืองอันเนื่องมาจากพลวัตของการแข่งขันทางการเมือง ซึ่งส่งผลต่อการแปรรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ 4 ประการ คือ

1) ช่วยปรับปรุงอำนาจต่อรองของผู้รับอุปถัมภ์ต่อผู้อุปถัมภ์ โดยการช่วยเป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรของเขาโดยในการเลือกตั้ง ผู้รับอุปถัมภ์ได้รับทรัพยากรทางการเมืองใหม่ โดยที่การให้เสียงหรือการไม่ให้เสียงมีผลกระทบต่อผู้ที่ต้องการได้ตำแหน่งได้ ผู้ออกเสียงเองก็ตระหนักดีว่า

ทรัพยากรเช่นนี้สามารถกลายเป็นผลประโยชน์ที่ควรได้รับ แม้กระทั่งบางคนที่ไม่มีบริการใด ๆ ที่มีค่าที่จะให้แก่ผู้อุปถัมภ์ เขาก็ยังพบว่า คะแนนเสียงของบุคคลที่สนิทชิดเชื้อในครอบครัวมักจะเพียงพอในอันที่จะได้รับความช่วยเหลือจากนักการเมืองท้องถิ่น

อีกนัยหนึ่ง การเลือกตั้งทั่วไปอาจจะมองได้ว่าเป็นการรื้อฟื้นกลไกของการกระจายทรัพย์สินตามแบบประเพณีอีกครั้งหนึ่ง ฐานะของผู้อุปถัมภ์ได้กลายมาเป็นสภาพของการพึ่งพาในเรื่องของการยอมรับของชุมชนของเขา การยอมรับทางสังคมที่ในปัจจุบันเป็นอำนาจที่สามารถให้เขาหรือพรรคพวกแพะหรือชนะการเลือกตั้งได้โดยที่ไม่พึ่งพิงการใช้อำนาจอย่างเปิดเผย การที่จะต้องเผชิญกับคู่แข่งอื่น ผู้อุปถัมภ์ที่สมัครรับเลือกตั้งรู้ว่า เขาต้องให้บริการแก่ผู้รับอุปถัมภ์ของเขามากกว่าที่คู่แข่งอื่นของเขาให้ได้ หากเขาหวังที่จะรักษาอำนาจท้องถิ่นเอาไว้

2) ส่งผลสนับสนุนให้เกิดการบูรณาการในระดับแนวตั้งของโครงสร้างแบบผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์จากระดับหมู่บ้านจนถึงรัฐบาลกลาง การเลือกตั้งระดับชาติทำให้เกิดความจำเป็นสำหรับพรรคการเมืองในระดับนี้ที่ต้องสร้างเครือข่ายของความสัมพันธ์ลงไปถึงระดับท้องถิ่น โดยส่วนใหญ่แล้วพรรคการเมืองจะทำวิธีนี้โดยการยึดเอากลุ่มผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ที่มีอยู่ (existing patron-client cluster) ผนวกเข้าไว้ในโครงสร้างของพรรค

สภาพความสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์คงยืนหยัดอยู่ได้นั้น มีลักษณะคล้าย ๆ กันในระบบเลือกตั้ง ส่วนมากผู้นำท้องถิ่นและผู้รับอุปถัมภ์ของเขา (โดยอาจเป็นทั้งหมู่บ้าน) จะลงคะแนนเสียงให้เขาในขณะที่พรรคจะช่วยผู้สนับสนุนในท้องถิ่น (โดยผ่านผู้อุปถัมภ์) โดยการให้งานทำช่วยเหลือในการติดต่อทางราชการ สนับสนุนงานสาธารณประโยชน์ และอื่น ๆ โดยที่พรรคที่ได้รับชัยชนะจะสามารถสนับสนุนพันธมิตรในท้องถิ่นได้มากกว่าพรรคตรงข้ามผู้นำท้องถิ่นมักจะให้การสนับสนุน โดยเปลี่ยนความจงรักภักดีไปให้พรรคที่มีโอกาสชนะได้มากกว่า นอกจากนี้ ความต้องการของพรรคในเรื่องฐานเสียงที่มีอำนาจมักจะก่อให้เกิดการทำให้เป็นอำนาจท้องถิ่นขึ้นมา (localization power) เพื่อตอบแทนการที่มีผู้ลงคะแนนเสียงให้ พรรคการเมืองมักจะให้ผู้อุปถัมภ์ท้องถิ่นของเขามีส่วนร่วมในการไตร่ตรองเรื่องเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาที่จะมีส่วนกระทบต่อท้องถิ่นตั้งนั้น ผู้อุปถัมภ์ท้องถิ่นจำนวนมากสามารถที่จะขยายอำนาจของตนเองจนกลายเป็นบุคคลสำคัญในท้องถิ่นได้

3) นำไปสู่การสร้างกลุ่มผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์แบบพีรามิด (new patron-client pyramids) ผลที่ตามมาของการเลือกตั้งแบบที่มี โครงสร้างของผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ คือ การส่งเสริมการขยายตัวของสายสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ และการทำให้สายสัมพันธ์ที่มีอยู่กลายเป็นเรื่องของการเมือง โดยรู้ว่าชัยชนะในการเลือกตั้งเป็นสิ่งสำคัญ ผู้อุปถัมภ์ท้องถิ่นที่มีบริวารหรือผู้รับอุปถัมภ์พอประมาณจะพยายามยิ่งขึ้นในการผูกความสัมพันธ์กับคนอื่นให้มาเป็นผู้รับอุปถัมภ์เพื่อให้ฐานะของตนในการเลือกตั้งเข้มแข็งยิ่งขึ้น ผู้อุปถัมภ์ที่แต่เดิมไม่ค่อยมีบทบาทในการเลือกตั้งมากมักจะ

เปลี่ยนอำนาจส่วนตัว เช่น การควบคุมอัตราการแบ่งผลผลิตกับผู้เช่านา ญาติที่เป็นหนี้ต้น เพื่อนบ้าน และอื่น ๆ มาเป็นอำนาจทางการเมืองในรูปแบบของคะแนนเสียง โดยความโน้มเอียงเหล่านี้ โครงสร้างของผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์ในชุมชนหนึ่งจะปรากฏให้เห็นชัดเจนที่สุดก่อนที่จะมีการเลือกตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตที่การแข่งขันเป็นไปอย่างเข้มข้นเมื่อผู้สมัครแต่ละคนพยายามที่จะ กระตุ้นสายสัมพันธ์ใด ๆ ที่จะช่วยให้เขาได้รับเลือกตั้ง

4) ช่วยเสริมสร้างให้กลุ่มผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ที่เป็นกลุ่มตรงข้ามกันยังคงยืนยง อยู่ได้ในระดับท้องถิ่น (opposition patron-client pyramids) เกี่ยวกับผลกระทบของการเลือกตั้ง ในโครงสร้างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ก็คือ มีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดความแตกแยกเป็นก๊ก เป็นเหล่า (factionalism) เว้นไว้แต่ว่าจะมีพรรคใดพรรคเดียวเข้าไปควบคุมทั้งหมด ซึ่งจะช่วยให้กลุ่มแตกแยก ยังคงอยู่ร่วมกันได้ ในสภาพตามประเพณีผู้อุปถัมภ์ที่แข่งขันกันจะถูกจำกัดอำนาจเฉพาะในเขตท้องถิ่น โดยไม่ยอมให้อำนาจจากภายนอกเข้ามามีอิทธิพล ในทางตรงกันข้าม ระบบเลือกตั้งทำให้เกิดการ แข่งขันในระหว่างพรรคการเมืองในระดับชาติหรือภูมิภาค ที่จะต้องหาสายโยงใยเข้าไปถึงระดับ ท้องถิ่น กลุ่มแตกแยกในท้องถิ่นแต่เดิมที่อ่อนแอ แต่ปัจจุบันกลุ่มดังกล่าวอาจจะได้รับการสนับสนุน จากภายนอกได้ พันธมิตรจากภายนอกเหล่านี้จำนวนมากสามารถจะช่วยผู้สนับสนุนให้ท้องถิ่นในรูปแบบ ของการอุปถัมภ์ด้วยทรัพย์สิน เงินทอง หรือบริการ

ลักษณะของระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแบ่งออก ได้เป็น 4 รูปแบบ คือ (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2544)

1) ระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่ในหมู่เครือญาติ นับว่าเป็นระบบเก่าแก่ที่ญาติต้องเอาใจใส่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2) ระบบอุปถัมภ์ในหมู่มิตรสหายในสังคมไทยความคาดหวังระหว่างเพื่อนเป็นไป อย่างลึกซึ้งมักจะวัดกันด้วยการช่วยเหลือซึ่งกันและกันไม่ว่าจะเป็นเพื่อนเล่น เพื่อนร่วมชั้นเรียนเพื่อน ร่วมสถาบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายทหารและตำรวจที่มักจะไต่ยื่นเสมอถึงการพบปะสังสรรค์ของเพื่อน ร่วมรุ่นร่วมสถาบัน เช่นนักเรียนนายร้อยตำรวจรุ่นต่างๆ เป็นต้น

3) ระบบอุปถัมภ์ในองค์กรต่างๆ มักจะแสดงออกมาในรูปของความสัมพันธ์ระหว่าง เจ้านายกับลูกน้อง ก่อให้เกิดธรรมเนียมการเข้าหาผู้มีอำนาจเพื่อให้ความคุ้มครองตนเองและ ผลประโยชน์ของตนเองเจ้านายในส่วนของราชการคือผู้บังคับบัญชา ผู้มีอำนาจโยกย้ายบรรจุแต่งตั้ง เลื่อนขั้นเลื่อน ตำแหน่งส่วนเจ้านายในองค์กรเอกชน อาจนับตั้งแต่ระดับผู้จัดการขึ้นไปที่สามารถให้ คุณให้โทษแก่ลูกน้องได้ทำให้บรรดาเจ้านายหรือผู้บังคับบัญชาต่างก็สร้างอภิสิทธิ์สร้างอำนาจสร้าง อิทธิพลให้กับตนเอง โดยมีผู้ใต้บังคับบัญชานักในบุญคุณต้องดูแลเอาใจใส่ต่อผู้บังคับบัญชาทั้งใน เรื่องส่วนตัวและงานในหน้าที่

4) ระบบอุปถัมภ์ระหว่างอาชีพอาจจำแนกได้เป็น 6 กลุ่ม คือ กลุ่มข้าราชการ-พ่อค่านักธุรกิจ กลุ่มข้าราชการ-นักการเมือง กลุ่มข้าราชการ-ประชาชน กลุ่มนักการเมือง-ประชาชน กลุ่มนักการเมือง - พ่อค่านักธุรกิจ และพ่อค่านักธุรกิจ-ประชาชน

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2522, น. 39) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์-ลูกน้องว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองคนที่ต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกัน และกันบุคคลแต่ละคนมีอิสระที่จะเลือกผู้อุปถัมภ์หรือผู้อุปถัมภ์เลือกผู้ใต้อุปถัมภ์ ตลอดจนอิสระในการกำหนดจำนวนบุคคลที่จะเข้ามามีความสัมพันธ์และเลือกว่า เมื่อใดจะสิ้นสุดความสัมพันธ์ต่อกันความสัมพันธ์นี้มีลักษณะ เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ ระหว่างนาย-ไพร่ ในสังคมไทยโบราณซึ่งในปัจจุบันก็ยังคงมีให้เห็นอยู่มากแม้ว่าจะมีการนำโครงสร้างขององค์การสมัยใหม่มาใช้ก็ตาม โครงสร้างสมัยใหม่จึงกลายเป็นโครงสร้างที่กำหนดความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการในขณะที่โครงสร้างเดิมแบบ ผู้อุปถัมภ์-ลูกน้องเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ ส่วนบุคคลที่ไม่เป็นทางการซึ่งมีความสำคัญและอิทธิพลมากกว่าความสัมพันธ์ทางการเมือง

อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธุ์ (2543, น. 28-29) ในบทความเรื่อง อิทธิพลและอำนาจการเมืองไทยในด้านที่ไม่เป็นทางการได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ ระบบอุปถัมภ์ที่เป็นความเกี่ยวพันกัน ระหว่าง ข้าราชการพ่อค่านักธุรกิจและนักการเมือง ไว้ว่าความสัมพันธ์ระหว่าง ข้าราชการกับพ่อค่านักธุรกิจและระหว่างข้าราชการกับนักการเมืองความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีลักษณะของความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ กล่าวคือ ข้าราชการจะเป็นผู้มีอำนาจเหนือพ่อค่านักธุรกิจและนักการเมือง แต่หากพิจารณาอย่างลึกซึ้งลงไปแล้วนั้น ข้าราชการมิได้มีอำนาจเหนือพ่อค่านักธุรกิจมากนักนั่นคือ ข้าราชการยังต้องพึ่งพ่อค่านักธุรกิจในการจัดงานหรือกิจกรรมต่างๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบ ดังนั้น ข้าราชการจึงไม่ใช่ผู้อุปถัมภ์เสมอไปสาเหตุนี้มาจากผลประโยชน์ร่วมกันที่ทำให้ทั้งสองฝ่าย ต่างพึ่งพิงซึ่งกันและกัน พ่อค่านักธุรกิจอาจได้รับอภิสิทธิ์บางอย่างหรือการกระทำความผิดกฎหมายโดยที่ ข้าราชการไม่ใช่อำนาจหน้าที่เข้าไปดำเนินการทั้งนี้เนื่องจากข้าราชการเคยได้รับการช่วยเหลือจากพ่อค่านักธุรกิจมาก่อน จึงเกิดความรู้สึกของการเป็นหนี้บุญคุณการทำให้เป็นไม่รู้ไม่เห็นของข้าราชการจึงเป็นการตอบแทนหรือแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกันและในที่สุดพ่อค่านักธุรกิจก็จะมีอิทธิพลครอบงำ ข้าราชการนอกจากนี้ พ่อค่านักธุรกิจยังมีอิทธิพล ครอบคลุมไปถึงนักการเมืองผ่านการใช้อิทธิพลของตนเองในการช่วยเหลือ เช่น การเป็นหัวคะแนนให้กับนักการเมืองและอื่นอีกมากมายหรือด้วยวิธีการที่นักธุรกิจได้ใช้อิทธิพลของตนเพื่อเข้าไปมีบทบาทโดยตรงทางการเมืองด้วยการเข้าไปเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเสียเองในองค์การตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

จากกรอบแนวความคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์เป็นปรากฏการณ์ของความสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างคนสองคนซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ต่างกันโดยที่ผู้อุปถัมภ์จะให้ความช่วยเหลือใน

เรื่องต่างๆที่หลากหลาย ต่อผู้ใต้อุปถัมภ์และครอบครัวของผู้ใต้อุปถัมภ์ทำให้เกิดความผูกพันทางใจต่อกันและผู้ใต้อุปถัมภ์มักรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณและจงรักภักดีต่อผู้อุปถัมภ์สำหรับระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยมักมีความเกี่ยวข้องกับระบบครอบครัวหรือเครือญาติ พรรคพวกเพื่อนฝูง หากมองในแง่ระบบอุปถัมภ์กับการเมืองไทยจะพบว่า นักการเมืองได้อาศัยความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในการสร้างและขยายอำนาจทางการเมืองผ่านการสร้างสานสัมพันธ์อันดีกับประชาชนในพื้นที่ด้วยกลวิธีต่างๆ ทั้งในลักษณะที่ถูกต้องชอบธรรมหรือเกินขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ทั้งนี้ก็เพื่อจุดมุ่งหมายสำคัญคือการได้รับการเลือกตั้งในทุกๆระดับทั้งเวทีการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น

5. แนวความคิดเกี่ยวกับผู้มีอิทธิพล

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2540) ได้ให้ความหมายคำว่า อิทธิพล (Influence) เป็นคำที่มีได้แสดงความหมายในทางที่ไม่ดี อิทธิพลเป็นรูปหนึ่งของอำนาจ (force) และเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยที่การกระทำของบุคคลหนึ่งมีผลกระทบต่อความคิด ทศนคติ หรือการกระทำของอีกบุคคลหนึ่ง การใช้อิทธิพลมีรูปแบบต่างๆ เช่น การจูงใจการเกลี้ยกล่อม การเสนอแนะ เป็นต้น โดยเมื่อผู้นำใช้อิทธิพล ผู้ตามจะเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ทั้ง ๆ ที่ผู้ตาม มีสิทธิที่ใช้ดุลยพินิจว่าควรปฏิบัติตามหรือไม่

ไอฟาร ถิ่นบางเตียว, นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (ม.ป.ป., ไม่มีเลขหน้า) ได้ให้ความหมายคำว่าผู้มีอิทธิพล หมายถึง ผู้มีอำนาจในด้านที่ไม่เป็นทางการและเป็นผู้ที่มีความสามารถให้ผู้อื่นปฏิบัติตามโดยการโน้มน้าวชักจูง เช่น อำนาจบารมีที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ด้วยพฤติกรรมความเชื่อหรือบุคลิกภาพทางสังคมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เช่น ความเป็นนักเลง ใจถึงฟังได้ พูดจริงทำจริง กล้าใช้ความรุนแรง มีฐานะทางเศรษฐกิจในระดับแนวหน้าของชุมชน และมีสายสัมพันธ์ที่ดีกับกลไกภายนอกชุมชน เช่น ข้าราชการ นักการเมือง นักธุรกิจ ผู้มีอิทธิพลจะสามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนได้ทั้งในแง่สังคม เศรษฐกิจ จิตวิญญาณ และมีบทบาททางการเมืองสูงในระดับชุมชน

อำนาจที่ไม่เป็นทางการของผู้มีอิทธิพลจะมีพื้นที่ขอบเขตอำนาจในปริมนทลหนึ่ง ๆ เท่านั้น พฤติกรรมการใช้อำนาจของผู้มีอิทธิพล มักจะกระทำการใด ๆ ที่ผิดกฎหมายหรืออยู่เหนือกฎหมายเพื่อประโยชน์ของตนเองทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง โดยอาศัยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมให้การกระทำการแทนหรือใช้จ้างงาน สนับสนุนในบางกรณีพฤติกรรมการใช้อำนาจในด้านไม่เป็นทางการของผู้มีอิทธิพล ยังมีอำนาจเหนืออำนาจที่เป็นทางการได้ด้วย เช่น ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในระดับจังหวัดซึ่งถือว่าเป็นผู้มีอำนาจที่เป็นทางการก่อนที่จะเข้ารับบริหารราชการในจังหวัดการจะต้องเข้าไปพบปะแนะนำตัวต่อผู้มีอิทธิพล หรือในฤดูกาลเลือกตั้ง

บรรดาพรรคการเมืองที่จะส่งตัวแทนลงสมัครรับเลือกตั้งจะขอความช่วยเหลือผู้มีอิทธิพลให้เป็นหัวคะแนน หรือเชิญชวนให้ผู้มีอิทธิพลในสังกัดรับเลือกตั้งในนามของพรรคการเมือง หรือขอให้ผู้มีอิทธิพลสนับสนุนบุคคลในเครือข่าย เช่น ภรรยา ลูกหลาน ญาติ คนใกล้ชิด ลงสมัครรับเลือกตั้งในนามของพรรคการเมือง เนื่องจากโอกาสและหลักประกันที่จะได้รับการเลือกตั้งมีสูงถ้าได้รับการสนับสนุนจากผู้มีอิทธิพล พฤติกรรมการใช้อำนาจที่ไม่เป็นทางการดังกล่าวมักถูกมองว่าเป็นอุปสรรคและบ่อนทำลายระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากอำนาจทางการเมืองที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้มีอิทธิพลไม่ได้ดำเนินการตามเจตนารมณ์และความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อหรือผู้มีอิทธิพลตามสมควร ดังต่อไปนี้

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในฐานะหัวหน้าคณะปฏิวัติ นิยามความหมายของผู้มีอิทธิพลตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 21 ลงวันที่ 2 พฤศจิกายน 2501 เรื่อง การดำเนินการต่อบุคคลผู้ประพฤติดันเป็นอันธพาล ดังนี้คือ

1) ผู้ที่กระทำด้วยตนเองหรือสนับสนุนบุคคลอื่นรังแก ช่มแวงขู่เข็ญ หรือรบกวนให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชน และในบางกรณีก็กระทำการแสดงตนให้บุคคลอื่นเกรงกลัว จำต้องยอมทนรับกรรมบางประการ ไม่กล้าขัดขืนหรือร้องเรียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ให้ดำเนินการ เพราะเกรงภัยที่จะเกิดแก่ตน

2) เป็นพวกใช้อำนาจสมาคมลับ เป็นสมาชิกในสมาคมลับ เทียวขู่เข็ญราษฎร ตั้งข้อโจร ค้าฝิ่นเถื่อนหรือของหนีภาษี หรือมีอาชีพตั้งบ่อนการพนันโดยไม่ได้รับอนุญาตหรือเป็นนักเลงการพนันเป็นอาจिन นอกจากนี้ยังได้ปรากฏว่ามีบุคคลอยู่ไม่น้อยที่ดำรงอาชีพด้วยการกระทำผิดกฎหมาย เช่น เป็นนายทุน ผู้จัดการดำเนินการฆ่าโค กระบือ สุกร เพื่อค้าขาย โดยมีได้รับอนุญาตเป็นอาจिन หรือเป็นเจ้าของมือสลากกินรวบหรือห่วย เป็นต้น อันเป็นภัยแก่เศรษฐกิจของประเทศชาติ

3) เป็นที่ทางราชการตำรวจสืบทราบแน่ชัดว่าเป็นผู้กระทำผิดอาญาหรือชอบก่อการร้ายให้เกิดอันตรายแก่บุคคล หรือทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นการก่อความสงบสุขของประชาชนเป็นประจำ แต่ยังหาพยานหลักฐานฟ้องศาลให้ลงโทษไม่ได้

4) เป็นผู้ที่ถูกศาลพิพากษาลงโทษในความผิด ซึ่งก่อความสงบสุขของประชาชนเช่น ความผิดต่อชีวิตหรือร่างกาย การก่อการวิวาท ความผิดเกี่ยวกับการลักทรัพย์วิ่งราวทรัพย์กรรโชก ริดเอาทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ฉ้อโกง ยักยอก หรือรับของโจร เป็นต้น หลายครั้งแสดงว่ามีสันดานชั่วร้าย

5) ทำการด้วยตนเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นล่อลวงหญิงหรือเด็กหญิงมาเป็นการค้าหรือการประเวณี หรือเป็นชายแมงดาคุมโสเภณี หรือประพฤติดันเป็นนักเลงหมู

6) ผู้มีอาชีพรับจ้างฉีดยาฆ่าแมลง หรือลักลอบจำหน่ายยาเสพติดให้โทษหรือจัดให้มีการสูบบุหรี่โดยมิชอบด้วยกฎหมาย

พลเรือเอกสงัด ชลออยู่ ในฐานะหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน นิยามของผู้มีอิทธิพลตามคำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 22 ลงวันที่ตุลาคม 2517 เรื่อง การดำเนินการแก่บุคคลผู้มีพฤติกรรมเป็นภัยต่อสังคมว่า เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมดังนี้

1) ประพฤติตนกระทำการรังแก ช่มแวง ช่มชู้ หรือกระทำด้วยประการใด ๆ โดยมิชอบให้บุคคลอื่นเกรงกลัว

2) เป็นบุคคลจรรยาดี ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง และไม่ปรากฏการกระทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต

3) หาเลี้ยงชีพด้วยวิธีการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

4) สะสมอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืนหรือวัตถุระเบิด ไม่ว่าชนิดใดโดยมิชอบด้วยกฎหมายไว้เพื่อการค้า หรือเพื่อเตรียมการกระทำความผิดอย่างอื่น

5) ยุยงปลุกปั่น ใช้ หรือสนับสนุนให้ประชาชนก่อความวุ่นวาย หรือก่อความไม่สงบขึ้นในบ้านเมือง

6) กระทำด้วยประการใด ๆ ให้ประชาชนเสื่อมใสหรือเห็นคล้อยตามในระบอบการปกครองอื่น มิใช่การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

7) ดำรงชีพด้วยการตั้งบ่อนการพนันโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ตั้งช่องประเวณีหรือเป็นเจ้าของกิจการพนันสลากกินรวบ หรือ หวย

8) กักตุนสินค้าเพื่อการค้ากำไร หรือขึ้นราคาสินค้าโดยมิชอบด้วยกฎหมาย

9) ร่วมกันหยุดงาน หรือปิดงานงดจ้างโดยมิชอบด้วยกฎหมาย

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ สมัยเป็นนายกรัฐมนตรี ได้นิยามความหมายของผู้มีอิทธิพลตามมติรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2526 ว่า บุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งมีพฤติกรรมในการสร้างอิทธิพล ได้แก่ การกระทำที่ข่มเหงและสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน โดยทำตนอยู่เหนือระบบราชการและระเบียบแบบแผน หรือขัดต่อกฎหมายอันอาจเป็นภัยต่อความมั่นคงและเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งจำแนกได้ 13 ประเภท คือ 1) ลักลอบตัดไม้ทำลายป่า 2) ขนแร่เถื่อน 3) สถานเรีงรมย์ 4) ไม้เถื่อน 5) ค่าของเถื่อน 6) นายหน้าติดต่อหน่วยราชการ 7) อิทธิพลรถเมล์เล็ก-ใหญ่ 8) ช่องโจร 9) อันธพาล 10) มือปืนรับจ้าง 11) ขบวนการยาเสพติด 12) จ้างฆ่า และ 13) นักการเมืองอิทธิพล

คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ซึ่งพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ เป็นประธาน และ พลเอกอิสระพงษ์ หนูนุกถิติ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้มีการประเมินสถานการณ์ทั่วไปทางการเมืองเกี่ยวกับบทบาทของผู้มีอิทธิพลว่า ก่อนการยึดอำนาจของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ผู้มีอิทธิพลได้แฝงตัวเข้าครอบงำระบบการเมืองผ่านกระบวนการ

เลือกตั้ง เป็นเหตุให้นักการเมืองส่วนใหญ่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกลุ่มบุคคลดังกล่าว โดยส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมที่ซื้อเสียงในการลงคะแนนเลือกตั้งและมีการขยายเสียงในรัฐสภา ทำให้การเมืองของไทยมีลักษณะเป็นธุรกิจการเมือง สร้างความเสียหายแก่ประเทศชาติอย่างร้ายแรง ซึ่งต่อมาได้มอบให้กระทรวงมหาดไทย โดยคณะกรรมการพิจารณาหามาตรการเพื่อปราบปรามผู้มีอิทธิพลร่วมกับตำรวจตามคำสั่งกระทรวงมหาดไทยที่ มท 0601(สว) ลงวันที่ 29 มีนาคม 2534 เรื่อง "การจัดทำบัญชีรายชื่อผู้มีอิทธิพล" ดำเนินการต่อปัญหาดังกล่าวโดยได้นิยามความหมายของผู้มีอิทธิพลไว้อย่างกว้างๆ ดังนี้คือ

1) เป็นบุคคลซึ่งตนเอง หรือบริวารสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชน โดยมีพฤติการณ์หาผลประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย เช่น เป็นผู้ค้าหรืออยู่เบื้องหลังการค้ายาเสพติดรายใหญ่ การค้าของเถื่อน บ่อนการพนัน และเจ้ามือสลากกินรวบ จนมีฐานะร่ำรวยสามารถสร้างอิทธิพลทางการเมือง และในหมู่ข้าราชการและประชาชน

2) นักการเมืองท้องถิ่น และกลุ่มการเมืองระดับชาติ ที่แสวงหาผลประโยชน์โดยชอบ

3) กลุ่มเศรษฐิกิจนายทุน ที่แสวงหาผลประโยชน์จากทางราชการโดยมิชอบ เช่น กักตุนสินค้า หรือผูกขาดทางการค้า โดยเอารัดเอาเปรียบประชาชนตามนิยามความหมายของผู้มีอิทธิพลดังกล่าว กระทรวงมหาดไทยได้มีการจัดทำบัญชีผู้มีอิทธิพล โดยจำแนกเป็นเขตท้องถิ่น รายจังหวัดด้วย ซึ่งจากการประมวลได้ชี้ให้เห็นว่าในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ การสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2526 ยอดผู้มีอิทธิพลมีจำนวนถึง 900 คน ขณะที่การสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2534 ในสมัยของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ยอดผู้มีอิทธิพล มีจำนวน ประมาณ 265 คนเท่านั้น และยังพบว่าในพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีจำนวนสูงสุดถึงประมาณ 101 คน นอกจากนั้น ได้กระจายอยู่ตามภูมิภาคและจังหวัดต่าง ๆ อีกประมาณ 25 จังหวัด ซึ่งมีจำนวนลดหลั่นตามลำดับ

นอกจากนี้ มีงานวิจัย บทความ และเอกสารรายงานทางวิชาการทั้งของไทยและต่างประเทศที่ศึกษาและรายงานเกี่ยวกับกลุ่มอิทธิพล ดังนี้ สมบัติ จันทรวงศ์ (2534, น.117-140) ชี้ให้เห็นว่า ผู้มีอิทธิพลหรือเจ้าพ่อเป็นผู้นำอำนาจอิทธิพลเหนือสมาชิกในท้องถิ่นชุมชน และกลไกอำนาจรัฐท้องถิ่นเมื่อ มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการเมืองเข้าสู่ท้องถิ่น เจ้าพ่อจึงเป็นผู้ที่ได้รับโอกาสและประโยชน์จากผลพวง และเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมดังกล่าวมากกว่าคนอื่น ฐานอำนาจทางการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเจ้าพ่อขยายออกไปนอกฐานท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และเชื่อมโยงกับระดับชาติมากขึ้น รวมทั้งโอกาสในการปรับเปลี่ยนบทบาท และสถานภาพถึงขั้นลงสมัครรับเลือกตั้งเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองด้วยพฤติกรรมเด่นของเจ้าพ่อท้องถิ่น

บทความทางวิชาการเรื่อง "เจ้าพ่อ" กำเนิดและการดำรงอยู่อย่างเป็นระบบ "ของ สนั่น ลิ้มทองกุล (2534, น. 127-139) ชี้ให้เห็นว่าผู้มีอิทธิพลหรือเจ้าพ่อนั้น เป็นผลพวงของระบบการเมืองและระบบเศรษฐกิจร่วมกัน โดยที่เจ้าพ่อเป็นกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มหนึ่งที่ดำรงอยู่ และเข้าแสวงหา

ประโยชน์จากระบบการเมืองและระบบเศรษฐกิจทั้งในระบอบเผด็จการในอดีต และระบบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ทั้งนี้ โดยการแลกเปลี่ยนประโยชน์และความร่วมมือร่วมกันกับกลไกรัฐและกลไกการเมืองภายใต้ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ซึ่งสายสัมพันธ์ดังกล่าวจะผันแปรในทางกลับกันได้ เมื่อเจ้าพ่อมีบทบาททางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น เจ้าพ่อจึงสามารถสืบสานความต่อเนื่องในการแสวงหาและรักษาประโยชน์จากระบบการเมือง และเศรษฐกิจภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขเวลาและระบอบการเมืองได้โดยการปรับเปลี่ยนบทบาท และสายสัมพันธ์ดั้งเดิมให้เกื้อกูลต่อกับกลไกรัฐ และการเมืองได้ ทั้งในฐานะผู้ใ้อุปถัมภ์ดั้งเดิมในระบอบเผด็จการ และผู้อุปถัมภ์ใหม่ในระบอบประชาธิปไตย

6. แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจ

อำนาจ (Power) มาจากรากศัพท์ภาษาลาตินเดิมว่า "potere" ซึ่งหมายถึง มีอำนาจเหนือผู้อื่น หรืออาจกล่าวได้ว่า อำนาจ หมายถึง ความสามารถที่บุคคลหนึ่งกระทำการกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้เกิดอิทธิพล หรือเกิดผลต่อพฤติกรรมความรู้สึก ตลอดจนทัศนคติของบุคคลอีกคนหนึ่งไปในทิศทางที่ต้องการ" (Winter, 1973, p. 41; Yukl, 1989, p. 14) ในขณะที่อิทธิพล (Influence มีความหมายใกล้เคียงกับอำนาจมาก โดยอิทธิพลนับเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งผลจากการกระทำของบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งมีผลต่อบุคคลอื่น หรือกลุ่มอื่น ทั้งนี้ อำนาจอาจแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ

- 1) อำนาจบังคับ (coercive power)
- 2) อำนาจชอบธรรม (legitimate power/authority)

พื้นฐานของอำนาจบังคับตั้งอยู่บนพื้นฐานของการใช้กำลังบังคับ ขาดความชอบธรรม ในขณะที่อำนาจชอบธรรมมีการบังคับใช้ (domination) ในลักษณะที่มีความชอบธรรมเพราะเป็นอำนาจที่ได้รับการยินยอมและเห็นชอบให้ใช้อำนาจจากผู้อยู่ใต้อำนาจ (Morison, 1995 อ้างโดย รัตนา โตสกุล, 2548) โดยผู้ที่มีอำนาจมักมาจากสิทธิของอำนาจที่ต่างกัน 3 แบบ ได้แก่

- 1) สิทธิอำนาจตามประเพณี (Traditional Authority)
- 2) สิทธิอำนาจบนรากฐานบุญบารมี(Charismatic Authority)
- 3) สิทธิอำนาจที่อยู่บนหลักเหตุผลหรือกฎหมาย (Rational Legal-Authority)

ทั้งนี้ อำนาจของบุคคลจะเกิดจากบริการมีค่าเหนือบุคคลผู้ไม่สามารถตอบสนองทดแทนเหนือบุคคลผู้ไม่มีทางเลือกอื่น เหนือบุคคลผู้ไม่สามารถใช้กำลังบังคับขู่เข็ญ ตอบโต้ และเหนือบุคคลผู้ต้องพึ่งพาบริการนั้นอย่างเลี่ยงไม่ได้ อำนาจเหล่านี้จึงเป็นอำนาจบังคับ เพราะเกิดในความสัมพันธ์ทาง

สังคม และอธิบายโดยอาศัยความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนที่วางหลักใหญ่ไว้ล่วงหน้า (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2551, น.141-144)

ดังนั้น อิทธิพลทางสังคม จึงหมายถึง การที่พฤติกรรมของบุคคลหนึ่งๆ มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและทัศนคติของบุคคลอื่นในลักษณะทางเดียว ส่วนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การที่พฤติกรรมของบุคคลมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและทัศนคติซึ่งกันและกันในลักษณะที่มีการโต้ตอบ และมีปฏิกริยาต่อกันและกัน

6.1 การจัดแบ่งประเภทอำนาจ

แนวความคิดการจัดแบ่งประเภทอำนาจโดยยึดแหล่งที่มาเป็นเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางอีกแนวคิดหนึ่ง คือ การแบ่งอำนาจจากแหล่งที่มาออกเป็น 2 ส่วน (wo-factor conceptualization) ที่มีความสำคัญพอ ๆ กัน คือ การแบ่งอำนาจโดยตำแหน่ง (position power) กับอำนาจส่วนบุคคล (personal power) โดยยูคัลและฟอลับ (Yukl & Fabe, 1991) ได้วิจัยพบว่า แม้ว่าอำนาจทั้งสองประเภทจะมี ลักษณะเด่น ๆ ที่เป็นอิสระแยกจากกันก็ตาม แต่ก็ยังมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ที่ซับซ้อนซึ่งกันและกัน ทั้งอำนาจบุคคล ต่างมีความเกี่ยวข้องของปฏิบัติสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะที่สลับซับซ้อนจนบางครั้งยากที่แยกอำนาจทั้งสองออกจากกัน นอกจากนั้นพบว่า มีอำนาจอีกประเภทหนึ่งที่แตกต่างออกไปอีก กล่าวคือ อำนาจการเมือง (Political power) ดังนั้นกล่าวโดยสรุปสามารถแบ่งประเภทอำนาจหลัก 3 ประเภท ดังนี้

1) อำนาจจากตำแหน่ง (Position power) ซึ่งประกอบด้วย

- (1) อำนาจที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ
- (2) อำนาจในการควบคุมทรัพยากรและการให้คุณ
- (3) อำนาจในการควบคุมการให้โทษ
- (4) อำนาจในการควบคุมข้อมูลสารสนเทศ
- (5) อำนาจในการควบคุมสถานการณ์ภาวะแวดล้อม

2) อำนาจจากบุคคล (Personal power) ซึ่งประกอบด้วย

- (1) อำนาจความเชี่ยวชาญ
- (2) อำนาจที่เกิดจากนับถือกันฉันท์มิตรและมีความรักดี
- (3) อำนาจโดยบารมี หรือ อำนาจโดยเสน่ห์

3) อำนาจเชิงการเมือง (Political power) ซึ่งประกอบด้วย

- (1) อำนาจที่เกิดจากการมีอำนาจควบคุมการตัดสินใจ
- (2) อำนาจที่เกิดจากการผสมหรือร่วมกันระหว่างกลุ่ม
- (3) อำนาจที่เกิดจากการลดแรงต้านของฝ่ายตรงข้าม
- (4) อำนาจที่อิงสถาบัน

6.2 แนวคิดเชิงอำนาจ-อิทธิพล

แนวคิดเชิงอำนาจ-อิทธิพล (power-influence approach) เป็นแนวทางการวิจัยที่มุ่งเน้นลักษณะอำนาจของผู้นำ รูปแบบของอำนาจลักษณะการอำนาจ ตามกรอบแนวคิดทฤษฎีฐานอำนาจทางสังคม (the base of social power) ซึ่งนำเสนอโดย French and Raven (1959, p. 441-442) ที่อธิบายถึงปรากฏการณ์ของอำนาจและอิทธิพลในความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมผู้ใช้อำนาจกับปฏิกิริยาของผู้รับอำนาจจะสามารถอธิบายอำนาจและอิทธิพลที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงได้ 3 ประการ กล่าวคือ

- 1) การเปลี่ยนแปลงทางจิตวิทยา เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเรื่องของความคิดเห็น ทศนคติ เป้าหมาย ค่านิยม และความต้องการที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาบุคคล
- 2) อิทธิพลทางสังคมเป็นอิทธิพลของผู้บังคับบัญชาที่สามารถควบคุมและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชา
- 3) อำนาจทางสังคม เป็นความสามารถของผู้บังคับบัญชาที่มีอิทธิพลเหนือผู้ใต้บังคับบัญชา

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ French and Raven (1959, p.442-444) จึงได้กำหนดอำนาจทางสังคมออกเป็น 5 ฐาน ดังนี้

- 1) อำนาจการให้รางวัล (reward power) เป็นอำนาจที่ผู้ใต้บังคับบัญชารับรู้ว่าผู้บังคับบัญชามีความสามารถที่จะให้รางวัลตอบแทน การยินยอมปฏิบัติตามที่การแสดงพฤติกรรมที่พึงปรารถนาอย่างเหมาะสมและยุติธรรม
- 2) อำนาจการบังคับ (coercive power) เป็นอำนาจที่ผู้ใต้บังคับบัญชารับรู้ว่าผู้บังคับบัญชามีความสามารถที่จะบังคับให้ปฏิบัติตาม หรือลงโทษผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามเพื่อรักษามาตรฐานหรือกำกับดูแลให้มีแนวทางปฏิบัติตามที่ได้กำหนดไว้
- 3) อำนาจตามกฎหมาย (legitimate power) เป็นอำนาจที่ผู้ใต้บังคับบัญชารับรู้ว่าผู้บังคับบัญชามีอำนาจที่มาจากตำแหน่งที่มีพื้นฐานมาจาก กฎระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งขององค์การที่ทำให้การใช้อำนาจมีความชอบธรรม ภายใต้ขอบเขตของอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย
- 4) อำนาจการอ้างอิง (referent power) เป็นอำนาจที่ผู้ใต้บังคับบัญชารับรู้ว่าผู้บังคับบัญชาบนพื้นฐานของความศรัทธาเลื่อมใส การยอมรับ และความนิยมชมชอบในบุคลิกภาพ ความเฉลียวฉลาด ความประพฤติ และการปฏิบัติตนในด้านคุณธรรมจริยธรรม และจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ อันเป็นแบบอย่างที่ดี
- 5) อำนาจความเชี่ยวชาญ (expert power) เป็นอำนาจที่เกิดจากองค์ความรู้ในสาขาวิชาชีพ ความสามารถในทางวิชาการ ความเชี่ยวชาญในการบริหารจัดการเพื่อนำไปสู่ความเป็นเลิศเกิดประสิทธิผลต่อองค์การตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

6.3 ประเภทผู้นำชุมชนไทย

Charles F. Keys (1976, p. 219-250) ศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชนไทย และผู้นำท้องถิ่นไทย ได้แบ่งประเภทผู้นำชุมชนโดยพิจารณาจากแหล่งที่มาของอำนาจ เป็น 3 ประเภท คือ

1) ผู้นำมีแหล่งอำนาจจากระบบราชการ ชาวชนบทไทยมองที่มาของอำนาจของตัวผู้นำมาจากตำแหน่งในระบบราชการ รวมทั้งการปกครองท้องถิ่นที่ได้รับอำนาจจากรัฐบาล ผู้นำประเภทนี้มักเป็นหน้าที่ของรัฐในระดับพื้นที่ เช่น ระดับอำเภอ ระดับตำบล ซึ่งข้าราชการเหล่านั้นมีหน้าที่รับผิดชอบการบริหารงานและควบคุมดูแลประชาชนในพื้นที่ ข้าราชการเหล่านี้ไม่ใช่คนในพื้นที่ แต่มาจากพื้นที่อื่นที่รัฐบาลแต่งตั้งให้มาดำรงตำแหน่งในพื้นที่

2) ผู้นำประเภท "ผู้อาวุโส" (elder) ในชุมชนชนบทไทยระบบครอบครัว เครือญาติ มีส่วนสำคัญในการกำหนดให้ "ผู้อาวุโส" ในสังคมชุมชนหรือหมู่บ้านได้รับการยกย่อง ซึ่งเป็นผลมาจากโครงสร้างความสัมพันธ์ของสังคมชนบทมากกว่าโครงสร้างของสถาบันจากส่วนกลาง บทบาทของผู้อาวุโสในท้องถิ่นมักแสดงออกในลักษณะของการชักชวนประชาชนให้เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ชุมชน บางพื้นที่ผู้อาวุโสจะทำหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภายในหมู่บ้าน ชุมชนด้วย

3) ผู้นำแบบประสานหรือ "ตัวเชื่อม" (synaptic leader) เป็นการผสมผสานระหว่างอำนาจของระบบราชการกับอำนาจโครงสร้างภายในชุมชน ผู้นำประเภทนี้จะทำหน้าที่เชื่อมโยงภารกิจต่าง ๆ ของประชาชนในหมู่บ้าน ชุมชนกับหน่วยงานของรัฐบาล ผู้นำประเภทนี้ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนา พ่อค้า เป็นต้น

7. ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530

ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาท ของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 ออกตามความในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 และมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. 2522 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2530 และมีผลบังคับใช้เมื่อพ้นกำหนดเก้าสิบวันนับแต่วันประกาศเป็นต้นไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่ชนบทปฏิบัติหน้าที่ในการประณีประนอมข้อพิพาทระหว่างราษฎรในหมู่บ้านให้เป็นไปโดยถูกต้องและเรียบร้อย

ข้อ 3 ในข้อบังคับนี้

"นายอำเภอ" หมายความว่ารวมถึง ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ
 "คณะกรรมการหมู่บ้าน" หมายความว่ารวมถึง คณะกรรมการหมู่บ้านตาม
 พระราชบัญญัติ

ลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ และคณะกรรมการกลางหมู่บ้านอาสา
 พัฒนาและป้องกันตนเอง ตามพระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกัน
 ตนเอง พ.ศ. ๒๕๒๒"

ข้อ 4 ให้คณะกรรมการหมู่บ้านทำการประนีประนอมข้อพิพาทได้เมื่อ

- (1) เป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับความแ่งหรือความอาญาที่เป็นความรับผิดชอบ
 ความได้
- (2) คู่กรณีทั้งสองฝ่ายตกลงให้คณะกรรมการหมู่บ้านประนีประนอมข้อพิพาท และ
- (3) ข้อพิพาทดังกล่าวเกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ใน
 หมู่บ้าน

ข้อ 5 เมื่อมีข้อพิพาทตามข้อ 4 เกิดขึ้น และคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือทั้งสองฝ่าย
 ประสงค์จะให้ข้อพิพาทนั้นยุติลงในระดับหมู่บ้าน ก็ให้แจ้งผู้ใหญ่บ้านทราบ และผู้ใหญ่บ้านแจ้งคู่กรณี
 ทั้งสองฝ่ายมาตกลงทำบันทึกยินยอมให้คณะกรรมการหมู่บ้านประนีประนอมข้อพิพาทตามแบบท้าย
 ข้อบังคับนี้

ข้อ 6 เมื่อผู้ใหญ่บ้านได้ดำเนินการตามข้อ 5 แล้ว ให้นำคหหมายคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่ง
 อยู่ในหมู่บ้านขณะที่นัดหมายทำการประนีประนอมข้อพิพาทโดยไม่ชักช้า

ในการทำหน้าที่ ประนีประนอมข้อพิพาท คณะกรรมการหมู่บ้านจะมอบหมายให้
 กรรมการไม่น้อยกว่าสองคนดำเนินการแทนก็ได้

เพื่อประโยชน์ในการประนีประนอมข้อพิพาท คณะกรรมการหมู่บ้านหรือคู่กรณีจะเชิญ
 บุคคลอื่นที่เห็นสมควรเข้าร่วมทำการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยก็ได้

ข้อ 7 ในการประนีประนอมข้อพิพาทให้คณะกรรมการหมู่บ้านดำเนินการ ดังนี้

- (1) สอบถามข้อเท็จจริงจากคู่กรณีและบุคคลอื่นที่เห็นว่าเกี่ยวข้องกับข้อพิพาท
- (2) เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องมาสอบถามข้อเท็จจริงในกรณีที่จำเป็น
- (3) ตรวจสอบเอกสาร หรือวัตถุ หรือสถานที่ที่เกี่ยวข้องตามความยินยอมของ
 เจ้าของหรือผู้ครอบครอง

การประนีประนอมข้อพิพาทให้กระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าคู่กรณี

การประนีประนอมข้อพิพาทให้กระทำ ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หรือสถานที่อื่นตามที่
 คณะกรรมการหมู่บ้านเห็นสมควร

ข้อ 8 เมื่อคณะกรรมการหมู่บ้านได้ข้อเท็จจริงจากคู่อกรณี หรือพยานบุคคล หรือพยานเอกสารวัตถุพยาน หรือสถานที่ที่เกี่ยวข้องแล้ว ให้ประนีประนอมข้อพิพาทโดยอาศัยหลักกฎหมาย หรือจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น ซึ่งไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่อกรณี

ถ้ามีปัญหาในการประนีประนอมข้อพิพาท คณะกรรมการหมู่บ้านจะเชิญบุคคลตามข้อ 12 มาให้คำปรึกษาก็ได้

ข้อ 9 ถ้าคู่อกรณีตกลงกันไม่ได้ ให้ยุติการประนีประนอมข้อพิพาทนั้น และแจ้งให้คู่อกรณีทราบแล้วรายงานให้นายอำเภอท้องที่ทราบเพื่อดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ต่อไป

ข้อ 10 เมื่อดำเนินการประนีประนอมข้อพิพาทเสร็จเรียบร้อยแล้ว ไม่ว่าคู่อกรณีจะตกลงหรือไม่ ตกลงตามที่ประนีประนอมข้อพิพาทก็ตาม ให้คณะกรรมการหมู่บ้านบันทึกผลการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้านไว้ทำบันทึกยินยอมให้ประนีประนอมข้อพิพาทและมอบให้ผู้ใหญ่บ้านเก็บรักษาไว้เมื่อมีการเปลี่ยน ผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ให้มีการส่งมอบเอกสารการประนีประนอมข้อพิพาทนั้นแก่ผู้ดำรงตำแหน่งใหม่

ข้อ 11 ให้ผู้ใหญ่บ้านรายงานผลการประนีประนอมข้อพิพาทแก่นายอำเภอท้องที่ตามแบบทำข้อบังคับนี้ทุกเดือนในวันประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน

ข้อ 12 ให้นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ข้าราชการตำรวจตั้งแต่นายร้อยตรีขึ้นไปภายในเขตอำเภอและพนักงานอัยการให้คำแนะนำปรึกษา ตลอดจนร่วมกันช่วยเหลือสนับสนุนในการฝึกอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการหมู่บ้านในเขตท้องที่ เมื่อได้คำแนะนำปรึกษาแล้ว ให้บันทึกไว้ในสมุดตรวจการปฏิบัติงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน (ปก.2 ก)

8. ข้อมูลพื้นฐานอำเภออย่างชุมชน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

(แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี, 2566-2570) อำเภออย่างชุมชน้อยมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก เช่น ข้าวหอมมะลิ หอมแดง กระเทียม พริก และอื่นๆ มีพื้นที่ทั้งหมด 209.554 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 131,250 ไร่ อำเภออย่างชุมชน้อยตั้งอยู่ทางทิศเหนือสุดของจังหวัดศรีสะเกษห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 20 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้ ทิศเหนือ จดเขตอำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี และอำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร ทิศใต้ จดเขตอำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีลำน้ำมูลเป็นแนวแบ่งเขตทิศตะวันออก จดเขตอำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ทิศตะวันตก จดเขตอำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ

การปกครองอำเภออย่างชุมชนน้อยแบ่งการปกครองท้องที่ออกเป็น 7 ตำบล 80 หมู่บ้าน ประกอบด้วย

1) ตำบลยางชุมน้อย	แบ่งการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน
2) ตำบลลิ้นฟ้า	แบ่งการปกครองออกเป็น 14 หมู่บ้าน
3) ตำบลโนนคูณ	แบ่งการปกครองออกเป็น 14 หมู่บ้าน
4) ตำบลคอนกาม	แบ่งการปกครองออกเป็น 13 หมู่บ้าน
5) ตำบลบึงบอน	แบ่งการปกครองออกเป็น 13 หมู่บ้าน
6) ตำบลกุดเมืองฮาม	แบ่งการปกครองออกเป็น 8 หมู่บ้าน
7) ตำบลยางชุมใหญ่	แบ่งการปกครองออกเป็น 8 หมู่บ้าน

และมีการแบ่งเขตการปกครองส่วนท้องถิ่น ออกเป็น เทศบาลตำบล 1 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 6 แห่ง ประกอบด้วย

1) เทศบาลตำบลยางชุมน้อย	แบ่งการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน ภายในตำบลยางชุมน้อย
2) องค์การบริหารส่วนตำบลลิ้นฟ้า	แบ่งการปกครองออกเป็น 14 หมู่บ้าน
3) องค์การบริหารส่วนตำบลโนนคูณ	แบ่งการปกครองออกเป็น 14 หมู่บ้าน
4) องค์การบริหารส่วนตำบลคอนกาม	แบ่งการปกครองออกเป็น 13 หมู่บ้าน
5) องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน	แบ่งการปกครองออกเป็น 13 หมู่บ้าน
6) องค์การบริหารส่วนตำบลกุดเมืองฮาม	แบ่งการปกครองออกเป็น 8 หมู่บ้าน
7) องค์การบริหารส่วนตำบลยางชุมใหญ่	แบ่งการปกครองออกเป็น 8 หมู่บ้าน

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อริศรารวรรณ สมิตี (2551) ได้ศึกษาบทบาทของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยสันติวิธี สรุปได้ว่า ด้านบทบาทในอดีตของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นบุคคลที่ชุมชนให้การยอมรับมีการพัฒนาความรู้ ทักษะน้อย การไกล่เกลี่ยใช้หลักศีลธรรมตามภูมิความรู้ของบุคคลนั้นๆ เมื่อข้อพิพาทจบลงก็ถือว่าสิ้นสุดหน้าที่ ปัจจุบันมีการอบรมให้ความรู้ นำหลักกฎหมายเบื้องต้น หลักคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีการจัดทำ การบันทึกการเจรจาอย่างเป็นทางการมากขึ้น หากข้อพิพาทไม่สามารถยุติได้คณะกรรมการจะส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป ด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยสันติ คู่พิพาทยินยอมให้คณะกรรมการทำหน้าที่เป็นคนกลางช่วยค้นหาสาเหตุของปัญหา และความต้องการที่แท้จริงเพื่อ

นำไปสู่ความสมานฉันท์ ด้านสภาพปัญหาในการดำเนินงานมีการทำงานแบบตั้งรับมากกว่า การปฏิบัติหน้าที่ที่มีคณะกรรมการเพียงไม่กี่คนที่ทำหน้าที่ คณะกรรมการส่วนใหญ่ไม่ได้จบทางด้านกฎหมาย ซึ่งการประนีประนอมบางเรื่องจำเป็นต้องอ้างอิงหลักกฎหมายด้วย การติดตามประเมินผลไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน ด้านเหตุและปัจจัยเกี่ยวกับความสำเร็จและความล้มเหลวในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ คือผู้ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีผลต่อการตัดสินใจโดยตรง ปัจจัยที่เกี่ยวกับความล้มเหลวในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กรณีศึกษาที่การไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จ จะเห็นว่าคู่กรณีทั้งสองฝ่ายมีจุดยืนของตนและไม่เปลี่ยนจุดยืนนั้น อีกทั้ง แนวคิดของยุติธรรมชุมชนยังไม่เป็นที่รู้จักของคู่พิพาท

สุรศักดิ์ ศรีสาร (2560) ได้ศึกษาการพัฒนาารูปแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท สรุปได้ว่า ความคิดเห็นด้านพฤติกรรมของประชาชนที่มีต่อศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทชุมชน อย่างมีสมานฉันท์พบว่า ส่วนใหญ่ประชาชนมีพฤติกรรมเกี่ยวกับศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทชุมชนอยู่ในระดับมาก โดยการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยชุมชนอย่างมีสมานฉันท์นั้น ต้องใช้ทุนของชุมชนคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำทางการและไม่เป็นทางการ และอาสาสมัครในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการให้เกิดเป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยขึ้นในชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนโดยใช้หลักการต่าง ๆ คือ ความพึงพอใจ ความโปร่งใส ความเป็นกลาง การประสานงานการมีส่วนร่วม การประชาสัมพันธ์ การลดขั้นตอนความเป็นเครือญาติ ความยืดหยุ่น และความรู้ เพื่อให้ชุมชนเป็นชุมชนสมานฉันท์

พระสุชาติ เทศน์ดี (2559) ได้ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. 2522 เป็นกฎหมายที่มอบหน้าที่แก่คณะกรรมการประจำหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเองซึ่งเป็นหมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นโดยเฉพาะ หมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเองมีลักษณะที่ใหญ่กว่าหมู่บ้านทั่วไปเนื่องจากรวมกันระหว่าง 1-2 หมู่บ้าน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 เข้าไว้ด้วยกัน ทำให้มีประชาชนอยู่ภายในหมู่บ้านจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องมีการระงับข้อพิพาทด้วยการประนีประนอมเพื่อความสงบสุขของประชาชนภายในหมู่บ้าน จากการศึกษาพบว่า การประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านยังมีปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายในเรื่องของอายุความที่ สละคดีหยุดลงระหว่างการประนีประนอม คุณสมบัติของผู้ประนีประนอม ผลของสัญญาประนีประนอมยอมความ คดีอาญาเลิกกัน การคุ้มครองทางแพ่ง ความรับผิดชอบในทางอาญา และหน้าที่ในการประนีประนอมข้อพิพาททางอาญา จากประเด็นปัญหาดังกล่าว ส่งผลให้การประนีประนอมข้อพิพาทในระดับหมู่บ้านที่เป็นหน่วยงานทางปกครองไม่สามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนภายในหมู่บ้านได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น จึงเห็นควรให้มีการแก้ไขข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ.

2530 ซึ่งจะทำให้การระงับข้อพิพาทด้วยการประนีประนอมภายในหมู่บ้านนั้นเกิดความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้นและเป็นการระงับข้อพิพาทภายในหมู่บ้านได้อย่างรวดเร็ว

ณัฐวุฒิ จินากุล (2538) ได้ศึกษาโครงสร้างอำนาจและระบบอุปถัมภ์ในชนบทไทย กรณีศึกษา "บ้านตา" อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า ผู้มีอำนาจได้อาศัยความสัมพันธ์ แบบอุปถัมภ์เป็นเครื่องมือในการสร้างบารมีและบิรวาร ตลอดจนการหาผลประโยชน์ให้กับกลุ่มของตน ความสัมพันธ์ดังกล่าว มีส่วนสัมพันธ์ในเชิงเครือข่ายกับผู้นำทางการและเครือข่ายภายนอกชุมชน และกลุ่มผู้อุปถัมภ์ใช้อำนาจทางการเป็นฐานของการรักษาความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่อำนาจทางการเมือง นอกจากนี้ โครงสร้างระบบอุปถัมภ์ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม ดังนี้

1) โครงสร้างอำนาจบ้านตา ยังคงผูกพันกับสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันหลักในการขัดเกลาทางสังคม ให้ผู้อาวุโสน้อยเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสมาก ซึ่งมีผลต่อการสืบเนื่องในแนวความคิดของการมีอำนาจ และการเคารพเชื่อฟังอาวุโส และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจด้วยผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวและเป็นใหญ่ในครอบครัวจะมีอิทธิพลเป็นผู้ประสานกลุ่มคนในระดับหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี โครงสร้างอำนาจในชุมชนของบุคคลชั้นนำขึ้นกับสมาชิกในสังคมและกลุ่มหรือฐานที่สนับสนุนต่อการขึ้นมาใช้อำนาจ ตลอดจนความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและรูปแบบโครงสร้างอำนาจ

2) ในระบบอุปถัมภ์บ้านตา ผู้อุปถัมภ์จะมีทั้งผู้ที่มีตำแหน่งทางการและไม่เป็นทางการมีพื้นฐานของการมีสิ่งของหรือปัจจัยจำเป็น ซึ่งคนอื่นไม่มี และต้องพึ่งพา มีความรู้เฉพาะทางมีทรัพย์สินสมบัติโดยเฉพาะเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย และพื้นฐานความสัมพันธ์ และลักษณะเฉพาะตัวของผู้อุปถัมภ์เอง ผู้รับอุปถัมภ์พยายามที่จะสร้างฐานะและปัจจัยการผลิตเพื่อลดภาวะการเสียเปรียบ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยเรื่อง การเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ โดยภาพรวมของการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนวิธีการวิจัย (Methodology) ที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) อันประกอบด้วย

- 1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research)
- 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

สำหรับการนำเสนอระเบียบวิธีวิจัยหรือกระบวนวิธีการวิจัย (Methodology) นั้น ในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบและขอบเขตของระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนวิธีการวิจัย ตลอดจนเหตุผลประการสำคัญของการนำระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนวิธีการวิจัย อันมีสาระสำคัญโดยสรุปดังต่อไปนี้

1. วิธีการวิจัย

การกำหนดระเบียบวิธีการหรือกระบวนวิธีการวิจัย (Methodology) ตามการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนวิธีการวิจัย (Methodology) โดยการใช้กระบวนวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) อันประกอบไปด้วยกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) อันมีสาระสำคัญโดยสรุปดังต่อไปนี้

1.1 การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)

ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสารโดยทบทวนแนวความคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ดำเนินการศึกษาจากจากเอกสารทางวิชาการ และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องทั้งเอกสารทางวิชาการประเภทต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลทางวิชาการที่ได้จากการสืบค้นทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือทางเว็บไซต์ต่าง ๆ

1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์เจาะลึก ซึ่งมีการออกแบบโครงสร้างของข้อความที่สามารถนำไปใช้ในการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยที่มีความยืดหยุ่นหรือเปิดกว้างโดยมีการนำคำนิยามศัพท์เฉพาะ (Keywords) มาใช้ประกอบในการสัมภาษณ์ กล่าวคือ มีการร่างข้อความที่มีลักษณะปลายเปิดที่มีการเมืองของการใกล้เคียงข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ พร้อมกับลักษณะของข้อความที่มีความยืดหยุ่นและพร้อมที่จะมีการปรับเปลี่ยนถ้อยคำของข้อความให้มีความสอดคล้องกับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย หรือผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนในแต่ละสถานการณ์ที่มีเหตุการณ์หรือมีสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้คณะกรรมการหมู่บ้าน บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี และบุคคลทั่วไปในชุมชน ตอบคำถามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) อันทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความหลากหลายในมิติต่าง ๆ และข้อเท็จจริงในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ทั้งมิติของความลึกและมิติของความกว้างในเรื่องการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยเอง โดยลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่พิพาท และบุคคลทั่วไปในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงแนวความคิดและทรรศนะทางด้านกรดำเนินงาน ตลอดจนการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อจะได้นำข้อมูลที่ได้รับจากการกระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพดังกล่าวมาประมวลผลข้อมูลอันนำไปสู่ข้อค้นพบ ต่อไป

ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มขอบเขตผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ออกเป็นจำนวน 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 คณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 5 ท่าน ได้แก่

1) นางประจักษ์ จันทร์ชัย ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 5 ตำบลคอนกาม อำเภอชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

2) นายสุเมธ สีหะวงษ์ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 5 ตำบลยางชุมใหญ่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

3) นายเทิดศักดิ์ สีหะวงษ์ กำนันตำบลยางชุมน้อย หมู่ 3 ตำบลยางชุมน้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

4) นายคำนึ่ง มณีวงศ์ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 6 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

5) นายสมโภชน์ โมคศิริ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 7 ตำบลบึงบอน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลในคณะกรรมการหมู่บ้านที่มีส่วนในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแก่ประชาชนในพื้นที่ต่างๆ ในอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

กลุ่มที่ 2 บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี จำนวน 5 ท่าน ได้แก่

1) นางคุณ ศรีชัย หมู่ที่ 9 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

2) นางฐานิต คำโสภา หมู่ที่ 5 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

3) นางถนอม ขาวผิว หมู่ที่ 7 ตำบลยางชุมใหญ่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

4) นายมนูญ สาระสี หมู่ที่ 7 ตำบลยางชุมใหญ่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

5) นางสาวธิดา ออบเซย หมู่ที่ 7 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

ซึ่งเป็นบุคคลที่บรรจุนิติภาวะ มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ และเคยเข้ารับการใช้บริการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน

กลุ่มที่ 3 บุคคลทั่วไปในชุมชน จำนวน 5 ท่าน ได้แก่

1) น.ส. พรทิวา คำนิก หมู่ที่ 7 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

2) น.ส.พีไลพร แก้วภักดี หมู่ที่ 6 ตำบลจุดเมืองฮาม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

3) น.ส.อุไรพร สมหมาย หมู่ที่ 13 ตำบลคอนกาม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

4) นายทวี พละศักดิ์ หมู่ที่ 10 ตำบลยางชุมน้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

5) น.ส.ภาวิณี สารภาค หมู่ที่ 10 ตำบลยางชุมน้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับเครื่องมือที่มีความเหมาะสมในการนำมาใช้สำหรับกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบไปด้วย การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) แบบเก็บเอกสาร ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแนวทางหนึ่ง โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการ ตำราตลอดจนผลงานวิจัยประเภทต่าง ๆ รวมทั้ง ข้อมูลจากการค้นคว้าทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือข้อมูลที่ได้มาจากเว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ต เพื่อนำมาใช้ในกระบวนการสร้าง

พื้นฐานขององค์ความรู้อย่างบูรณาการในทางวิชาการ อันเป็นแนวทางประการสำคัญในการนำไปสู่การสร้างเครื่องมือที่สามารถนำไปใช้ในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวิชาการที่มีประสิทธิภาพต่อไป

ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามกระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ อีกแนวทางหนึ่งนั้น ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีการออกแบบโครงสร้างของข้อคำถามที่สามารถนำไปใช้ในกระบวนการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยที่มีผลทำให้ข้อคำถามมีความยืดหยุ่นและเปิดกว้าง โดยเทคนิคของการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น เป็นเทคนิคกระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการนำมาใช้ในการสัมภาษณ์ส่วนบุคคล โดยเฉพาะบุคคลที่มีผลโดยตรงต่อการดำเนินการใกล้เคียงข้อพิพาทแก่ประชาชน บุคคลที่เป็นผู้ขับเคลื่อนและบริหารการทำงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน รวมทั้งผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและชำนาญในการกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท และผู้ที่ได้รับผลโดยตรงจากการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยกระบวนการวิจัยในลักษณะเช่นนี้จะเปิดโอกาสให้กลุ่มคนเหล่านี้สามารถแสดงความคิดเห็นหรือทรรศนะ ได้อย่างหลากหลายในทุกแง่มุม โดยผู้วิจัยหรือผู้สัมภาษณ์สามารถที่จะดำเนินการสัมภาษณ์และสามารถสอบถาม ติดตาม ชักถาม เรียงข้อมูล ข้อเท็จจริง หรือรายละเอียดปลีกย่อยที่สำคัญ โดยมีวิธีสังเกตกิริยาอาการการให้คำตอบ สัมภาษณ์ที่มีความน่าสนใจในแต่ละประเด็นของคำตอบจากผู้ให้สัมภาษณ์อันทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความหลากหลายในมิติต่างๆ ทั้งในมิติของความลึกและมิติของความกว้างในเรื่องที่ดำเนินการวิจัย โดยมีการจัดทำหัวข้อคำถามหรือประเด็นในการสัมภาษณ์ ชักถาม หรือแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และใช้แบบการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งมีแนวคำถามประกอบไปด้วย ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ประเด็นการใกล้เคียงข้อพิพาท การดำเนินงานตามข้อพิพาท ประเด็นด้านการเมือง และข้อเสนอแนะอื่นๆเพิ่มเติม (ตามภาคผนวก)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 ลักษณะตามแหล่งที่มาของข้อมูล

4.1 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการ ตำรา รวมทั้งข้อมูลจากการค้นคว้าทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือข้อมูลที่ได้มาจากเว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้อง อาทิ ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการใกล้เคียงข้อพิพาท แนวคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มผู้มีอิทธิพล แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจของผู้ใกล้เคียง ซึ่งมีอิทธิพลทางการเมืองในการใกล้เคียงข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อนำมาสรุปประมวลผลและให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริง

4.2 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ ข้อมูลที่ได้จากกลุ่มเป้าหมายโดยลงพื้นที่ไปยังกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งแจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล ตามประเด็นคำถามที่ได้กำหนดมาแล้วและที่ไม่ได้กำหนดมาเพื่อจะได้เก็บข้อมูลให้ครบถ้วนทุกประเด็นครบถ้วน และบันทึกเสียงการสัมภาษณ์จนกระทั่งถึงสิ้นสุดของการให้สัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ คณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอวังน้อย จังหวัดศรีสะเกษ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี และบุคคลทั่วไปในชุมชน ทั้งนี้ ในการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้การจดบันทึกและการบันทึกเสียงของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิธีการจดบันทึกโดยละเอียดภายหลังจากที่ได้สนทนา สัมภาษณ์ การบันทึก เพื่อกันการลืม การตั้งสมมติฐานชั่วคราวจากการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม ช่วยให้สามารถเรียบเรียงความคิดในการวางแผนงานต่อไป นอกจากนี้ยังช่วยให้สรุปข้อมูลเป็นระยะๆ อีกด้วย ส่วนใหญ่การสังเกตจะทำควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ บางกรณีอาจจะสังเกตโดยอิสระได้ และในการบันทึกเสียงของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยจะทำการขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงเมื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่ขัดข้อง ผู้วิจัยจะทำการบันทึกเสียงไว้ ทำให้สามารถเก็บรายละเอียดของข้อมูลได้มากขึ้น โดยไม่จำกัดกังวลกับการจดบันทึกภายหลัง ทำให้การสนทนาเป็นไปอย่างธรรมชาติ และสามารถที่จะสังเกตอาการปฏิกิริยาของผู้ให้ข้อมูลและสิ่งแวดล้อมในสถานการณ์นั้น ๆ ได้อย่างเต็มที่ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลไม่เต็มใจ ผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลและสิ่งแวดล้อมในสถานการณ์นั้น ๆ ได้อย่างเต็มที่ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลไม่เต็มใจ ผู้วิจัยจะไม่ทำการบันทึกเสียง เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสบายใจในการให้ข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ตามแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิเคราะห์เนื้อหา จากการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเรื่อง การเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของ คณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ปรากฏผลการวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ในการศึกษาในประเด็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและประเด็นด้านการเมือง ดังนี้

1. ประเด็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงาน ประณีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงาน ประณีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 มีคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่ทำ หน้าที่ในการประณีประนอมข้อพิพาทระหว่างประชาชนในหมู่บ้าน ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านมีอำนาจ ในการประณีประนอมข้อพิพาทได้ ในกรณีที่เกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับความแ่งหรือความอาญาที่เป็นความผิด อันยอมความได้ โดยโดยผู้ใหญ่บ้านจะแจ้งคู่กรณีทั้งสองฝ่ายมาตกลงทำบันทึกยินยอมให้คณะกรรมการ หมู่บ้านประณีประนอมข้อพิพาทให้ และข้อพิพาทดังกล่าว จะต้องเกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือในกรณีที่ คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านนั้นด้วย เพื่อเป็นการแก้ปัญหาระงับข้อพิพาทระหว่างกัน ตามข้อ 4 แห่งข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาทของ คณะกรรมการหมู่บ้าน

โดยการการประณีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน เริ่มต้นจากการที่คู่กรณี ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายต้องการให้ระงับข้อพิพาท จึงไปแจ้งผู้ใหญ่บ้านทราบ และผู้ใหญ่บ้าน แจ้งคู่กรณีทั้งสองฝ่ายมาตกลงทำบันทึกยินยอมให้คณะกรรมการหมู่บ้านประณีประนอมข้อพิพาทตาม แบบทำข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาทของ คณะกรรมการหมู่บ้าน ตามข้อ 5 แห่งข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงาน ประณีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน จากนั้น จึงนัดหมายคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งอยู่ ในหมู่บ้านขณะที่นัดหมายทำการประณีประนอมข้อพิพาทให้ประณีประนอมข้อพิพาท คณะกรรมการ หมู่บ้านจะมอบหมายให้กรรมการไม่น้อยกว่าสองคนดำเนินการแทนก็ได้ โดยคณะกรรมการหมู่บ้าน

หรือคู่กรณีจะเชิญบุคคลอื่นที่เห็นสมควรเข้ามาร่วมทำการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยก็ได้ เพื่อเป็นพยานหรือร่วมฟังการประนีประนอมข้อพิพาทนั้น

ดังนั้น เมื่อคู่พิพาทมีข้อพิพาทเกิดขึ้น จะแจ้งเรื่องไปยังผู้ใหญ่บ้านให้ช่วยดำเนินการไกล่เกลี่ยเรื่องดังกล่าว โดยผู้ใหญ่บ้านจะนัดคู่พิพาทไกล่เกลี่ยในช่วงเวลาเย็น ซึ่งเป็นช่วงหลังเลิกงานแล้ว นอกจากคู่พิพาทแล้วญาติพี่น้องของคู่พิพาทก็สามารถไปนั่งร่วมรับฟังได้ ตามนัยข้อ 6 แห่งข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านฯ ที่คู่กรณีสามารถเชิญบุคคลอื่นเข้าร่วมทำการประนีประนอมข้อพิพาทได้ ดังนั้น การดำเนินการไกล่เกลี่ยเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ไม่ต้องกลางาน สามารถตกลงเจรจากันได้ด้วยดี อันถือได้ว่า กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยยังอาจจะเสริมสร้างสัมพันธภาพของความไว้นื้อเชื่อใจ ความเคารพนับถือของคู่พิพาท ทำให้ลดค่าใช้จ่ายลงไป และลดการใช้เวลาในการดำเนินการด้วย

ซึ่งนางถนอม ขาวผิว กล่าวว่่า “การบริหารถือว่าได้รับความรวดเร็วในการไกล่เกลี่ยไม่ต้องรอนาน เวลาในการไกล่เกลี่ย คือ ช่วงเย็น ทุกคนเสร็จจากหน้าที่การงานแล้วค่อยมาเจรจาทกลงต่อรองความเสียหาย จึงทำให้ไม่ต้องเสียเวลาหยุดงาน แต่ผู้ใหญ่บ้านไม่แจ้งว่า คู่กรณีสามารถยินยอมหรือไม่ยินยอมแล้วผลของการยินยอมหรือไม่ยินยอมเป็นอย่างไร สามารถไปต่อได้ที่ไหนต่อไป ” (สัมภาษณ์ นางถนอม ขาวผิว บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 7 ตำบลยางชุมใหญ่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 8 ธันวาคม 2566)

นายมนูญ สาระสี “ผู้ใหญ่บ้านหลังรับแจ้งข้อร้องเรียนแล้วก็จะนัดคู่กรณี คณะกรรมการหมู่บ้าน ตามข้อบังคับของกระทรวงมหาดไทย โดยให้มาพูดคุยกันในตอนเย็นไม่ต้องเสียเวลานั่งรถไปที่ตัวอำเภอ ญาติพี่น้องก็สามารถมารับฟังด้วย แต่ผู้ใหญ่บ้านไม่แจ้งว่า คู่กรณีทั้งสองฝ่ายต้องมายินยอมให้คณะกรรมการประนีประนอมข้อพิพาท เหมือนแค่แจ้งมารับฟังการไกล่เกลี่ย ต้องการให้คู่กรณีมีอิสระในการยินยอมหรือเลือกคณะกรรมการได้ด้วยตนเอง” (สัมภาษณ์ นายมนูญ สาระสี บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 7 ตำบลยางชุมใหญ่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 8 ธันวาคม 2566)

นางสาวอุไรพร สมหมาย กล่าวว่่า “การบริหาร ขั้นตอนของการบริหารในการไกล่เกลี่ยเห็นว่า ดีอยู่แล้ว โดยเฉพาะเรื่องเวลาในการไกล่เกลี่ย คือ เวลาในตอนเย็นที่ญาติพี่น้องแต่ละฝ่ายสามารถไปร่วมรับฟังได้ เสนอข้อตกลงได้ ถือได้ว่าปฏิบัติตามข้อบังคับของกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน” (สัมภาษณ์ นางสาวอุไรพร สมหมาย บุคคลทั่วไปในชุมชน หมู่ที่ 13 ตำบลคอนกาม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 12 ธันวาคม 2566)

นอกจากนี้ นางสาวอุไรพร สมหมาย กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการประนีประนอมข้อพิพาทว่า “เวลามีข้อพิพาทเกิดขึ้น ผู้ใหญ่บ้านก็จะเชิญไปร่วมรับฟังแก้ไขปัญหาร่วมกับผู้ใหญ่บ้าน คิดว่าเป็นเรื่องที่ดี ชาวบ้านจะได้คิดว่าตนเอง จะได้รับความเป็นธรรมอย่างแน่นอน แต่ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้แจ้ง

ขั้นตอนต่างๆ สิทธิต่างๆ ที่จะได้รับ ความยุติธรรมกว่านี้หรือดี ไม่ดีอย่างไร” (สัมภาษณ์ นางสาวไรรพร สมหมาย บุคคลทั่วไปในชุมชน หมู่ที่ 13 ตำบลคอนกาม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 12 ธันวาคม 2566)

ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านจะดำเนินการสอบถามข้อเท็จจริงจากคูกรณีและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาท ตรวจสอบเอกสาร หรือวัตถุ หรือสถานที่ที่เกี่ยวข้อง และกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าคูกรณี โดยหลักแล้ว การประนีประนอมข้อพิพาท คณะกรรมการหมู่บ้านจะกระทำ ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หรือสถานที่อื่นตามที่คณะกรรมการหมู่บ้านเห็นสมควร และคณะกรรมการหมู่บ้านจะประนีประนอมข้อพิพาทโดยอาศัยหลักกฎหมาย หรือจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คูกรณี ถ้ามีปัญหาในการประนีประนอมข้อพิพาท คณะกรรมการหมู่บ้านสามารถเชิญนายอำเภอ ปลัดอำเภอ ข้าราชการตำรวจตั้งแต่ นายร้อยตรีขึ้นไปภายในเขตอำเภอและพนักงานอัยการให้คำแนะนำปรึกษา ตลอดจนร่วมกันช่วยเหลือสนับสนุนในการฝึกอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการหมู่บ้านในเขตท้องที่ได้ ตามข้อ 7 และข้อ 8 แห่งข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านฯ สำหรับกรณีคูกรณีตกลงกันไม่ได้ คณะกรรมการหมู่บ้านจะยุติการประนีประนอมข้อพิพาทนั้น และแจ้งให้คูกรณีทราบ แล้วรายงานให้นายอำเภอท้องที่ทราบเพื่อดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ต่อไป กรณีคูกรณีตกลงประนีประนอมกันได้ คณะกรรมการหมู่บ้านจะทำสัญญาประนีประนอมยอมความเพื่อให้คูกรณีแต่ละฝ่ายเก็บไว้เป็นหลักฐานต่อไป ตามข้อ 9 แห่งข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านฯ

อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการหมู่บ้านยังขาดบุคคลที่มีความรู้ด้านกฎหมาย เนื่องจากในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 มิได้กำหนดคุณสมบัติที่ชัดเจนแน่นอนไว้ เพียงดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหรือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่ประชาชนในหมู่บ้านเลือกก็ได้ ทำให้คณะกรรมการหมู่บ้านบางคนขาดความรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจไม่เป็นไปตามหลักแนวคิดเรื่องบทบาทและหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องมีทักษะในการสร้างความไว้วางใจให้แก่คู่พิพาท ทักษะในการตั้งคำถาม การจับประเด็น ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องทำให้คู่พิพาททั้งสองฝ่ายสามารถมองเห็นได้ว่า ผู้ไกล่เกลี่ยมีความเป็นกลาง อันเป็นทักษะที่ผู้ไกล่เกลี่ยพึงมีนอกจากความรู้ทางด้านกฎหมาย

นางฐาปนิต คำโสภา ให้ข้อมูลว่า “คณะกรรมการหมู่บ้านที่ได้ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะเห็นบ่อยคือ ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน โดยมีการลงพื้นที่ พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบล โดยให้คูกรณีชี้แจงแสดงหลักฐาน บางครั้งต้องการให้คณะกรรมการหมู่บ้านมาจากผู้มีประสบการณ์หรือมีความรู้ในด้านกฎหมายที่ติด และกฎหมายที่ชาวบ้านอย่างเราประสบ

ปัญหาบ่อย เพื่อจะได้รับความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น ควรจะมีการกำหนดสาขาอาชีพของผู้ที่จะมีการเข้ามาเป็นคณะกรรมการใกล้เคียงระดับหมู่บ้าน และคณะกรรมการใกล้เคียงจะพูดตามความรู้สึก ไม่มีหลักกฎหมายเบื้องต้น” (สัมภาษณ์ นางฐาปนิต คำไสภา บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 5 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 16 ธันวาคม 2566)

ทางด้านนางถนอม ขาวผิว กล่าวว่า “การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านนั้น ตามที่เคยสัมผัสมาคิดว่า ยังขาดความรู้ในด้านกฎหมายโดยเฉพาะกฎหมายที่ประชาชนควรรู้ควรเข้าใจ อยากให้คณะกรรมการที่มีความรู้ ไม่ระงับข้อพิพาทด้วยหลักกฎหมายก่อน มีแต่จะให้ตกลงกันเอง เพื่อยุติเรื่องราว” (สัมภาษณ์ นางถนอม ขาวผิว บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 7 ตำบลยางชุมน้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 8 ธันวาคม 2566)

ส่วนนางสาวสุทธิดา ออบเซย กล่าวว่า “อยากให้มีการแต่งตั้งคนที่มีความรู้ด้านกฎหมายมาเพิ่มเติมในหมู่บ้าน บางครั้งก็ระงับเรื่องราวร้องเรียนโดยง่าย แต่ขัดต่อกฎหมายโดยเฉพาะเรื่องเพศ” (สัมภาษณ์ นางสาวสุทธิดา ออบเซย บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 7 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 8 ธันวาคม 2566)

นางสาวพรทิศา คำนิก กล่าวว่า “ความรู้กฎหมายที่สำคัญจำเป็น เพราะแต่ละคนก็มีข้อร้องเรียนแตกต่างกันไป จึงจำเป็นต้องการคนที่มีความรู้ในด้านกฎหมายมาอธิบายในแต่ละประเด็นปัญหา การให้คำแนะนำ บุคคลที่จะมาเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านควรมาจากคนที่เคยทำงานในด้านกฎหมายเข้ามาเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน เช่น ตำรวจเกษียณ ครูเกษียณ ทนายอาสาในหมู่บ้านเพื่อประชาชน ประกอบเป็นคณะกรรมการ” (สัมภาษณ์ นางสาวพรทิศา คำนิก บุคคลทั่วไปในชุมชน หมู่ที่ 7 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 12 ธันวาคม 2566)

นอกจากนี้ แม้ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านฯ จะกำหนดให้นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ข้าราชการตำรวจยศตั้งแต่ นายร้อยตรีขึ้นไปภายในเขตอำเภอและพนักงานอัยการให้คำแนะนำปรึกษา ตลอดจนร่วมกันช่วยเหลือสนับสนุนในการฝึกอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการหมู่บ้านในเขตท้องที่ได้ก็ตาม แต่การคณะกรรมการหมู่บ้านยังขาดแคลนความรู้ หรือการเข้ารับการอบรมหรือทักษะในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอยู่นั่นเอง หรือในทางปฏิบัติแล้ว ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ซึ่งกฎหมายกำหนดให้สามารถให้คำแนะนำปรึกษาคณะกรรมการหมู่บ้านได้นั้น ยังไม่เข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าวเท่าที่ควร

นางสาวภาวิณี สารภาค แสดงความเห็นว่าคุณลักษณะในคณะกรรมการหมู่บ้านยังขาดความรู้ด้านกฎหมายหรือทักษะในการไกล่เกลี่ย โดยต้องการให้มีการไปเข้ารับการอบรมเพิ่มพูนทักษะหรือกำหนดคณะกรรมการหมู่บ้านทุกคนต้องเข้ารับการอบรม และต้องได้รับการอบรมอย่างทั่วถึงครอบคลุม “คณะกรรมการหมู่บ้านยังขาดความน่าเชื่อถือขาดทักษะในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ควรฝึกอบรมคณะกรรมการหมู่บ้านในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้มีความชำนาญในการไกล่เกลี่ย

มากยิ่งขึ้น เมื่อมีปัญหาในการระงับข้อพิพาท คณะกรรมการก็จะบอกให้ไปที่อื่น โดยไม่เชิญบุคคล ที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยระงับข้อพิพาท” (สัมภาษณ์ นางสาวภาวิณี สารภาค บุคคลทั่วไปในชุมชน หมู่ที่ 10 ตำบลยางชุมน้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 10 ธันวาคม 2566)

นายสมโภชน์ โมคสิริ กล่าวว่า "อยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการฝึกอบรมแก่คณะกรรมการหมู่บ้านอยู่เป็นประจำ และครอบครัวคณะกรรมการหมู่บ้านทุกคน เพราะการฝึกอบรมให้ความรู้ทางอำเภอจะจัดทุกปีแต่ก็ไม่สามารถครอบครัวทุกคน โดยจะต้องส่งเข้าอบรมปีละสองถึงสามคนเท่านั้น และส่วนใหญ่ก็จะเป็นคนเดิมที่ไปอบรม” (สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ โมคสิริ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 17 ตำบลบึงบอน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 17 ธันวาคม 2566)

นายเทิดศักดิ์ สีหะวงษ์ กล่าวว่า “ต้องการให้คณะกรรมการหมู่บ้านได้เข้ารับการฝึกอบรมเพิ่มเติมความรู้ในด้านกฎหมายที่ใช้สำหรับการไกล่เกลี่ย เทคนิคในการเจรจาประนีประนอมข้อพิพาท ปีละสองครั้ง เพื่อประโยชน์ของชาวบ้านจะได้รู้สึกรู้ว่ามีความยุติธรรม” (สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ โมคสิริ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 17 ตำบลบึงบอน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 17 ธันวาคม 2566)

รวมทั้ง นายคำนิง มณีวงษ์ กล่าวว่า “อยากให้ข้าราชการทางอำเภอเข้ามาร่วมเป็นอย่างมาก จะได้ไม่ต้องเกรงใจคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ถ้าเชิญบุคคลดังกล่าวเข้ามาช่วย อาจจะได้ยุติเรื่องราวช้า” (สัมภาษณ์ นายคำนิง มณีวงษ์ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ 5 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 17 ธันวาคม 2566)

เมื่อข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านฯ ไม่ได้กำหนดค่าใช้จ่ายใดๆ ไว้สำหรับบุคคลซึ่งเป็นคู่พิพาทที่ต้องการมาขอให้คณะกรรมการหมู่บ้านดำเนินการไกล่เกลี่ย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในหมู่บ้าน

นางถนอม ขาวผิว กล่าวว่า “มีความเหมาะสมมาก เพราะเป็นที่พึงของประชาชนได้จริง เข้าถึงง่าย ไม่มีค่าใช้จ่าย บุคคลที่ประสบความสำเร็จถ้าต้องเสียค่าใช้จ่ายก็คงต้องเดือดร้อนเพิ่มขึ้น” (สัมภาษณ์ นางถนอม ขาวผิว บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 7 ตำบลยางชุมน้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 8 ธันวาคม 2566)

นางสาวอุไรพร สมหมาย กล่าวว่า “งบประมาณ การไกล่เกลี่ยในระดับหมู่บ้าน สะดวกสบายไม่มีค่าใช้จ่าย ไม่มีค่าธรรมเนียม เพราะเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่ลูกบ้านตามอำนาจหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน ต้องการให้มีระเบียบเพิ่มคำว่า ค่าตอบแทนคณะกรรมการ ในการระงับข้อพิพาทในหมู่บ้าน” (สัมภาษณ์ นางสาวอุไรพร สมหมาย บุคคลทั่วไปในชุมชนหมู่ที่ 13 ตำบลคอนกาม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 12 ธันวาคม 2566)

ทั้งนี้ กฎหมายก็ไม่ได้กำหนดค่าตอบแทนให้แก่คณะกรรมการหมู่บ้านไว้เช่นกัน ซึ่งอาจเกิดผลเสียบางประการ เช่น ขาดแคลนงบประมาณในด้านของอุปกรณ์สำนักงานเพื่อนำมาเป็นประโยชน์ในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

นายทวี พลະศักดิ์ กล่าวว่่า “งบประมาณไม่เพียงพอควรจะมีงบประมาณมาซื้อวัสดุอุปกรณ์เพื่อดำเนินการในการไกล่เกลี่ย เช่น เครื่องปริ้นท์เอกสาร เวลาคู่กรณีต้องการเอกสารไปถือไว้กับตัวเองในเรื่องที่ตกลงยินยอมกันได้” (สัมภาษณ์ นายทวี พลະศักดิ์ บุคคลทั่วไปในชุมชน หมู่ที่ 10 ตำบลยางชุมน้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 11 ธันวาคม 2566)

อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการหมู่บ้าน เห็นว่า ควรมีการกำหนดโดยกฎหมายหรือตราระเบียบข้อบังคับใด โดยอาจอิงจากผลความสำเร็จต่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน

นายคำนิง มณีวงษ์ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน กล่าวว่่า “ไม่มีงบประมาณในการไกล่เกลี่ยเลย อยากให้มีงบประมาณบางส่วน เพื่อจะได้ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในหมู่บ้านได้ดีกว่านี้ หรือให้มีระเบียบที่สามารถมีงบประมาณเข้ามาให้” (สัมภาษณ์ นายคำนิง มณีวงษ์ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ 5 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 17 ธันวาคม 2566)

นายเทิดศักดิ์ สีหะวงษ์ กำนันตำบลยางชุมน้อย กล่าวว่่า “งบประมาณในการดำเนินการไกล่เกลี่ยไม่มี อยากให้มีค่าตอบแทนกับจำนวนข้อพิพาทสำหรับคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือเพิ่มเติมระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้สามารถนำเงินจากบัญชีกองทุนพัฒนาหมู่บ้านมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการไกล่เกลี่ย” (สัมภาษณ์ นายเทิดศักดิ์ สีหะวงษ์ กำนันตำบลยางชุมน้อย หมู่ที่ 3 ตำบลยางชุมน้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 13 ธันวาคม 2566)

นายสุเมธ สีหะวงษ์ ผู้ใหญ่บ้าน กล่าวว่่า “งบประมาณไม่มีเลย ตอนไกล่เกลี่ยจะมีแค่ น้ำดื่มต้อนรับคู่กรณี แต่ถ้ามีเงินตอบแทนในแต่ละเรื่องจะดีมาก ถือเป็นขวัญกำลังใจให้กับคณะกรรมการหมู่บ้าน ต้องจัดซื้อเครื่องปริ้นมาถ่ายเอกสารสัญญาประนีประนอมคู่ฉบับด้วยเงินส่วนตัว” (สัมภาษณ์ นายสุเมธ สีหะวงษ์ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 ตำบลยางชุมน้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 8 ธันวาคม 2566)

อาคารสถานที่ที่ใช้ในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน จะใช้บ้านพักของผู้ใหญ่บ้านนั้น มีความเหมาะสม สะดวกสบาย ง่ายต่อการเดินทางมาใช้บริการของคู่พิพาท อันเป็นไปตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 ที่กำหนดให้กระทำ ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หรือสถานที่อื่นตามที่คณะกรรมการหมู่บ้านเห็นสมควร โดยหากเป็นกรณีข้อพิพาททางเขตแดน คณะกรรมการหมู่บ้านก็จะออกไปดูสถานที่เกิดเหตุจริงอีกด้วย

ทางด้านนางถนอม ขาวผิว กล่าวว่า “อาคารสถานที่เป็นสถานที่ที่มีความเหมาะสม ไม่ต้องไปถามว่าไปติดต่อห้องไหนชั้นไหน เพราะเป็นบ้านผู้ใหญ่นบ้านทุกคนในหมู่บ้านย่อมรู้จักกันเป็นอย่างดี การพูดจาก็สามารถเข้าใจได้ง่าย” (สัมภาษณ์ นางถนอม ขาวผิว บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 7 ตำบลยางชุมใหญ่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 8 ธันวาคม 2566)

นางสาวสุทธิดา อบเชย กล่าวว่า “อาคารสถานที่ที่มีความเหมาะสมแล้วเพราะสามารถไปหาได้ง่ายสะดวกสบาย” (สัมภาษณ์ นางสาวสุทธิดา อบเชย บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 7 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 8 ธันวาคม 2566)

นายมนูญ สาระสี กล่าวว่า “อาคารสถานที่ที่จะเป็นบ้านผู้ใหญ่นบ้านก็ถือว่า สะดวกสบายไม่ต้องนั่งรถไปไกล ประหยัดค่าใช้จ่ายประหยัดเวลา” (สัมภาษณ์ นายมนูญ สาระสี บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 7 ตำบลยางชุมใหญ่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 8 ธันวาคม 2566)

อย่างไรก็ตาม นายทวี พละศักดิ์ ให้ความเห็นว่า นอกจากที่ทำการของผู้ใหญ่นบ้านแล้วควรมีสถานที่ที่สามารถใช้ดำเนินการไกล่เกลี่ยได้เป็นแบบทางการหรือเป็นกิจลักษณะ โดยเฉพาะหากเป็นกรณีข้อพิพาทเป็นเรื่องที่น่าอับอาย คู่พิพาทอาจไม่ต้องการให้บุคคลภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้องมาร่วมนับฟังด้วย “อาคารสถานที่ที่มีความชัดเจน คือ บ้านผู้ใหญ่นบ้าน บางทีอยากให้มีห้องไกล่เกลี่ยในศาลาหมู่บ้าน ถ้าเป็นเรื่องที่อับอายก็ไม่อยากให้คนที่ไม่เกี่ยวข้องต้องเข้ามารับทราบด้วย สถานที่ไม่ค่อยอับอายในบางเรื่อง” (สัมภาษณ์ นายทวี พละศักดิ์ บุคคลทั่วไปในชุมชน หมู่ที่ 10 ตำบลยางชุมน้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 11 ธันวาคม 2566)

การที่กฎหมายกำหนดให้คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้กำหนดบุคคลในคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ทำการไกล่เกลี่ยนั้น เช่น อาจคัดเลือกจากคณะกรรมการที่วางในขณะที่เกิดข้อพิพาทขึ้นตามที่นายสมโภชน์ โมคสิริ กล่าวว่า “เรื่องร้องเรียนจะนัดคู่กรณีและคณะกรรมการหมู่บ้านที่แข็งแรงออกไปดูพื้นที่แล้วก็จัดเจรจาพูดคุยตกลงกันในที่ที่เกิดเหตุและให้ผู้ช่วยผู้ใหญ่นบ้านช่วยบันทึกข้อตกลงยินยอมตามที่คู่กรณียอมความกัน คณะกรรมการหมู่บ้านใครว่างก็จะเชิญมาร่วมไกล่เกลี่ย” (สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ โมคสิริ ผู้ใหญ่นบ้าน หมู่ที่ 17 ตำบลบึงบอน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 17 ธันวาคม 2566)

ทำให้อาจมีปัญหา เพราะคู่พิพาทไม่ได้เป็นคนกำหนดหรือเลือกบุคคลที่จะมาทำการประนีประนอมข้อพิพาทของตน จึงอาจเกิดความไม่เป็นธรรมกับคู่กรณีขึ้นได้ ดังที่นางสาวพรทิศา คำนิ๊ก กล่าวว่า “การบริหารควรจะมีการให้เลือกคณะกรรมการหมู่บ้านคนไหนที่คู่กรณีต้องการให้มาดำเนินการพูดคุยเหมือนกับนายความข้างเรา ไม่ใช่ให้ผู้ใหญ่นบ้านเพียงคนเดียวเลือกมาให้ แล้วมาพูดคุยให้จบๆ เลิกกันไป บางทีอาจเป็นญาติพี่น้องของอีกฝ่ายเพียงอย่างเดียว” (สัมภาษณ์ นางสาวพรทิศา คำนิ๊ก บุคคลทั่วไปในชุมชน หมู่ที่ 7 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 12 ธันวาคม 2566)

2. ประเด็นด้านการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

2.1 ระบบอุปถัมภ์ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ระบบอุปถัมภ์ คือ ลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคล เป็นความสัมพันธ์ที่มีใช้ญาติ และทั้งสองฝ่ายมีฐานะไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายที่เหนือกว่าจะอยู่ในฐานะผู้อุปถัมภ์และฝ่ายที่อยู่ต่ำกว่าจะเป็นผู้รับอุปถัมภ์ ผู้รับอุปถัมภ์เป็นผู้ที่อ่อนแอกว่า ทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกันทั้งสองฝ่าย ผู้อุปถัมภ์จะให้ประโยชน์ในความคุ้มครอง สนับสนุน ความภักดี การสนับสนุนทางการเมือง ส่วนผู้รับอุปถัมภ์จะให้ผลประโยชน์ตอบแทน ในรูปของความจงรักภักดี ใช้แรงงาน และของกำนัล เป็นที่รับรู้หรือยอมรับกันตามธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมของสังคม โดยในพื้นที่อำเภออย่างขุมน้อย พบการอุปถัมภ์แบบระบบบิดาอุปถัมภ์ เป็นความสัมพันธ์ที่ผู้รับอุปถัมภ์จะยอมรับฐานะที่ด้อยกว่าของตน มีลักษณะมาจากระบบอุปถัมภ์ของชาวไร่ชาวนา ซึ่งเป็นผู้รับอุปถัมภ์ ในอดีตที่ต้องการการคุ้มครองจากผู้อุปถัมภ์ ผู้อุปถัมภ์สามารถปกป้องคุ้มครองชาวไร่ชาวนาย่อมได้รับการยอมรับและสนับสนุนทางการเมืองจากผู้รับการอุปถัมภ์ ซึ่งในสังคมปัจจุบัน ประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทในพื้นที่ห่างไกล หรือชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรม ยังต้องพึ่งพาระบบอุปถัมภ์ ซึ่งอาจมาจากข้าราชการท้องถิ่นในพื้นที่ กลุ่มนายทุน กลุ่มบุคคลที่มีเครือญาติเป็นจำนวนมาก เป็นต้น

สภาพความสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์คงยืนหยัดอยู่ได้นั้น มีลักษณะคล้าย ๆ กับระบบเลือกตั้ง ผู้อุปถัมภ์ ส่วนมากเป็นผู้นำท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านหรือข้าราชการในท้องถิ่นและผู้รับอุปถัมภ์เช่น ประชาชนหมู่บ้าน และจะให้ผู้รับอุปถัมภ์สนับสนุนการลงคะแนนเสียง เพื่อให้ตนเป็นหัวหน้าคณะให้แก่นักการเมือง โดยให้ความช่วยเหลือผู้รับอุปถัมภ์ โดยการให้งานทำช่วยเหลือในการติดต่อทางราชการ สนับสนุนงานสาธารณประโยชน์ โดยประชาชนในพื้นที่เห็นว่า การเป็นผู้ใหญ่บ้านได้นั้น มาจากครอบครัวที่มีญาติพี่น้องจำนวนมาก ซึ่งหากเป็นบุคคลที่อยู่คนละฝั่งกับผู้ใหญ่บ้านแล้ว ก็อาจไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือข้าราชการในพื้นที่ ซึ่งมีอำนาจดำเนินการในเรื่องต่างๆ

นางสาวพรทิศา คำนึก กล่าวว่า “ถ้าเป็นเรื่องเล็กน้อยก็จะเข้ามาให้ผู้ใหญ่บ้านพูดคุยเจรจาทกลงกันให้ ถ้าเรื่องสำคัญจะไปอำเภอหรือจังหวัดดีกว่า การไกล่เกลี่ยก็มีแต่ผู้ใหญ่บ้านกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเท่านั้นที่ทำหน้าที่ ซึ่งหากเป็นคนละสายกับผู้ใหญ่บ้าน คือไม่ได้เลือกเขาเข้ามาเป็นผู้ใหญ่บ้านอาจจะไม่ได้รับการพูดคุยให้เป็นธรรมกับฝ่ายเรา” (สัมภาษณ์ นางสาวพรทิศา คำนึก บุคคลทั่วไปในชุมชน หมู่ที่ 7 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอขุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 12 ธันวาคม 2566)

นางฐาปนิต คำโสภา กล่าวว่า “ระบบอุปถัมภ์ ก็จะต้องว่าเรื่องญาติพี่น้องจะเป็นเรื่องสำคัญในหมู่บ้าน เพราะผู้จะเป็นผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ใครมีญาติพี่น้องมาก ก็จะได้เป็นผู้ใหญ่บ้านได้ จึงอาจถือได้ว่า การมีระบบอุปถัมภ์ในหมู่บ้านอยู่ และมีผลต่อการใกล้เคียงข้อพิพาทอยู่มากเหมือนกัน บ้านเราก็มีการดูแลช่วยเหลือกันตามจารีตประเพณีเป็นธรรมดา ถ้าเรามีเรื่องกับคนอื่นที่เขามีหัวเป็นข้าราชการมีอำนาจในเรื่องนั้นๆ เราก็แพ้หรืออาจเสียเงินต่างๆ มาก (สัมภาษณ์ นางฐาปนิต คำโสภา บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 5 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดสุโขทัย : วันที่ 16 ธันวาคม 2566)

นอกจากนี้ กระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทยังไม่ได้รับความมั่นใจจากบางบุคคล โดยมองว่า การใกล้เคียงข้อพิพาทโดยคณะกรรมการหมู่บ้านอาจไม่ได้รับความยุติธรรมที่มากพอ หรือคณะกรรมการหมู่บ้านบางคนไม่มีความน่าเชื่อถือ มีการใช้ระบบอุปถัมภ์ หากไม่ได้เป็นพวกพ้องกับผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งทำให้เกิดความยุติธรรมแก่คู่พิพาทได้ โดยมีลักษณะคล้ายคลึงกับโครงสร้างอำนาจและระบบอุปถัมภ์ในชนบทไทย กรณีศึกษา "บ้านตา" อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งพบว่า ผู้มีอำนาจได้อาศัยความสัมพันธ์ แบบอุปถัมภ์เป็นเครื่องมือในการสร้างบารมีและบริวาร ตลอดจนการหาผลประโยชน์ให้กับกลุ่มของตน ดังจะเห็นได้จาก

นางสาวภาวิณี สารภาค กล่าวว่า “ไม่เข้าร่วม เพราะไม่เข้าใจในระบบการใกล้เคียงผู้ใหญ่บ้านก็ไม่แจ้งว่ามีประโยชน์อะไร หรือเข้าระบบใกล้เคียงแล้วอาจจะไม่ได้รับความยุติธรรม เพราะไม่ค่อยชอบผู้ใหญ่บ้าน ไม่ได้เป็นญาติผู้ใหญ่บ้าน ควรที่จะมีการแก้ไขระเบียบกฎหมาย ให้มีการเลือกคณะกรรมการหมู่บ้านคนใดคนหนึ่งเพื่อทำหน้าที่พูดให้คู่พิพาทแต่ละฝ่าย แล้วค่อยตกลงยินยอมกัน” (สัมภาษณ์ นางสาวภาวิณี สารภาค บุคคลทั่วไปในชุมชน หมู่ที่ 10 ตำบลปางศิลาทอง อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดสุโขทัย : วันที่ 10 ธันวาคม 2566)

นายทวี พลศักดิ์ กล่าวว่า “ถ้าเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องสำคัญก็อยากไปที่ว่าการอำเภอ เพราะดูน่าเชื่อถือมากกว่าเมื่อมีข้อตกลงกันแล้วอีกฝ่ายน่าจะทำตามที่ได้ตกลงยินยอม เพราะอาจจะได้รับความยุติธรรมมากกว่าตามความคิดที่หวังเอาไว้ จากคณะกรรมการใกล้เคียงระดับหมู่บ้าน” (สัมภาษณ์ นายทวี พลศักดิ์ บุคคลทั่วไปในชุมชน หมู่ที่ 10 ตำบลปางศิลาทอง อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดสุโขทัย : วันที่ 11 ธันวาคม 2566)

ในขณะที่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอปางศิลาทอง คือ ชาวบ้านบางคนรับรู้ถึงการคงอยู่ของระบบอุปถัมภ์ โดยมองว่าเป็นเรื่องปกติที่ระบบอุปถัมภ์ดำรงอยู่ในชุมชน โดยให้ความเคารพยำเกรงในตัวผู้อุปถัมภ์ และให้ความร่วมมือต่อผู้อุปถัมภ์ และตนอาจยอมเป็นผู้รับการอุปถัมภ์นั่นเอง เนื่องจากผู้รับอุปถัมภ์นั้น ได้รับประโยชน์บางอย่างจากผู้อุปถัมภ์ เช่น การปกป้องดูแล การได้เข้าถึงระบบสาธารณูปโภคของรัฐจากผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการหรือนักการเมืองท้องถิ่น

สอดคล้องกับนางสาวสุพธิดา อบเชย กล่าวว่า “ระบบอุปถัมภ์ในหมู่บ้านก็คิดว่ามีเกือบทุกที่นั่นแหละ จะมากหรือน้อยชาวบ้านก็ต้องให้ความร่วมมือกับผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำหมู่บ้านและผู้ใหญ่บ้านก็จะให้ความช่วยเหลือลูกบ้านเหมือนกันคิดว่ามีผลต่อการใกล้เคียงอยู่ในเรื่องของ การอุปถัมภ์” (สัมภาษณ์ นางสุพธิดา อบเชย บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 7 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 8 ธันวาคม 2566)

นางถนอม ขาวผิว กล่าวว่า “เมื่อเราเป็นลูกข้างต้องเคารพมีความยำเกรงต่อผู้ใหญ่บ้านผู้ใหญ่บ้านถ้าพูดอะไร ถ้าเรายอมรับได้ก็ต้องรับฟังตามที่ผู้ใหญ่บ้านพูด เพราะต้องอาศัยผู้ใหญ่บ้านอยู่ในหลายหลายเรื่อง ถ้าเราจะเอาแต่ความถูกต้องตามความคิดของตนหรือตามกฎหมายอย่างเดียว ก็คงไม่ได้รับความอนุเคราะห์ในเรื่องอื่นๆ จากผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็มีผลต่อการใกล้เคียงมาก แต่ขอให้คู่กรณีได้ทำตามข้อตกลงตามสัญญาที่พอ (สัมภาษณ์ นางถนอม ขาวผิว บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 7 ตำบลยางชุมน้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 8 ธันวาคม 2566)

นายมนูญ สาระสี กล่าวว่า “คนมีเส้นสายรู้จักข้าราชการ ผู้หลักผู้ใหญ่ย่อมไม่มีใครอยากมีเรื่องด้วย เพราะอย่างไรเราก็ไม่สามารถทำอะไรได้ ในหมู่บ้านชุมชนของเราถ้าเป็นลูกท่านหลานเธอ ก็เสียเวลาเปล่า ที่จะไปร้องเรียนเขา ลูกหลานผู้ใหญ่มีผลต่อการใกล้เคียงข้อพิพาทแน่นอน” (สัมภาษณ์ นายมนูญ สาระสี บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 7 ตำบลยางชุมน้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 8 ธันวาคม 2566)

2.2 ผู้มีอิทธิพลในการใกล้เคียงข้อพิพาท

ผู้มีอิทธิพล คือ บุคคลที่มีอำนาจในด้านที่ไม่เป็นทางการและเป็นผู้ที่มีความสามารถให้ผู้อื่นปฏิบัติตามโดยการโน้มน้าวชักจูง เช่น อำนาจบารมีที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ด้วยพฤติกรรมความเชื่อ หรือบุคลิกภาพทางสังคมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เช่น ความเป็นนักเลง ใจถึงฟังได้ พูดจริงทำจริง กล้าใช้ความรุนแรง มีฐานะทางเศรษฐกิจในระดับแนวหน้าของหมู่บ้านชุมชน และมีสายสัมพันธ์ที่ดีกับกลไกภายนอกชุมชน เช่น ข้าราชการ นักการเมือง นักธุรกิจ ผู้มีอิทธิพล จะสามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนได้ทั้งในแง่สังคม เศรษฐกิจ จิตวิญญาณ และมีบทบาททางการเมืองสูงในระดับหมู่บ้านชุมชน เป็นรูปหนึ่งของอำนาจและเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยที่การกระทำของ ผู้มีอิทธิพลมีผลกระทบต่อความคิด ทศนคติ หรือการกระทำของอีกบุคคลหนึ่ง การใช้ อิทธิพลมีรูปแบบต่างๆ เช่น การจูงใจการเกลี้ยกล่อม การเสนอแนะ เป็นต้น โดยเมื่อผู้นำใช้อิทธิพล ผู้ตามจะเชื่อฟังและปฏิบัติตาม

ประชาชนในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย มีความเห็นว่า ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำชุมชน เป็นที่พึ่งของคนในหมู่บ้าน หากมีข้อเรื่องราวข้อพิพาทต่างๆ ก็จะต้องไปปรึกษาหรือให้ผู้ใหญ่บ้านช่วยหาคำแนะนำ ข้อยุติ ซึ่งคู่กรณีที่เข้ารับบริการดังกล่าวมีความเชื่อ ความศรัทธา ความเคารพ ต่อผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับโครงสร้างอำนาจชุมชนไทยและผู้นำท้องถิ่น

ไทย ได้แบ่งประเภทผู้นำชุมชนโดยพิจารณาจากแหล่งที่มาของอำนาจ คือ ผู้นำมีแหล่งอำนาจมาจาก ระบบราชการ มีหน้าที่รับผิดชอบการบริหารงานและควบคุมดูแลประชาชนในพื้นที่ โดยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านก็เกิดจากอำนาจที่มาจากตรากฎหมายอันอยู่ในโครงสร้างของระบบราชการเช่นกัน รวมทั้ง ถือได้ว่าเป็นผู้นำประเภทผู้อาวุโส เนื่องจากในชุมชนชนบทไทยระบบครอบครัว เครือญาติมีส่วนสำคัญในการกำหนดให้ผู้อาวุโสในสังคมชุมชนหรือหมู่บ้านได้รับการยกย่อง ซึ่งบางพื้นที่ผู้อาวุโสจะทำหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภายในหมู่บ้านชุมชนด้วย ดังจะเห็นได้จาก

นางฐาปนิต คำโสภา กล่าวว่า “ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการพูดอย่างไร ก็ไม่อยากจะพูดอะไรมาก เชื่อผู้ใหญ่บ้าน เพราะเป็นผู้นำหมู่บ้านของเรา ถ้าเรื่องมากชาวบ้านหรือญาติฝ่ายคณะกรรมการหมู่บ้านจะว่าเราเป็นคนเรื่องมาก หัวหมัด ถ้ามีเรื่องราวอะไรเกิดขึ้นก็จะปรึกษาผู้ใหญ่บ้านก่อนคนอื่นๆ คิดว่าจะได้คำแนะนำหรือยุติเรื่องได้” (สัมภาษณ์ นางฐาปนิต คำโสภา บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 5 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 16 ธันวาคม 2566)

นางถนอม ขาวผิว กล่าวว่า “ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำชุมชน เป็นที่พึ่งของลูกบ้านคนใดมีความขัดแย้ง การตกลงกันไม่ได้ ก็ต้องไปแจ้งกับผู้ใหญ่บ้าน เพราะผู้ใหญ่บ้านจะมีฐานะทางสังคมหลายอย่างดีกว่าลูกบ้านหลายคน” (สัมภาษณ์ นางถนอม ขาวผิว บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 7 ตำบลยางชุมน้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 8 ธันวาคม 2566)

นางสาวสุทธิดา ออบเซย กล่าวว่า “เรารู้จักผู้ใหญ่บ้านดีอยู่แล้วก็ต้องฟังคำของผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านผู้ระงับข้อพิพาท เรื่องราวของเรามีโอกาสได้รับความชนะในเรื่องราวร้องเรียนแน่” (สัมภาษณ์ นางสาวสุทธิดา ออบเซย บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่กรณี หมู่ที่ 7 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 8 ธันวาคม 2566)

ผู้มีอิทธิพลในชุมชนในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากคณะกรรมการหมู่บ้าน จะเป็นกรณีที่คณะกรรมการหมู่บ้านอาจเป็นเครือญาติสนิทของคู่พิพาทในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งถือว่าระบบเครือญาติย่อมต้องมีการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน หากคู่พิพาทฝ่ายใดมีญาติพี่น้องมากอยู่ในหมู่บ้านชุมชน ก็จะทำให้เกิดความเป็นพวกเป็นพ้องกัน มีอิทธิพลขึ้นในชุมชน รวมไปถึงกรณีที่คู่พิพาทฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด มีญาติหรือสมาชิกในครอบครัวที่เป็นข้าราชการอาจทำให้คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่ง เกิดความเกรงใจหรือรู้สึกว่าการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอาจจะไม่ได้รับความเป็นธรรม ไม่สามารถต่อรองหรือเจรจาที่เกิดผลดีต่อฝ่ายตนได้ นอกจากนี้ คู่พิพาทยังมีความเคารพยำเกรงต่อผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นคณะกรรมการอีกด้วย เนื่องจากมีมุมมองว่า ตนอาจต้องพึ่งพาผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านคนอื่นๆ ดูแลในเรื่องต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับหลักแนวคิดเรื่องที่มาของอำนาจ โดยอำนาจนั้น อาจมาจากตำแหน่ง ซึ่งประกอบด้วย อำนาจที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ อำนาจในการควบคุมทรัพยากรและการให้คุณ อำนาจในการควบคุมสถานการณ์ภาวะแวดล้อม

เช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้าน หรืออำนาจที่มาจากบุคคล ซึ่งประกอบด้วยอำนาจความเชี่ยวชาญอำนาจที่เกิดจากการนับถือกันฉันท์มิตรและมีความภักดี อำนาจโดยบารมี หรืออำนาจโดยเสน่ห์ เป็นต้น

โดยนางคุณ ศรีชัย กล่าวว่า “ด้านความเป็นญาติพี่น้อง ความเป็นลุง ป้า น้า อา มีผลต่อการใกล้ชิดมาก โดยเฉพาะคนที่เป็นผู้สูงอายุหรืออาจเป็นหัวคะแนนให้กับ สส.ในพื้นที่ ย่อมเป็นที่เคารพ เชื่อถือ ทุกคนเกรงใจ ให้เกียรติ ทุกคนในหมู่บ้านจะเชื่อฟังมาก” (สัมภาษณ์ นางคุณ ศรีชัย บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่อริ หมู่ที่ 9 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดสุโขทัย : วันที่ 16 ธันวาคม 2566)

นอกจากนี้ ผู้มีอิทธิพลในชุมชนมาจากระบบความสัมพันธ์ฉันเครือญาติ การสร้างรากฐานอิทธิพลในชุมชนจากการเป็นผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านไปสู่การลงสมัครเลือกตั้งการเมืองท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับการจัดทำบัญชีรายชื่อผู้มีอิทธิพลของกระทรวงมหาดไทย โดยนิยามความหมายของผู้มีอิทธิพลไว้อย่างกว้างๆ โดยถือว่านักการเมืองท้องถิ่นก็เป็นผู้มีอิทธิพลเช่นกัน ซึ่งอาจสร้างความไม่เป็นธรรมให้แก่กระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทจากคณะกรรมการหมู่บ้านได้

โดยนางสาวอุไรพร สมหมาย กล่าวว่า “คณะกรรมการหมู่บ้านบางท่านบางคนก็ใช้ฐานจากคณะกรรมการหมู่บ้านให้ทุกคนยอมรับนับถือ จะได้เป็นหัวคะแนนให้กับนักการเมืองท้องถิ่นและอื่นๆ ต่อไป และตนเองจะได้รู้จักนักการเมือง ส.ส. หรือจะได้เป็นใหญ่เป็นโตในระดับตำบล เวลาใกล้เคียงชาวบ้านจะยอมรับฟังด้วยดี ปฏิบัติตามด้วยดี” (สัมภาษณ์ นางสาวอุไรพร สมหมาย บุคคลทั่วไปในชุมชน หมู่ที่ 13 ตำบลคอนกาม อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดสุโขทัย : วันที่ 12 ธันวาคม 2566)

ปรากฏการณ์ที่ผู้มีอิทธิพลในชุมชนในการใกล้เคียงข้อพิพาทจากคณะกรรมการหมู่บ้าน ทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคของผู้มีอิทธิพลในชุมชน โดยอาจเกิดในกรณีที่คณะกรรมการหมู่บ้านคนใดคนหนึ่งเป็นเครือญาติของคู่พิพาท ซึ่งอาจถูกมองว่ามีความสนิทสนมกัน มีความลำเอียง ความไม่ยุติธรรมเกิดขึ้นกับคู่พิพาทอีกฝ่าย หรือมองว่ากรณีที่คู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีครอบครัวที่มีลูกหลานมาก เป็นครอบครัวใหญ่ผู้มีอิทธิพล หรือมีบุคคลในครอบครัวรับราชการ ก็จะถือได้ว่าเป็นผู้มีอิทธิพลในชุมชน ทั้งนี้ คณะกรรมการหมู่บ้านจึงมีความต้องการให้มีบุคคลที่ 3 หรือคนกลาง ซึ่งเป็นข้าราชการ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐ เข้ามาร่วมรับฟังการใกล้เคียงข้อพิพาท เพื่อแสดงความเป็นกลางได้ดียิ่งขึ้น อันเป็นไปตามหลักแนวคิดของบทบาทและหน้าที่ของผู้ใกล้เคียงจะต้องทำให้คู่พิพาททั้งสองฝ่าย สามารถมองเห็นได้ว่า ผู้ใกล้เคียงมีความเป็นกลางและอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการเจรจาให้แก่คู่พิพาททั้งสองฝ่ายเท่า ๆ กัน

นายคำนิง มณีวงษ์ กล่าวว่า “บางครั้งคณะกรรมการคนใดคนหนึ่งก็จะถูกมองว่าเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในบางครั้ง เพราะอยู่บ้านเดียวกัน มีความสนิทสนมกัน และอาจมีการพูดโน้มน้าวให้คู่กรณีได้ตัดสินใจ อยากให้มีระเบียบเชิงอุปถัมภ์อำเภอประจำตำบล ได้เข้ามาเป็นประธานตามที่

คูกรณีบางคู่ต้องการ หรือหน่วยงานราชการเข้ามามีส่วนร่วมรับฟังเพื่อร่วมแก้ปัญหาที่เป็นข้อขัดแย้งกัน” (สัมภาษณ์ นายคำนึ่ง มณีวงษ์ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ 5 ตำบลลิ้นฟ้า อำเภอปางงิ้ว จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 17 ธันวาคม 2566)

นางประจักษ์ จันทะชัย ผู้ใหญ่บ้านและประธานคณะกรรมการหมู่บ้าน กล่าวว่า “ถ้าเป็นบ้านที่มีเงินมาก หรือรู้จักตำรวจนายใหญ่ จะพูดคุยกดกลางกันยาก ระบบเครือข่ายของคูกรณีอาจมีบ้างที่ทำให้การไกล่เกลี่ยไม่สามารถตกลงกันได้ ควรจะมีข้อกฎหมายระเบียบบังคับให้สามารถเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เข้ามาร่วมไกล่เกลี่ยกับคณะกรรมการหมู่บ้านได้” (สัมภาษณ์ นางประจักษ์ จันทะชัย ผู้ใหญ่บ้านและประธานคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ 13 ตำบลคอนกาม อำเภอปางงิ้ว จังหวัดศรีสะเกษ : วันที่ 11 ธันวาคม 2566)

3. การแก้ปัญหามืองของการไกล่เกลี่ยของคณะกรรมการหมู่บ้าน

จากการศึกษาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 และการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอปางงิ้ว จังหวัดศรีสะเกษ มีปัญหาการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งเกิดจากระบบอุปถัมภ์ในชุมชน และผู้มีอิทธิพลในชุมชน 3 ประการหลัก กล่าวคือ

1) คณะกรรมการหมู่บ้านคนใดคนหนึ่งเป็นเครือข่ายของคู่พิพาท ซึ่งอาจถูกมองว่ามีความสนิทสนมกัน มีความลำเอียง ความไม่ยุติธรรมเกิดขึ้นกับคู่พิพาทอีกฝ่าย หรือมองว่ากรณีคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีครอบครัวที่มีลูกหลานมาก เป็นครอบครัวใหญ่มีอิทธิพล หรือมีบุคคลในครอบครัวรับราชการ ก็จะถือได้ว่าเป็นผู้มีอิทธิพลในชุมชน ซึ่งคู่พิพาทต้องการที่จะเลือกคณะกรรมการได้เองในการดำเนินการประนีประนอมข้อพิพาทของตน แต่แตกต่างจากในข้อ 6 แห่งข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านฯ ซึ่งกำหนดให้ผู้ใหญ่บ้านนัดหมายคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งอยู่ในหมู่บ้านขณะที่นัดหมายทำการประนีประนอมข้อพิพาทโดยไม่ชักช้า หรือคณะกรรมการหมู่บ้านจะมอบหมายให้กรรมการไม่น้อยกว่าสองคนดำเนินการแทนก็ได้

2) คณะกรรมการหมู่บ้านยังขาดบุคคลที่มีความรู้ด้านกฎหมาย เนื่องจากในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 ข้อ 6 มิได้กำหนดคุณสมบัติที่ชัดเจนแน่นอนไว้ เพียงดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งอยู่ในหมู่บ้านขณะที่นัดหมาย

ไว้ อาจจะเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่ประชาชนในหมู่บ้านเลือกก็ได้ ทำให้คณะกรรมการหมู่บ้านบางคนขาดความรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจไม่เป็นไปตามหลักแนวคิดเรื่องบทบาทและหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องมีทักษะในการสร้างความไว้วางใจให้แก่คู่พิพาท ทักษะในการตั้งคำถาม การจับประเด็น ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องทำให้คู่พิพาททั้งสองฝ่าย สามารถมองเห็นได้ว่า ผู้ไกล่เกลี่ยมีความเป็นกลาง อันเป็นทักษะที่ผู้ไกล่เกลี่ยพึงมีนอกจากความรู้ทางด้านกฎหมาย และ

3) ข้อ 12 แห่งข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านฯ จะกำหนดให้นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ข้าราชการตำรวจยศตั้งแต่ นายร้อยตรีขึ้นไปภายในเขตอำเภอและพนักงานอัยการให้คำแนะนำปรึกษา ตลอดจนร่วมกันช่วยเหลือสนับสนุนในการฝึกอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการหมู่บ้านในเขตท้องที่ได้ก็ตาม แต่การคณะกรรมการหมู่บ้านยังขาดแคลนความรู้ หรือการเข้ารับการอบรมหรือทักษะในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอยู่นั้นเอง หรือในทางปฏิบัติแล้ว ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ซึ่งกฎหมายกำหนดให้สามารถให้คำแนะนำปรึกษาคณะกรรมการหมู่บ้านได้นั้น ยังไม่เข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าวเท่าที่ควร โดยในปัญหาดังกล่าวข้างต้นที่กล่าวมานั้น ผู้ศึกษาจะได้เสนอแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าวในบทต่อไป

บทที่ 5

สรุปการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อศึกษาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาการเมืองของการไกล่เกลี่ยของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

วิธีดำเนินการศึกษา

ดำเนินการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูล จากการศึกษาข้อมูล และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มประชากร

ดำเนินการศึกษาจากกลุ่มประชากร ในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

กลุ่มตัวอย่าง

- คณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 5 คน
- บุคคลซึ่งเคยเป็นคู่พิพาท จำนวน 5 คน
- บุคคลทั่วไปในชุมชน จำนวน 5 คน

1. สรุปการศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล จากการศึกษาข้อมูล และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก สามารถสรุปผลการศึกษาได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนี้

1.1 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

จากการศึกษาพบว่า ในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของ

คณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 มีคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่ทำหน้าที่ในการประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างประชาชนในหมู่บ้าน ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านมีอำนาจในการประนีประนอมข้อพิพาทได้ เมื่อเป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับความแพ่งหรืออาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้ โดยคู่กรณีทั้งสองฝ่ายตกลงให้คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ประนีประนอมข้อพิพาท และข้อพิพาทดังกล่าวจะต้องเกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือในกรณีที่คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านนั้นด้วย โดยการประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน เริ่มต้นจากการที่คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายต้องการให้ระงับข้อพิพาท จึงไปแจ้งผู้ใหญ่บ้านทราบ คณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งอยู่ในหมู่บ้านขณะที่นัดหมายทำการประนีประนอมข้อพิพาทจะประนีประนอมข้อพิพาท โดยคณะกรรมการหมู่บ้านหรือคู่กรณีจะเชิญบุคคลอื่นที่เห็นสมควรเข้ามาร่วมทำการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยก็ได้ ดังนั้น เมื่อข้อพิพาทมีข้อพิพาทเกิดขึ้น จะแจ้งเรื่องไปยังผู้ใหญ่บ้านให้ช่วยดำเนินการไกล่เกลี่ยเรื่องดังกล่าว โดยผู้ใหญ่บ้านจะนัดคู่พิพาทไกล่เกลี่ยในช่วงเวลาเย็น ซึ่งเป็นช่วงหลังเลิกงานแล้ว นอกจากคู่พิพาทแล้วญาติพี่น้องของคู่พิพาทก็สามารถไปนั่งร่วมรับฟังได้ การดำเนินการไกล่เกลี่ยเป็นไปด้วยความรวดเร็ว คู่พิพาท ไม่ต้องกลางาน สามารถตกลงเจรจากันได้ด้วยดี ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านจะดำเนินการสอบถามข้อเท็จจริงจากคู่กรณีและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาท ตรวจสอบเอกสาร หรือวัตถุ หรือสถานที่ที่เกี่ยวข้อง โดยหลักแล้ว การประนีประนอมข้อพิพาท คณะกรรมการหมู่บ้านจะกระทำ ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน

อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการหมู่บ้านยังขาดบุคคลที่มีความรู้ด้านกฎหมาย เนื่องจากการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 มิได้กำหนดคุณสมบัติที่ชัดเจนแน่นอนไว้ เพียงดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่ประชาชนในหมู่บ้านเลือกก็ได้ ทำให้คณะกรรมการหมู่บ้านบางคนขาดความรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ แม้ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านฯ ข้อ 8 วรรค 2 ประกอบกับ ข้อ 12 กำหนดว่า ถ้ามีปัญหาในการประนีประนอมข้อพิพาท คณะกรรมการหมู่บ้านจะเชิญบุคคลดังต่อไปนี้ คือ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ข้าราชการตำรวจยศตั้งแต่ นายร้อยตรีขึ้นไปภายในเขตอำเภอและพนักงานอัยการให้คำแนะนำปรึกษา ตลอดจนร่วมกันช่วยเหลือสนับสนุนในการฝึกอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการหมู่บ้านในเขตท้องที่ได้ก็ตาม คณะกรรมการหมู่บ้านยังขาดแคลนความรู้ในระเบียบกฎหมาย และข้อบังคับ หรือไม่ได้เข้ารับการฝึกอบรมหรือทักษะในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอยู่นั่นเอง หรือในทางปฏิบัติแล้ว ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ซึ่งกฎหมายกำหนดให้สามารถให้คำแนะนำปรึกษา คณะกรรมการหมู่บ้านได้นั้น ยังไม่เข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าวเท่าที่ควร

เมื่อข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาทของ คณะกรรมการหมู่บ้านฯ ไม่ได้กำหนดค่าใช้จ่ายใดๆ สำหรับบุคคลซึ่งเป็นคู่พิพาทที่ต้องการมาขอให้ คณะกรรมการหมู่บ้านดำเนินการไกล่เกลี่ย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในหมู่บ้าน ทั้งนี้ กฎหมายก็ ไม่ได้กำหนดค่าตอบแทนให้แก่คณะกรรมการหมู่บ้านไว้เช่นกัน ซึ่งอาจเกิดผลเสียบางประการ เช่น ขาดแคลนงบประมาณในด้านของอุปกรณ์สำนักงานเพื่อนำมาเป็นประโยชน์ในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อ พิพาท หรือการสร้างสถานที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เหมาะสม หากมีกรณีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เป็น เรื่องน่าอับอายหรือคู่พิพาทไม่ต้องการให้บุคคลอื่นรับรู้ โดยคณะกรรมการหมู่บ้าน เห็นว่า ควรมีการ กำหนดโดยกฎหมายหรือตราระเบียบข้อบังคับใด โดยอาจอิงจากผลความสำเร็จต่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ของคณะกรรมการหมู่บ้าน

การที่กฎหมายกำหนดให้คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้ กำหนดบุคคลใน คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ทำการไกล่เกลี่ยนั้น เช่น อาจเลือกจากคณะกรรมการที่ว่างในขณะที่เกิด ข้อพิพาทขึ้น ทำให้อาจมีปัญหาเกิดขึ้น เพราะคู่พิพาทไม่ได้เป็นคนกำหนดหรือเลือกบุคคลที่จะมาทำ การประณีประนอมข้อพิพาทของตน จึงอาจเกิดความไม่เป็นธรรมกับคู่กรณีขึ้นได้

1.2 การเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอ ยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

1.2.1 ระบบอุปถัมภ์ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

จากการศึกษาพบว่า ในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ประชาชน ในพื้นที่ดังกล่าวเห็นว่า การเป็นผู้ใหญ่บ้านได้นั้น มาจากครอบครัวที่มีญาติพี่น้องจำนวนมาก ซึ่งหาก เป็นบุคคลที่อยู่คนละฝั่งกับผู้ใหญ่บ้านแล้ว ก็อาจไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือข้าราชการในพื้นที่ ซึ่งมี อำนาจดำเนินการในเรื่องต่างๆ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทยังไม่ได้ได้รับความมั่นใจจากบางบุคคล โดยมองว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยคณะกรรมการหมู่บ้านอาจไม่ได้รับความยุติธรรมที่มากพอ หรือ คณะกรรมการหมู่บ้านบางคนไม่มีความน่าเชื่อถือ มีการใช้ระบบอุปถัมภ์ หากไม่ได้เป็นพวกพ้องกับ ผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมแก่คู่พิพาทได้ โดยมีลักษณะ คล้ายคลึงกับโครงสร้างอำนาจและระบบอุปถัมภ์ในชนบทไทย พบว่า ผู้มีอำนาจได้อาศัยความสัมพันธ์ แบบอุปถัมภ์เป็นเครื่องมือในการสร้างบารมีและบิรวาร ตลอดจนการหาผลประโยชน์ให้กับกลุ่มของ ตน ประชาชนในพื้นที่รับรู้ถึงการคงอยู่ของระบบอุปถัมภ์ โดยมองว่าเป็นเรื่องปกติที่ระบบอุปถัมภ์ ดำรงอยู่ในชุมชน โดยให้ความเคารพยำเกรงในตัวผู้อุปถัมภ์ และให้ความร่วมมือต่อผู้อุปถัมภ์ และตน อาจยอมเป็นผู้รับการอุปถัมภ์นั่นเอง เนื่องจากผู้รับอุปถัมภ์นั้น ได้รับประโยชน์บางอย่างจากผู้อุปถัมภ์ เช่น การปกป้องดูแล การได้เข้าถึงระบบสาธารณูปโภคของรัฐจากผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการหรือนักการเมืองท้องถิ่น เป็นต้น

1.2.2 ผู้มีอิทธิพลในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

จากการศึกษาพบว่า ในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ประชาชนในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย มีความเห็นว่า ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำชุมชน เป็นที่พึ่งของคนในหมู่บ้าน หากมีข้อเรื่องราวข้อพิพาทต่างๆ ก็จะต้องไปปรึกษาหรือให้ผู้ใหญ่บ้านช่วยให้คำแนะนำ ข้อยุติ ซึ่งกรณีที่เข้ารับบริการดังกล่าวมีความเชื่อ ความศรัทธา ความเคารพ ต่อผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้มีอิทธิพลในชุมชนในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากคณะกรรมการหมู่บ้าน จะเป็นกรณีที่คณะกรรมการหมู่บ้านอาจเป็นเครือญาติสนิทของคู่พิพาทในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งถือว่าระบบเครือญาติย่อมต้องมีการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน หากคู่พิพาทฝ่ายใดมีญาติพี่น้องมากอยู่ในหมู่บ้านชุมชน ก็จะทำให้เกิดความเป็นพวกเป็นพ้องกัน มีอิทธิพลขึ้นในชุมชน รวมไปถึงกรณีที่คู่พิพาทฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด มีญาติหรือสมาชิกในครอบครัวที่เป็นข้าราชการอาจทำให้คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่ง เกิดความเกรงใจหรือรู้สึกว่าการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอาจจะไม่ได้รับความเป็นธรรม ไม่สามารถต่อรองหรือเจรจาที่เกิดผลดีต่อฝ่ายตนได้ นอกจากนี้ คู่พิพาทยังมีความเคารพยำเกรงต่อผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นคณะกรรมการอีกด้วย เนื่องจากมีมุมมองว่า ตนอาจต้องพึ่งพาผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านคนอื่นๆ ดูแลในเรื่องต่างๆ

นอกจากนี้ ปรากฏการณ์ที่ผู้มีอิทธิพลในชุมชนในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากคณะกรรมการหมู่บ้าน ทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคของผู้มีอิทธิพลในชุมชน โดยอาจเกิดในกรณีที่คณะกรรมการหมู่บ้านคนใดคนหนึ่งเป็นเครือญาติของคู่พิพาท ซึ่งอาจถูกมองว่ามีความสนิทสนมกัน มีความลำเอียง ความไม่ยุติธรรมเกิดขึ้นกับคู่พิพาทอีกฝ่าย หรือมองว่ากรณีที่คู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีครอบครัวที่มีลูกหลานมาก เป็นครอบครัวใหญ่มีอิทธิพล หรือมีบุคคลในครอบครัวรับราชการ ก็จะได้ว่าเป็นผู้มีอิทธิพลในชุมชน ทั้งนี้ คณะกรรมการหมู่บ้านจึงมีความต้องการให้มีบุคคลที่ 3 หรือคนกลาง ซึ่งเป็นข้าราชการ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐ เข้ามาร่วมรับฟังการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพื่อแสดงความเป็นกลางได้ดียิ่งขึ้น

1.3 แนวทางการแก้ปัญหาการเมืองของการไกล่เกลี่ยของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

จากการศึกษาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 และการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ มีปัญหาการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งเกิดจากระบบอุปถัมภ์ในชุมชน และผู้มีอิทธิพลในชุมชน 3 ประการหลัก กล่าวคือ

1) ระบบอุปถัมภ์และผู้มีอิทธิพลในชุมชน ทำให้คู่พิพาทต้องการที่จะเลือกคณะกรรมการในการประนีประนอมข้อพิพาทได้เองในการดำเนินการประนีประนอมข้อพิพาทในเรื่องราวของตอนที่เกิดขึ้น

2) คณะกรรมการหมู่บ้านยังขาดบุคคลที่มีความรู้ด้านกฎหมาย เนื่องจากในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 มิได้กำหนดคุณสมบัติที่ชัดเจนแน่นอนไว้ เพียงดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนาในหมู่บ้านหรือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่ประชาชนในหมู่บ้านเลือกก็ได้ ทำให้คณะกรรมการหมู่บ้านบางคนขาดความรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และ

3) การคณะกรรมการหมู่บ้านยังขาดความรู้ หรือขาดการเข้ารับการอบรมหรือทักษะในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอยู่นั่นเอง หรือในทางปฏิบัติแล้ว ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ซึ่งกฎหมายกำหนดให้สามารถให้คำแนะนำปรึกษาคณะกรรมการหมู่บ้านได้นั้น ยังไม่เข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าวเท่าที่ควร

2. อภิปรายผล

จากการสรุปผลการศึกษาข้างต้น ผู้ศึกษาขอแยกการอภิปรายตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา การเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ในระบบอุปถัมภ์ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้มีอิทธิพลในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และการแก้ปัญหาการเมืองของการไกล่เกลี่ยของคณะกรรมการหมู่บ้าน

2.1 ระบบอุปถัมภ์ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ผลของการศึกษาสรุปได้ว่า คณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งมาจากผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หรือบุคคลที่ได้รับเลือกเข้ามาเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน เนื่องจากมีระบบเครือญาติคอยให้ความอุปถัมภ์นั้น อภิปรายได้ว่า สอดคล้องกับแนวคิดของ Charles F. Keys (1976, pp. 219-250) ซึ่งศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชนไทย และผู้นำท้องถิ่นไทย ได้แบ่งประเภทผู้นำชุมชนโดยพิจารณาจากแหล่งที่มาของอำนาจ เป็น 3 ประเภท คือ ประเภทแรกผู้นำมีแหล่งอำนาจจากระบบราชการ รวมทั้งการปกครองท้องถิ่นที่ได้รับอำนาจจากรัฐบาลผู้นำประเภทนี้มักเป็นหน้าที่ของรัฐในระดับพื้นที่ เช่น ระดับอำเภอ ระดับตำบล ซึ่งข้าราชการเหล่านั้นมีหน้าที่รับผิดชอบการบริหารงานและควบคุมดูแลประชาชนในพื้นที่ ประเภทที่สอง คือ ผู้นำประเภทผู้อาวุโส ในชุมชนชนบทไทยระบบครอบครัว เครือญาติมีส่วนสำคัญในการกำหนดให้ผู้อาวุโสในสังคมชุมชนหรือหมู่บ้านได้รับการ

ยกย่อง ซึ่งเป็นผลมาจากโครงสร้างความสัมพันธ์ของสังคมชนบทมากกว่าโครงสร้างของสถาบันจาก ส่วนกลาง สอดคล้องกับผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งผู้ใหญ่มักจะเป็นคนที่มีความอาวุโส ซึ่งชาวบ้านให้ความเคารพยำเกรง และประเพณีที่สาม ผู้นำแบบประธานหรือ ตัวเชื่อม เป็นการผสมผสานระหว่างอำนาจของระบบราชการกับอำนาจโครงสร้างภายในชุมชน โดย คณะกรรมการหมู่บ้านหรือผู้ใหญ่มักจะทำหน้าที่เชื่อมโยงภารกิจต่าง ๆ ของประชาชนในหมู่บ้าน ชุมชนกับหน่วยงานของรัฐบาล

คณะกรรมการหมู่บ้านบางคนขาดความรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง หรือการเข้ารับการ อบรมหรือทักษะในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เนื่องจากการที่ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการ ปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 มิได้กำหนดคุณสมบัติที่ ชัดเจนแน่นอนไว้ สำหรับการเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ทำให้บุคคลที่มีอิทธิพลในชุมชนสามารถเข้า มาเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านได้โดยง่าย หรือในทางปฏิบัติแล้ว ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ซึ่งกฎหมาย กำหนดให้สามารถให้คำแนะนำปรึกษาคณะกรรมการหมู่บ้านได้นั้น ยังไม่เข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าว เท่าที่ควร แม้ข้อ 12 แห่งข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาท ของคณะกรรมการหมู่บ้านฯ จะกำหนดให้นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ข้าราชการตำรวจยศตั้งแต่ นาย ร้อยตรีขึ้นไปภายในเขตอำเภอและพนักงานอัยการให้คำแนะนำปรึกษา ตลอดจนร่วมกันช่วยเหลือ สนับสนุนในการฝึกอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการหมู่บ้านในเขตท้องที่ได้ก็ตาม ซึ่งอาจไม่เป็นไป ตามหลักแนวคิดเรื่องบทบาทและหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อภิปรายได้ว่า การไกล่เกลี่ยของ คณะกรรมการหมู่บ้านยังไม่เป็นไปตามข้อบังคับฯ ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ ทำให้คณะกรรมการ หมู่บ้าน ซึ่งเป็นผู้ไกล่เกลี่ยยังขาดทักษะในการสร้างความไว้วางใจให้แก่คู่พิพาท ทักษะในการตั้ง คำถาม การจับประเด็น เพราะผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องทำให้คู่พิพาททั้งสองฝ่าย สามารถมองเห็นได้ว่า ผู้ ไกล่เกลี่ยมีความเป็นกลาง อันเป็นทักษะที่ผู้ไกล่เกลี่ยพึงมีนอกจากความรู้ทางด้านกฎหมาย

กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทยังไม่ได้รับความมั่นใจ ความไว้วางใจเท่าที่ควร โดยประชาชนมองว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยคณะกรรมการหมู่บ้านอาจไม่ได้รับความยุติธรรมที่ มากพอ หรือคณะกรรมการหมู่บ้านบางคนไม่มีความน่าเชื่อถือ มีการใช้ระบบอุปถัมภ์ หากไม่ได้เป็น พวกพ้องกับผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมแก่คู่พิพาทได้ โดยมี ลักษณะคล้ายคลึงกับโครงสร้างอำนาจและระบบอุปถัมภ์ในชนบทไทย กรณีศึกษา "บ้านตา" อำเภอ บางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งพบว่า ผู้มีอำนาจได้อาศัยความสัมพันธ์ แบบอุปถัมภ์เป็น เครื่องมือในการสร้างบารมีและบิรวาร ตลอดจนการหาผลประโยชน์ให้กับกลุ่มของตน (ณัฐวุฒิ จินากุล, 2538) สอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ เรื่อง ปัญหาและอุปสรรคในการประณีประนอมข้อพิพาทของ คณะกรรมการหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. 2522 จากการศึกษาพบว่า การประณีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านยังมีปัญหาใน

การบังคับใช้กฎหมาย คุณสมบัติของผู้ประนีประนอม ผลของสัญญาประนีประนอมยอมความ จากประเด็นปัญหาดังกล่าวส่งผลให้การประนีประนอมข้อพิพาทในระดับหมู่บ้านที่เป็นหน่วยงานทางปกครองไม่สามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนภายในหมู่บ้านได้อย่างเต็มที่ (พระสุชาติ เทศน์ดี, 2559)

2.2 ผู้มีอิทธิพลในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ผลของการศึกษาสรุปได้ว่า ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำชุมชน เป็นที่พึ่งของคนในหมู่บ้าน หากมีข้อเรื่องราวข้อพิพาทต่างๆ ก็จะต้องไปปรึกษาหรือให้ผู้ใหญ่บ้านช่วยให้คำแนะนำ ข้อยุติ ซึ่งคู่กรณีที่เข้ารับบริการดังกล่าวมีความเชื่อ ความศรัทธา ความเคารพ ต่อผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งอภิปรายได้ว่า สอดคล้องกับโครงสร้างอำนาจชุมชนไทยและผู้นำท้องถิ่นไทย ได้แบ่งประเภทผู้นำชุมชนโดยพิจารณาจากแหล่งที่มาของอำนาจ คือ ผู้นำมีแหล่งอำนาจมาจากระบบราชการ มีหน้าที่รับผิดชอบการบริหารงานและควบคุมดูแลประชาชนในพื้นที่ โดยผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านก็เกิดจากอำนาจที่มาจากการตรากฎหมายอันอยู่ในโครงสร้างของระบบราชการเช่นกัน รวมทั้ง ถือได้ว่าเป็นผู้นำประเภท ผู้อาวุโส เนื่องจากในชุมชนชนบทไทยระบบครอบครัว เครือญาติมีส่วนสำคัญในการกำหนดให้ผู้อาวุโส ในสังคมชุมชนหรือหมู่บ้านได้รับการยกย่อง สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอำนาจ ซึ่งบางพื้นที่ผู้อาวุโสจะทำหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภายในหมู่บ้านชุมชนด้วย ผู้มีอิทธิพลในชุมชนในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน จะเป็นกรณีที่คณะกรรมการหมู่บ้านอาจเป็นเครือญาติสนิทของคู่พิพาทในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งถือว่าระบบเครือญาติย่อมต้องมีการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน หากคู่พิพาทฝ่ายใดมีญาติพี่น้องมากอยู่ในหมู่บ้านชุมชน ก็จะทำให้เกิดความเป็นพวกเป็นพ้องกัน มีอิทธิพลขึ้นในชุมชน รวมไปถึงกรณีที่คู่พิพาทฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด มีญาติหรือสมาชิกในครอบครัวที่เป็นข้าราชการอาจทำให้คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่ง เกิดความเกรงใจหรือรู้สึกว่าการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอาจจะไม่ได้รับความเป็นธรรม ไม่สามารถต่อรองหรือเจรจาที่เกิดผลดีต่อฝ่ายตนได้ นอกจากนี้ คู่พิพาทยังมีความเคารพยำเกรงต่อผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นคณะกรรมการอีกด้วย เนื่องจากมีมุมมองว่า ตนอาจต้องพึ่งพาผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านคนอื่นๆ ดูแลในเรื่องต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับหลักแนวคิดเรื่องที่มาของอำนาจ โดยอำนาจนั้น อาจมาจากตำแหน่ง ซึ่งประกอบด้วย อำนาจที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ อำนาจในการควบคุมทรัพยากรและการให้คุณ อำนาจในการควบคุมสถานการณ์ภาวะแวดล้อม เช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้าน หรืออำนาจที่มาจากบุคคล ซึ่งประกอบด้วยอำนาจความเชี่ยวชาญอำนาจที่เกิดจากการนับถือกันฉันท์มิตรและมีความภักดี อำนาจโดยบารมี หรือ อำนาจโดยเสน่ห์ เป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้มีอิทธิพลในชุมชนมาจากระบบความสัมพันธ์ฉันเครือญาติ การสร้างรากฐานอิทธิพลในชุมชนจากการเป็นผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านไปสู่การลงสมัครเลือกตั้งการเมืองท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับการจัดทำบัญชีรายชื่อผู้มีอิทธิพลของกระทรวงมหาดไทย โดยนิยาม

ความหมายของผู้มีอิทธิพลไว้อย่างกว้างๆ โดยถือว่านักการเมืองท้องถิ่นก็เป็นผู้มีอิทธิพลเช่นกัน ซึ่งอาจสร้างความไม่เป็นธรรมให้แก่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากคณะกรรมการหมู่บ้านได้ ปรากฏการณ์ที่ผู้มีอิทธิพลในชุมชนในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากคณะกรรมการหมู่บ้าน ทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคของผู้มีอิทธิพลในชุมชน โดยอาจเกิดในกรณีที่คณะกรรมการหมู่บ้านคนใดคนหนึ่งเป็นเครือญาติของคู่พิพาท ซึ่งอาจถูกมองว่ามีความสนิทสนมกัน มีความลำเอียง ความไม่ยุติธรรมเกิดขึ้นกับคู่พิพาทอีกฝ่าย หรือมองว่ากรณีที่คู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีครอบครัวที่มีลูกหลานมาก เป็นครอบครัวใหญ่ผู้มีอิทธิพล หรือมีบุคคลในครอบครัวรับราชการ ก็จะถือได้ว่าเป็นผู้มีอิทธิพลในชุมชน อภิปรายได้ว่า คณะกรรมการหมู่บ้าน อาจจำเป็นต้องมีคนกลาง ซึ่งเป็นข้าราชการ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐ เข้ามาร่วมรับฟังการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพื่อแสดงความเป็นกลางได้ดียิ่งขึ้น อันเป็นไปตามหลักแนวคิดของบทบาทและหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องทำให้คู่พิพาททั้งสองฝ่าย สามารถมองเห็นได้ว่า ผู้ไกล่เกลี่ยมีความเป็นกลางและอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการเจรจาให้แก่คู่พิพาททั้งสองฝ่ายเท่า ๆ กัน การที่ข้อ 6 แห่งข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านฯ กฎหมายกำหนดให้คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้กำหนดบุคคลในคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ทำการไกล่เกลี่ยนั้น เช่น อาจคัดเลือกจากคณะกรรมการที่วางในขณะที่เกิดข้อพิพาทขึ้น ทำให้อาจมีปัญหาเกิดขึ้น เพราะคู่พิพาทไม่ได้เป็นคนกำหนดหรือเลือกบุคคลที่จะมาทำการประนีประนอมข้อพิพาทของตน จึงอาจเกิดความไม่เป็นธรรมกับคู่กรณีขึ้นได้ อภิปรายได้ว่า ในการไกล่เกลี่ยนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องรักษาความเป็นกลาง การทำให้คู่พิพาทเกิดความไว้วางใจและเชื่อมั่นว่าจะได้รับยุติธรรมสอดคล้องกับแนวคิดการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง และบทบาทและหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยที่ดี

2.3 การแก้ปัญหาการเมืองของการไกล่เกลี่ยของคณะกรรมการหมู่บ้าน

ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 ข้อ 6 บัญญัติว่า กำหนดให้ผู้ใหญ่บ้านนัดหมายคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งอยู่ในหมู่บ้านขณะทีนัดหมายทำการประนีประนอมข้อพิพาทโดยไม่ชักช้า หรือคณะกรรมการหมู่บ้านจะมอบหมายให้กรรมการไม่น้อยกว่าสองคนดำเนินการแทนก็ได้ โดยพบว่าการบัญญัติดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาทางการเมืองได้ โดยเป็นกรณีที่คณะกรรมการหมู่บ้านหรือผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้เลือกบุคคลที่ดำเนินการประนีประนอมข้อพิพาทให้แก่คู่พิพาท ทำให้คณะกรรมการหมู่บ้านคนใดคนหนึ่งเป็นเครือญาติของคู่พิพาท อาจถูกมองว่ามีความสนิทสนมกัน มีความลำเอียง ความไม่ยุติธรรมเกิดขึ้นกับคู่พิพาทอีกฝ่าย หรือมองว่ากรณีที่คู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีครอบครัวที่มีลูกหลานมาก เป็นครอบครัวใหญ่ผู้มีอิทธิพล ในข้อ 12 แห่งข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านฯ จะกำหนดให้นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ข้าราชการ ตำรวจตั้งแต่นายร้อยตรีขึ้นไปภายในเขตอำเภอและพนักงานอัยการให้คำแนะนำปรึกษา ตลอดจน

ร่วมกันช่วยเหลือสนับสนุนในการฝึกอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการหมู่บ้านในเขตท้องที่ได้ก็ตาม แต่การคณะกรรมการหมู่บ้านยังขาดความรู้ หรือไม่ได้เข้ารับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการหรือทักษะในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอยู่นั้นเอง หรือในทางปฏิบัติแล้ว ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ซึ่งกฎหมายกำหนดให้สามารถให้คำแนะนำปรึกษาคณะกรรมการหมู่บ้านได้นั้น ยังไม่เข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าวเท่าที่ควร และการที่ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านฯ ไม่ได้กำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่เข้ามาเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านไว้ นั้น ทำให้คณะกรรมการหมู่บ้านยังขาดบุคคลที่มีความรู้ด้านกฎหมายแพ่งหรืออาญา หรือไม่ได้รับการอบรมเท่าที่ควร ทำให้ผู้ไกล่เกลี่ยหรือประนีประนอมข้อพิพาท ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทและหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม

3. ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาและอภิปรายผลการศึกษาข้างต้น ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ ดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

3.1.1 แก้ไขและปรับปรุงข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 เพื่อการแก้ปัญหาการเมืองของการไกล่เกลี่ยของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภออย่างชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ดังนี้

1) กำหนดให้คู่พิพาททั้งสองฝ่าย ต่างสามารถเลือกคณะกรรมการหมู่บ้านคนใดคนหนึ่งให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทให้แก่คู่พิพาทของตนเอง เพื่อไม่ให้เกิดการใช้อิทธิพลครอบงำ และเป็นการสร้างความไว้วางใจให้แก่คู่พิพาทในการเข้ารับการประนีประนอมข้อพิพาท

2) กำหนดให้นอกจากคณะกรรมการหมู่บ้านสามารถเชิญนายอำเภอ ปลัดอำเภอ ข้าราชการตำรวจตั้งแต่ นายร้อยตรีขึ้นไปภายในเขตอำเภอและพนักงานอัยการให้คำแนะนำปรึกษาแล้ว ยังกำหนดให้คู่พิพาทสามารถเชิญบุคคลดังกล่าว เข้ามาเป็นคนกลางร่วมรับฟังการไกล่เกลี่ยของคู่พิพาทได้เพื่อสร้างความเป็นกลางและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น

3.1.2 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรจัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจคณะกรรมการหมู่บ้านเกี่ยวกับหลักการ แนวทาง และบทบาทอำนาจหน้าที่ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 รวมทั้งกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จัดให้มีการฝึกอบรมทักษะ และศิลปะในการประนีประนอมไกล่เกลี่ย ซึ่งจำเป็นต้องจัดการฝึกอบรมในระยะยาวและทั่วถึงทุกบุคคลที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน

เพื่อให้มีการพัฒนาทักษะการไกล่เกลี่ยอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ นอกจากนี้ ควรจัดให้มีสถานที่ในการไกล่เกลี่ย หรือสถานที่อื่นที่เหมาะสมแก่ผู้ที่เข้ารับการไกล่เกลี่ย เช่น การสร้างห้องที่เป็นส่วนตัวสำหรับกรณีคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องการให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่กระทำโดยเปิดเผยแก่สาธารณชน เนื่องจากอาจเป็นเรื่องพิพาทที่ทำให้คู่พิพาทเกิดความอับอาย ดังนั้น ภาครัฐจึงควรมีงบประมาณและค่าตอบแทนให้กับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสม

3.1.3 แนวทางการแก้ไขปัญหาระบบอุปถัมภ์และผู้มีอิทธิพลในชุมชน ควรจัดให้มีการฝึกอบรม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน ในหลักสูตรต่างๆ หลักสูตรที่มีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม หรือการปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นการสร้างศีลธรรมให้มีการหล่อหลอมและขัดเกลาจิตใจเพื่อเป็นวิถีในการปฏิบัติตนให้พัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน หรือมีหลักสูตรธรรมาภิบาลและหลักการปฏิบัติหน้าที่ต้องมีการคำนึงถึงประชาชนเป็นหลัก เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติมากกว่าประโยชน์ของตัวเอง เพื่อความสุขของประชาชน เพราะกลุ่มบุคคลดังกล่าวข้างต้นนั้น เป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้านโดยตำแหน่งและอาจเป็นบุคคลที่ได้รับเลือกจากประชาชนในท้องที่ให้เป็นคณะกรรมการหมู่บ้านโดยให้ภาครัฐที่เกี่ยวข้องจัดสรรงบประมาณในการฝึกอบรม ซึ่งจำเป็นต้องจัดการฝึกอบรมระยะยาวในทุกๆ ไตรมาสประจำปีงบประมาณ และจัดอบรมให้ทั่วถึงทุกบุคคลที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อให้มีการพัฒนาจิตใจอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ภาครัฐควรกำหนดมาตรการการป้องกันในรูปแบบต่างๆ และมาตรการระงับการแทรกแซงทางนิกการเมือง หรือบุคคลที่มีการแทรกแซงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในชุมชน/หมู่บ้าน โดยเคร่งครัดให้มากกว่าเป็นอยู่ในปัจจุบัน ควรประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนในการตระหนักถึงปัญหาของระบบอุปถัมภ์หรือผู้มีอิทธิพลต่อกระบวนการยุติธรรมในชุมชนหมู่บ้าน สร้างหรือปรับเปลี่ยนค่านิยมผู้ใหญ่ ผู้น้อย หรือการฝากเนื้อฝากตัว เพื่อให้ประชาชนเข้าใจถึงสิทธิเสรีภาพซึ่งบุคคลมีความเท่าเทียมต่อกัน เพื่อให้เกิดการไม่ยอมรับและกล้าที่จะร้องเรียนหรือโต้แย้งความไม่ยุติธรรมต่อระบบดังกล่าว รวมทั้งส่งเสริมอาชีพสร้างรายได้ในชุมชน รากหญ้า แก้ไขปัญหาความยากจนอย่างจริงจัง เพื่อไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำของฐานะทางสังคม ชาวบ้านสามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเองไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงกลุ่มผู้มีอิทธิพลอีกต่อไป

3.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

เห็นควรศึกษาการวิจัยเชิงปริมาณถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นสถิติสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับงานวิชาการต่างๆ ได้ เห็นควรให้มีการศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติงานของคณะกรรมการหมู่บ้านว่าทำให้การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกระดับหมู่บ้าน เป็นการช่วยลดภาระ เช่น ค่าใช้จ่าย การเดินทาง ปริมาณคดีที่เข้าเข้าสู่กระบวนการชั้นศาลลดลงเพียงใด ความขัดแย้งในหมู่บ้านลดลงและความสัมพันธ์ในหมู่บ้าน/ชุมชนลดลงหรือไม่ เกิดความสุข ความสามัคคีกันภายในหมู่บ้าน/ชุมชน

เหมือนเดิมหรือไม่ และศึกษาทักษะประสิทธิภาพของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านชุมชน โดยอาจจะทำการศึกษาดูว่ามีกลุ่มตัวอย่างในทุกตำบล ในพื้นที่อำเภออย่างชุมชนน้อย จังหวัดศรีสะเกษ หรืออาจจะหลายๆอำเภอ ที่มีเขตติดต่อกันอยู่กับอำเภออย่างชุมชนน้อย จังหวัดศรีสะเกษ และอาจศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อที่ทำให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านไม่สำเร็จลุล่วงตามความประสงค์ของประชาชนในพื้นที่ว่ามีอะไรเป็นสาเหตุหลัก สาเหตุรอง หรือตัวแปรอื่นๆ ที่อาจเข้ามาในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านอีก เพิ่มประเด็นการสัมภาษณ์ปลายเปิดหรือปลายปิดให้หลายๆทุกด้านที่จะทำให้เห็นผลของการปฏิบัติงานของคณะกรรมการหมู่บ้านหรือความพึงพอใจของประชาชนในพื้นที่นั้นๆ และศึกษาว่าทำไมประชาชนในพื้นที่อำเภออย่างชุมชนน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะ มีความชำนาญในการพูดคุยไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือมีความรู้ ความสามารถ ในด้านการวางแผน การบริหารงานต่างๆ ที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านถึงไม่ต้องการเข้ามาทำงาน ทำหน้าที่ที่จะเป็นผู้นำในหมู่บ้านเพื่อพัฒนาหมู่บ้านให้ชาวบ้านมีความสุข

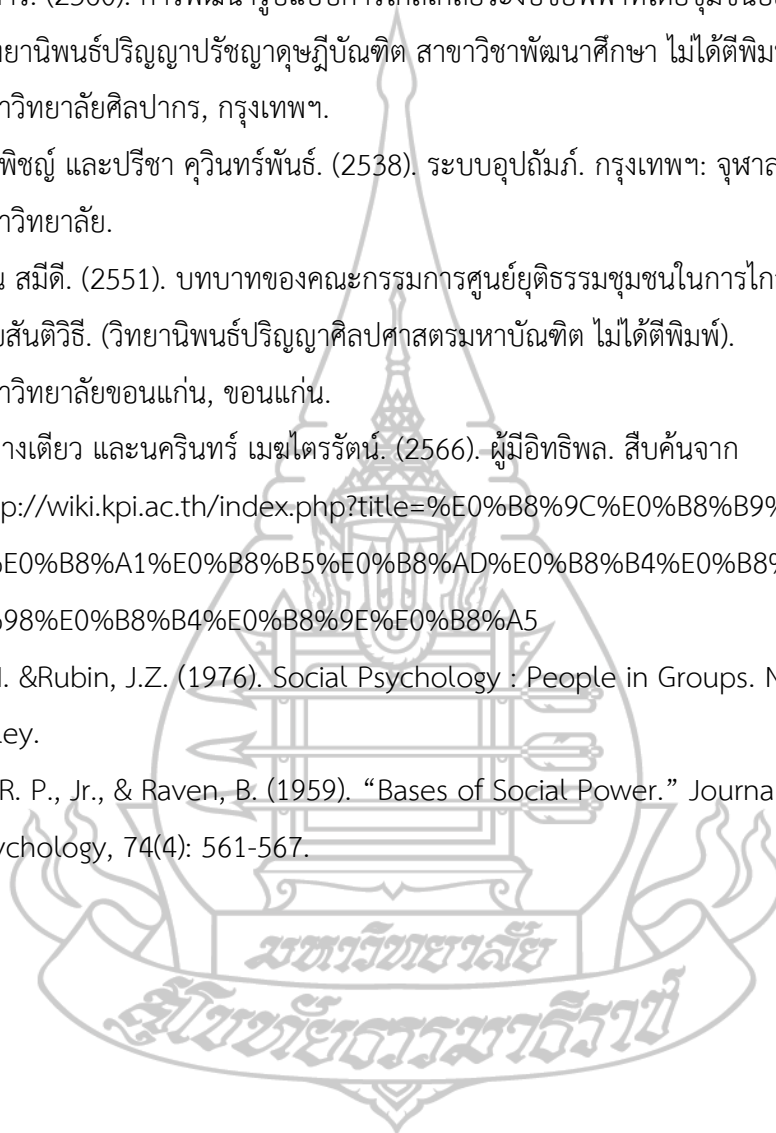

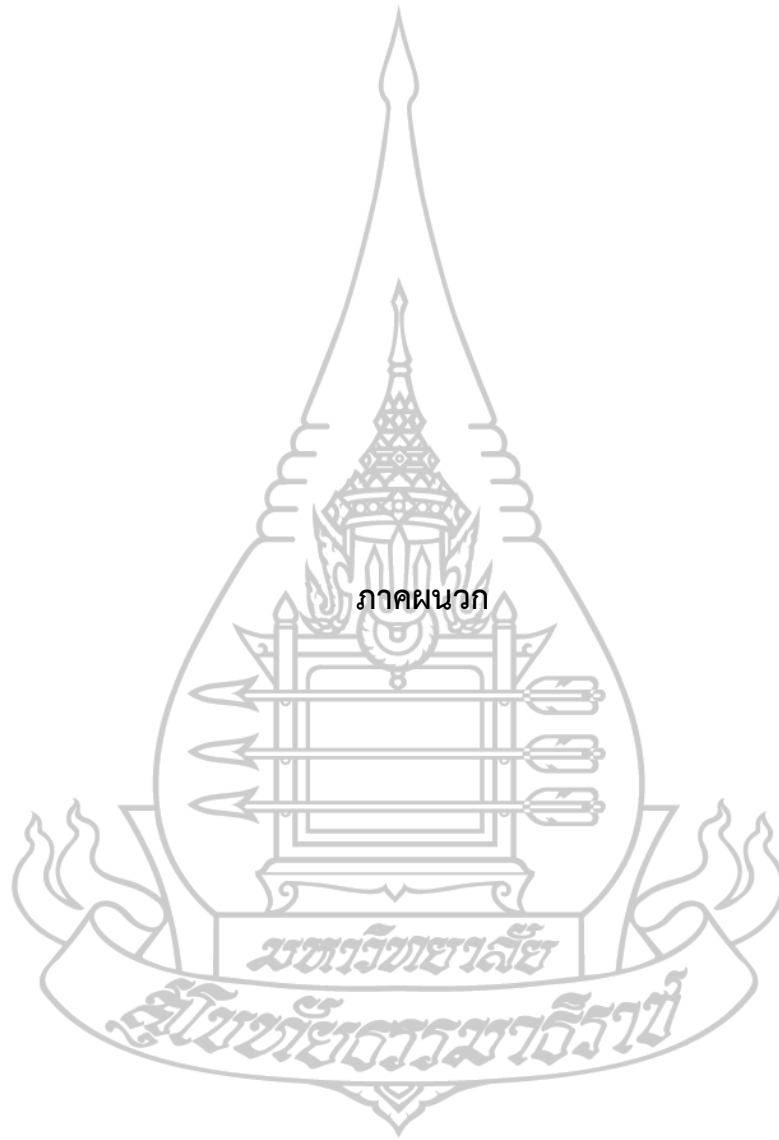
บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2547). พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2547 (แก้ไขเพิ่มเติมถึงปัจจุบัน). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อสาธาธิราชดิณแดน.
- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. (2550). การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทและความขัดแย้งในชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- จุมพล หนิมพานิช. (2545). กลุ่มผลประโยชน์กับการเมืองไทย. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2546). "การดำเนินการทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์." รัฐสภาสาร, 51(8): 17 - 32.
- _____. (2547). ผู้นำอำนาจและการเมืองในองค์กร. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ชมพู โกติรัมย์. (2552). ศตวรรษที่ 21 ปัจจัยการผลิตที่ท้าทายก้ำอย่างที่ต้องปรับของไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2545). การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่สมดุล. กรุงเทพฯ: ธรรมดาเพรส จำกัด.
- โชติช่วง ทังวงศ์. (2548). การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล. ในรวมบทความการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง. พรพิมล จิรศิริเลิศ. น.45-46. (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: เพชรรุ่งการพิมพ์.
- ณัฐวุฒิ จินากุล. (2538). โครงสร้างอำนาจและระบบอุปถัมภ์ในชนบทไทย : กรณีศึกษา "บ้านตา" อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2533). "ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย." ในเอกสารการสอนชุดวิชาสังคมและวัฒนธรรมไทย. นนทบุรี: สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และคณะ. (2546). ทิศทางการปกครองท้องถิ่นของประเทศไทยและต่างประเทศ. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- นิธิตา สิริพงศ์ทักษิณ. (2561). การจัดการความขัดแย้งในการบริหารงานส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประเวศ วะสี. (2551). สุขภาวะที่สมบูรณ์หมอบ้าน. กรุงเทพฯ.

- ปรัชญา อยู่ประเสริฐ. (2546). ขั้นตอนกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในเทคนิคจิตวิทยาและการสื่อสารสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท. กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- ปรีชา คุณินทร์พันธุ์. (2539). ระบบอุปถัมภ์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระสุชาติ เทศน์ดี. (2559). ปัญหาและอุปสรรคในการประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. 2522. (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี, ชลบุรี.
- ภานุ รังสีสหัส. (2555). การจัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเรื่องการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- มัวร์, ดับเบิลยู. ซี. (2542). กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง : ยุทธศาสตร์การนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง. แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์, สุวิทย์ เลหาศิริวงศ์, และวงศา คงดี. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ขอนแก่น: สถาบันสันติศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2550). วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรพันธุ์ สุวรรณยุหะ. (2535). การรักษาอำนาจของกลุ่มการเมืองในระบบการเมืองท้องถิ่นไทย: ศึกษากรณีกลุ่มการเมือง "พลังสังคม" ในเทศบาลเมืองสงขลา. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2550). ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา. (พิมพ์ครั้งที่ 3). ขอนแก่น: ศิริภรณ์ออฟเซ็ท.
- วิเชียร พันธุ์เครือบุตร และรุจินันท์ วาธีวัฒนารัตน์. (2553). การพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยของประชาชนผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยทางกฎหมาย. งานวิจัยมหาวิทยาลัยนครราชสีมา.
- วิรัตน์ ท่วมใจดี. (2557). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีผู้บริโภค กรณีศึกษาศาลแขวงพิษณุโลก. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, พิษณุโลก.
- เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. (2542). "ภาวะผู้นำ" ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา หน่วยที่ 5. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สมบัติ จันทร์วงศ์. (2535). "บทบาทของเจ้าพ่อท้องถิ่นในเศรษฐกิจและการเมืองไทย : ข้อเสนอสังเกตเบื้องต้น". ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ สังคีต พิริยะรังสรรค์ (บรรณาธิการ, รัฐ ทุน เจ้าพ่อท้องถิ่นกับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- สำนักบริหารการปกครองท้องถิ่น. (2557). คณะกรรมการหมู่บ้านรากฐานของแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: กรมการปกครอง. กระทรวงมหาดไทย.

- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2545). ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: บุคส์ลิงค์.
- สุกิจ เจริญรัตน์กุล. (2523). การศึกษาระบบการเมืองเชิงวิเคราะห์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุรศักดิ์ ศรีसार. (2560). การพัฒนารูปแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยชุมชนอย่างมีमानฉันท. (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาศึกษา ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธ์. (2538). ระบบอุปถัมภ์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อริศราวรรณ สมิตี. (2551). บทบาทของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยสันติวิธี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- โอฬาร ถิ่นบางเตียว และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2566). ผู้มีอิทธิพล. สืบค้นจาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=%E0%B8%9C%E0%B8%B9%E0%B9%89%E0%B8%A1%E0%B8%B5%E0%B8%AD%E0%B8%B4%E0%B8%97%E0%B8%98%E0%B8%B4%E0%B8%9E%E0%B8%A5>
- Raven, B.H. & Rubin, J.Z. (1976). Social Psychology : People in Groups. New York: John Wiley.
- French, J. R. P., Jr., & Raven, B. (1959). "Bases of Social Power." Journal of Applied Psychology, 74(4): 561-567.

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัย

สุโขทัยธรรมมาธิราช

แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อการศึกษา

การเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านกรณีศึกษาอำเภอชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

สำหรับคณะกรรมการหมู่บ้าน / ผู้ใหญ่บ้าน

สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth- Interview)

เรื่อง การเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภอชุมน้อย
จังหวัดศรีสะเกษ

ผู้วิจัย นายทวิ ทองคำ

นักศึกษา

มหาบัณฑิต

หลักสูตร รัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขา

การเมืองการปกครอง

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ตำแหน่ง.....

หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.2566 เริ่มสัมภาษณ์เวลา.....น.

ผู้สัมภาษณ์ นายทวิ ทองคำ

เกริ่นนำ

ในการวิจัย เรื่อง การเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษา อำเภอชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเอกสาร ข้อมูล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้กรอบแนวคิดการวิจัยและ แบบสอบถามเกี่ยวกับการเมืองของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของ คณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภอชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งในฐานะของท่านที่มีความ เกี่ยวข้องสัมภาษณ์ มีประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นอย่างดี ข้าพเจ้าจึงขออนุญาตท่านให้ข้อมูลในการ สัมภาษณ์ ตามประเด็นดังต่อไปนี้

(1)ประเด็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

(1.1) ท่านเห็นว่าการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (คน งบประมาณ การบริหาร อาคารสถานที่) มีความเหมาะสมหรือไม่ มีปัญหา และอุปสรรคหรือไม่ และท่านคิดว่าจะมีแนวทางการแก้ไขอย่างไรบ้าง

คน

.....

งบประมาณ

การบริหาร

อาคารสถานที่

(2) ประเด็นด้านการเมือง

(2.1) ท่านเห็นว่าข้อจำกัดหรือปัญหาอุปสรรคของระบบอุปถัมภ์หรือผู้มีอิทธิพล ในชุมชน
ได้แก่อะไรบ้าง และท่านวางแนวทางหรือนโยบายการแก้ไขปัญหาอุปสรรคดังกล่าวของ
คณะกรรมการ หมู่บ้านในอนาคตไว้อย่างไรบ้าง

ท่านมีข้อเสนอแนะอื่นๆ เพิ่มเติมหรือไม่

สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth- Interview)

เรื่อง การเมืองของการไล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภอยางชุมน้อย
จังหวัดศรีสะเกษ

ผู้วิจัย นายทวี ทองคำ

นักศึกษา

มหาบัณฑิต

หลักสูตร รัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขา

การเมืองการปกครอง

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ตำแหน่ง.....

หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.2566 เริ่มสัมภาษณ์เวลา.....น.

ผู้สัมภาษณ์ นายทวี ทองคำ

เกริ่นนำ

ในการวิจัย เรื่อง การเมืองของการไล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเอกสาร ข้อมูล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้กรอบแนวคิดการวิจัยและ แบบสอบถามเกี่ยวกับการเมืองของการไล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งในฐานะของท่านที่มีความเกี่ยวข้องสัมภาษณ์ มีประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นอย่างดี ข้าพเจ้าจึงขออนุญาตท่านให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ ตามประเด็นดังต่อไปนี้

(1)ประเด็นการไล่เกลี่ยข้อพิพาท

(1.1) ท่านเห็นว่าการดำเนินการไล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (คน งบประมาณ การบริหาร อาคารสถานที่) มีความเหมาะสมหรือไม่ มีปัญหาและอุปสรรคหรือไม่ และท่านคิดว่าจะมีแนวทางการแก้ไขอย่างไรบ้าง

คน

.....
.....
.....

งบประมาณ

.....
.....

การบริหาร

.....
.....
.....

อาคารสถานที่

.....
.....
.....

(1.2) ในฐานะที่ท่านซึ่งเคยเป็นคู่กรณี โดยเป็นผู้รับบริการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจาก คณะกรรมการหมู่บ้านของท่าน ท่านมีความเห็นหรือความรู้สึกอย่างไรที่เข้ามาใช้บริการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และท่านทราบ หรือได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจาก คณะกรรมการหมู่บ้าน จากช่องทางใด

.....
.....
.....
.....

(2) ประเด็นด้านการเมือง

(2.1) ในฐานะที่ท่านซึ่งเคยเป็นคู่กรณี โดยเป็นผู้รับบริการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จาก คณะกรรมการหมู่บ้าน ของท่าน ท่านเห็นวาระระบบอุปถัมภ์หรือผู้มีอิทธิพลในชุมชน มีผลต่อการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทจากคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....

ท่านมีข้อเสนอแนะอื่นๆ เพิ่มเติมหรือไม่

.....
.....
.....
.....

สำหรับบุคคลทั่วไปในชุมชน

สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth- Interview)

เรื่อง การเมืองของการไล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภอยางชุมน้อย
จังหวัดศรีสะเกษ

ผู้วิจัย นายทวี ทองคำ

นักศึกษา

มหาบัณฑิต

หลักสูตร รัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขา

การเมืองการปกครอง

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ตำแหน่ง.....

หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.2566 เริ่มสัมภาษณ์เวลา.....น.

ผู้สัมภาษณ์ นายทวี ทองคำ

เกริ่นนำ

ในการวิจัย เรื่อง การเมืองของการไล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเอกสาร ข้อมูล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้กรอบแนวคิดการวิจัยและ แบบสอบถามเกี่ยวกับการเมืองของการไล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณีศึกษาอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งในฐานะของท่านที่มีความเกี่ยวข้องสัมภาษณ์ มีประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นอย่างดี ข้าพเจ้าจึงขออนุญาตท่านให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ ตามประเด็นดังต่อไปนี้

(1)ประเด็นการไล่เกลี่ยข้อพิพาท

(1.1) ท่านเห็นว่าการดำเนินการไล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (คน งบประมาณ การบริหาร อาคารสถานที่) มีความเหมาะสมหรือไม่ มีปัญหาและอุปสรรคหรือไม่ และท่านคิดว่าจะมีแนวทางการแก้ไขอย่างไรบ้าง

คน

.....

.....

งบประมาณ

.....

.....

การบริหาร

อาคารสถานที่

(1.2) หากมีข้อพิพาทเกิดขึ้นระหว่างบุคคลในชุมชนด้วยกัน ท่านจะเข้ารับบริการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากคณะกรรมการหมู่บ้านหรือไม่ อย่างไร

(2) ประเด็นด้านการเมือง

(2.1) ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์หรือผู้มีอิทธิพลในชุมชนมีผลต่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือไม่ อย่างไร

ท่านมีข้อเสนอแนะอื่นๆ เพิ่มเติมหรือไม่

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อสกุล	นายทวี ทองคำ
วัน เดือน ปี เกิด	2 ตุลาคม 2524
สถานที่เกิด	จังหวัดอุบลราชธานี
ที่อยู่ปัจจุบัน	อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี
ประวัติการศึกษา	รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ.2554 นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. 2559
ประวัติการทำงาน	ปลัดอำเภอ (เจ้าพนักงานปกครองชำนาญการ)

